

Filozofická fakulta

Univerzita Palackého v Olomouci

Katedra mediálních a kulturních studií a žurnalistiky

Devatenácté století zlatým věkem francouzského tisku.

*Od cenzury ke svobodě, od literatury k žurnalistice, od okrajové výsady
k vlivné politické síle*

Magisterská diplomová práce

Bc. Kateřina Bibenová

Vedoucí práce: doc. PhDr. Petr Orság, Ph.D.

Olomouc 2021

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem svou magisterskou diplomovou práci s názvem *Devatenácté století zlatým věkem francouzského tisku. Od cenzury ke svobodě, od literatury k žurnalistice, od okrajové výsady k vlivné politické síle.* vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou použitou literaturu a další zdroje.

Celkový počet znaků včetně mezer je 151 341.

V Olomouci dne 30. dubna 2021

Podpis:

Chtěla bych velmi poděkovat mému vedoucímu práce, panu docentu Petru Orságovi, za nasměrování mé pozornosti k francouzské žurnalistice a jejímu propojení s literaturou, a to již během mého bakalářského studia. Za veškerou podporu a cenné rady, které mi poskytl při psaní práce a za možnost s ním kdykoli debatovat obecně o tématu i dílčích detailech práce. Také bych chtěla poděkovat Báře, že po mně pravidelně opravovala všechny překlepy a další chyby a ujišťovala mě, že má cenu psát dál. Dík patří i Elišce, která hotovou práci svým pečlivým okem prošla. Na závěr bych chtěla poděkovat své rodině, že nepřestala věřit, že to nakonec dopíšu a Evě, která dávno před napsáním první čárky chtěla být prvním čtenářem.

Anotace

Magisterská diplomová práce se zabývá podobou žurnalistiky ve Francii v 19. století. a akcentuje především její propojení s literaturou a politikou. Práce představuje vývoj vzniku samostatné profese žurnalisty v kontextu francouzského mediálního prostředí a poukazuje na důležité prvky, které k tomuto osamostatnění povolání novináře od spisovatele vedly. Reflektovány jsou konkrétní vlivy literatury a politiky na francouzský tisk a jeho podobu v 19. století. Představena je z pohledu propojení žurnalistiky, politiky a literatury Dreyfusova aféra.

Klíčová slova

Francie, 19. století, žurnalistika, žurnalistika a literatura, žurnalistika a politika, Émile de Girardin, La Presse, Le Petit Journal, román-fejeton, Dreyfusova aféra

Abstract:

This diploma thesis focuses on the shape of journalism in France in the 19th century and emphasizes mainly its connection to literature and politics. The thesis presents the development of the independent profession of a journalist in the context of French media environment and points out the important features that led to the gaining of independence from the writer to the profession of a journalist. Both the concrete influence of literature and politics on French print and its form in the 19th century are reflected in the work. The Dreyfus affair from the perspective of the connection with journalism, politics and literature is also presented.

Key words:

France, the 19th century, journalism, journalism and literature, journalism and politics, Émile de Girardin, La Presse, Le Petit Journal, novel – feuilleton, the Dreyfus affair

Obsah

ÚVOD.....	7
I POLEMKA O DATACI DLOUHÉHO MEDIÁLNÍHO 19. STOLETÍ	9
I.1 Francouzské mediální 19. století.....	10
I.2 České mediální 19. století	13
II KONSTRUKCE NOVINÁŘSKÉ PROFESE, OD VEDLEJŠÍ KOLEJE LITERATURY PO VLIVNOU SPOLEČENSKOU SÍLU.....	16
II.1 Personální proměny redakční struktury	16
II.1.1 Hierarchizovaná redakce moderního typu v zápiscích dobového pozorovatele	18
II.2 Spolky a profesní organizace	20
II.3 Počátky institucionalizovaného vzdělávání	23
II.3.1 Jeanne Weill matka studia žurnalistiky.....	24
II.3.2 Výuka na Škole žurnalistiky	26
II.4 Boj za svobodu tisku.....	28
II.4.1 Cenzura, svoboda, Restaurace Bourbonů a Červencová monarchie.....	29
II.4.2 Od svobody tisku přes Napoleona III. ke znovunabyté svobodě.....	31
II.5 Nárůst a proměny čtenářského publika.....	34
II.5.1 Rok jedna mediální éry	34
II.5.1.1 Inovátor Émile de Girardin	35
II.5.1.2 Principy inovativnosti	37
II.5.2 Noviny za cenu bagety.....	39
II.5.2.1 Nový koncept krátkých zpráv (fait divers)	39
II.5.2.2 Odmítnutý román-fejeton rozhodujícím prvkem na misce vah čtenářské popularity.....	41
II.5.2.3 Osobnosti, které přivedly deník k milionovému nákladu	41
II.5.3 Zákony o tisku a vzdělanosti.....	43
II.6 Proměny žurnalistických žánrů.....	44

II.6.1 Proměny úvodního článku	45
III CHARAKTERISTICKÉ PROLÍNÁNÍ LITERATURY A ŽURNALISTIKY.....	47
III.1 Fenomén román-fejeton.....	47
III.2 Žurnalisté s literárním zázemím	51
III.2.1 Neúnavný redaktor Honoré de Balzac.....	53
III.2.2 Kritik mravů Guy de Maupassant.....	55
III.3 Vliv literatury na žurnalistické formy	57
IV TISK NÁSTROJEM POLITICKÝCH SOUBOJŮ.....	59
IV.1 Proměny politického tisku.....	60
IV.1.1 Nástup pre-masového tisku ve 30. letech 19. století	60
IV.1.2 Svobodný tisk-svobodné volby-volná politická soutěž Druhé a Třetí republiky.....	62
IV.1.3 Antisemité v popředí panamského skandálu	64
IV.2 Velké finále politicko-literární povahy tisku.....	65
IV.2.1 Historický průběh Dreyfusovy aféry	66
IV.2.2 Zola Žalující	67
IV.2.3 Posedlý Drumont a jeho následovníci	70
IV.2.4 Nacionalismus v <i>Le Petit Journal</i>	70
IV.2.5 Rozpolcená společnost	73
ZÁVĚR.....	76
SEZNAM LITERATURY.....	78
ELEKTRONICKÉ ZDROJE.....	81

ÚVOD

„Tisk, král světa, se všeho dotýká, všude se dostane, přináší všude vášně a světlo poznání. Stejný list papíru vklouzne do paláce i továrny, promlouvá k intelektuálům i nevzdělaným, všude komentovaný, davy milovaný, některými obávaný.“¹

Francouzská žurnalistika během 19. století prošla vývojem, díky kterému i přes všechny nástrahy střídajících se politických režimů dospěla ke svému osamostatnění a vztyčila základy pro vstup do modernity. Mediální produkce se během celého století omezovala pouze na její tištěnou variantu, tedy knihu a periodický tisk. Tato skutečnost zůstala neměnnou jako jedna z mála v dynamickém prostředí vyvíjející se společnosti. Nelze odhlédnout ani od proměn technických a technologických, neboť slouží jako základy i podmínky růstu. Tím se dostáváme k náhledu na vstupní faktory určující ráz vývoje francouzské mediální krajiny. Obrazně řečeno je žurnalistika zrcadlem společnosti, odráží její kladné i záporné stránky, reflektuje vítězství i prohry, obrazně i doslova. V silné demokratické občanské společnosti je mocnou silou, v autoritářských režimech je její absence smutným dokladem nefunkční otevřenosti názorové pluralitě, a to jak dnes, tak i před léty.

Francouzské prostředí nabízí možnost postupně v několika etapách pozorovat kontinuální vývoj občanské společnosti, která jako dědictví Velké francouzské revoluce získala artikulaci požadavku občanských svobod. Osobnosti mající k jejich naplňování faktickou i potencionální moc se proto angažováním skrze tisk zasloužili o jeho rozvoj skrze boj za svobodu nejen slova. Mluvím konkrétně o spisovatelích a politicích, kteří navzdory primárně jinému plnohodnotnému povolání aktivně sloužili rozvoji žurnalistiky. Do novin přispívali, nové zakládali a svými inovacemi je vylepšovali. Jen těžko lze hranice mezi žurnalistikou-politikou-literaturou ve Francii v 19. století jasně vymezit. Vysoce postavený politik s vlastními novinami nebyl výjimkou, literát s paralelní žurnalistickou praxí standardem. O novinách se psalo v literatuře, mluvilo v parlamentu a pronikly do životů obyčejných lidí.

Pro 19. století je zažitým přívěskem „dlouhé“, co přesně znamená, a kam až se rozpíná, je obsahem první kapitoly. Určuje záchytné body pro periodizaci z hlediska mediálního vývoje,

¹ „*Le journal, roi de l'univers, se rattache à tout, va partout, porte partout la passion et la lumière. La même feuille de papier se glisse dans le palais et dans l'usine, parle à l'intellectuel et à l'ignorant, partout commentée, aimée du plus grand nombre, redoutée de quelques-uns.*“ Vlastní překlad autorky (stejně jako veškeré další překlady z francouzského jazyka).

Předmluva od Adolpha Brissona ke knize: DE CHAMBURE, Augustin, *À travers la presse*. Paříž: Th. Fert, Albouy, 1914. s. 8.

který je pro mou práci na rozdíl od čistě historiografického hlediska směrodatným. Nalézám v něm mezníky kontinuity vývoje a ohraničení v podobě významného celospolečenského otřesu na počátku i na konci století v podobě Velké Francouzské revoluce a první světové války. Přestože se práce obsahově rozpíná jen do tvaru Hexagonu², dovolila jsem si na úvod učinit drobnou výjimku a pro podporu myšlenek problematizace tradiční periodizace dějin při její aplikaci na mediální vývoj zařadit i možnosti uchopení 19. století z pohledu českého mediálního systému.

Nelze se žurnalistikou v 19. století zabývat bez snahy nalézt a definovat klíčové okamžiky pro její přerod ve svébytný obor lidské činnosti s veškerými podpůrnými mechanismy utužujícími její postavení ve společnosti, jakými jsou mimo jiné legislativní zázemí, systém vzdělání či klíčové okamžiky proměňující čtenářskou rutinu a její kapacitu. Kapitola nevynechá ani pohled do útrob redakce reflektující stále rostoucí požadavky na kvantitu a s tím spojený nevyhnutelný růst, profesionalizaci i specializaci.

Dva určující fenomény pro francouzskou žurnalistiku, literatura a politika, jsou předmětem třetí a čtvrté kapitoly, a to včetně eskalace jejich propojení, signifikantního ve své době, v podobě medializace Dreyfusovy aféry a jejich dopadů. Obě veličiny hýbající světem tisku zanechaly v dějinách stopu nejen v podobě významných osobností, ale i specifických žánrů ovládajících první příčky divácké popularity, jako byl například emblematický román-fejeton. Pro politickou reprezentaci byl tisk jedním z nástrojů moci. Jak jej využívala a nakolik byl efektivní pro získání politických bodů a následně reálné politické moci?

Jako správná žurnalistická zpráva by práce měla nalézt odpověď na základní žurnalistické otázky *kdo-kdy-kde-jak*, a vzhledem k neodmyslitelnému zastoupení publicistiky v této kapitole mediálních dějin Francie také *proč*. Konkrétně se jedná o časové vymezení pojmu 19. století s přihlédnutím k dějinám mediálním, vymezení povolání novináře vůči povolání spisovatelskému, které dominovalo na počátku 19. století nalezení hlavních průsečíků mezi francouzskou literaturou a žurnalistikou, stejně tak jako mezi žurnalistikou a politikou a závěrem mezi těmito třemi odvětvími navzájem.

² Francouzi hojně užívané obrazné pojmenování pro Francii vytvořené na základě podobnosti mezi šestiúhelníkem a geografickým tvarem státu.

I POLEMIKA O DATACI DLOUHÉHO MEDIÁLNÍHO 19. STOLETÍ

Nejen z pohledu mediálních, potažmo žurnalistických dějin a jejich periodizace, ale i z hlediska obecné historiografie je devatenácté století obtížně kategorizovatelným obdobím.³ Čistě numerické hledisko počítání staletí se v tomto případě jeví jako značně nedostatečné a nereflektuje dostatečně historické skutečnosti. Pokud se budeme držet pouze v mezích francouzských reálií s přihlédnutím také do českých zemí, musíme hledat shodu z hlediska nejen politického vývoje, ale také celospolečenského světonázoru a dominantních tendencí ve společnosti či kulturního vývoje. Pro vymezení devatenáctého století z hlediska této práce je určující také pohled, jakým se na něj budeme dívat, tedy co v mediálním prostředí, konkrétně na poli žurnalistiky může být považováno za jednotný kontinuální vývoj, který má svůj relativně jasný začátek i konec, který se bude zároveň shodovat s historiografickým pohledem na vymezení jednotlivých století.

Historici i mediální teoretici nám na periodizaci obecných dějin a konkrétně dějin mediálních přináší několik konceptů. Nebudeme ovšem vycházet z obecných teorií pro vývoj médií jako představil například Marshall McLuhan v Gutenbergově galaxii z roku 1962, ale spíše historiografického počítání století s využitím konkrétních letopočtů. Velkou inspirací je v této otázce stať Martina Sekery, která pojednává o fenoménu reflektovaném historickou obcí, a to o tzv. dlouhém devatenáctém století v mediálním prostředí kontextu českých dějin, tedy o konceptu nedostatečnosti vymezení 19. století pouze mezi lety 1800 až 1899, ale zahrnutí i několika let předcházejících či několika let následujících.⁴

Jak již bylo řečeno v úvodu práce, naším cílem je projít cestu utváření žurnalistiky ve francouzských reáliích, a to od bodu, kdy sice reálně existovala, ale ještě nebyla samostatným etablovaným povoláním a její hranice se prolínaly s kariérou literární či politickou, nebo dokonce s oběma. Vzhledem k tomu, že se pohybujeme ve francouzském prostředí, důležitá je také reflexe existence spolkové činnosti a profesních organizací, stejně tak jako institucionalizace vzdělávání. Je nutné stanovit si období, na jehož počátku nalezneme bod, od

³ Pojem dlouhé devatenácté století poprvé použil britský historik Eric Hobsbawm ve své trilogii *The Age of Revolution: Europe 1789–1848*, *The Age of Capital: 1848–1875*, *The Age of Empire: 1875–1914*, představuje tedy období od velké Francouzské revoluce po První světovou válku a toto ohraničení platí pro celou Evropu. Jako protipól staví krátké 20. století, které začíná rokem 1914 a končí rozpadem Sovětského svazu v roce 1991.

⁴ SEKERA, Martin, Etapy vývoje českých tištěných médií od 19. do počátku 20. století., *Sborník Národního muzea v Praze*, řada C-Literární historie. 2008, roč. 53, č.1-4, s. 11-18, ISSN 0036-535.

kterého započaly významné ale kontinuální změny vedoucí ke vzniku moderní žurnalistiky a jejího vstupu do 20. století.

Dalším důležitým faktorem, který musíme zohlednit, je technologická podoba přenosu informací. Pokud se zabýváme psanou podobou žurnalistiky, tedy tiskovin jako dominantního média, můžeme hledat konec mediálního devatenáctého století v letech konce monopolu tiskovin v žurnalistické produkci⁵ a recipročně také počátek v době, kdy noviny a další formy tištěného textu, jako například letáky apod. získávají své nezastupitelné místo ve společenském dění.

Dalším faktorem, který je pro práci klíčový a určující, jsou kulturně-politické společenské nálady a názory ve společnosti. Žurnalistika jakožto společenskovědní obor se nemůže vymezit bez přihlídnutí na společenské změny či nálady. Právě žurnalistika je jedním z dominantních oborů, která tyto elementy reflektuje, stejně tak jako kultura v užším slova smyslu, jakožto umělecký projev, obzvláště v období, kdy některé její proudy téměř od žurnalistických osobností a produktů nelze oddělit. „*Na úrovni společnosti je žurnalistika skrze kontakty se společenskými, kulturními a politickými elitami zapletena do všech významných veřejných událostí a usměrňována zájmy svých publik.*“⁶

Posledním bodem je podoba státního zřízení, či státní organizace, jakožto instituce regulátora mediálního světa, ale i toho společenského. Jedná se o kategorii, ve které nelze polemizovat o jejím určení, protože je prakticky velmi jasně dána historickými událostmi francouzských dějin. Budeme tedy reflektovat státní zřízení a jeho charakter na poli demokratizace vůči mediálním projevům společnosti.

I.1 Francouzské mediální 19. století

Při hledání počátku devatenáctého století se můžeme dostat ve francouzském prostředí ještě o pár let před rok 1900, konkrétně o jedenáct let do osmnáctého století, a tedy na rok 1789 a červencové vypuknutí Velké Francouzské revoluce, které zcela změnilo novinářskou rutinu, postavení novin ve společnosti či množství potencionálních tvůrců i konzumentů. Z hlediska společenských nálad se jedná o zcela eminentní požadavky demokratizace společnosti, formující byla myšlenka svobody a rovných příležitostí. Ve francouzské společnosti odstartovala změny, které ovlivnily celý vývoj dalších dějin nejen přímo ve Francii, ale

⁵ Strmý růst oblíbenosti rozhlasu a filmu v meziválečném období.

⁶ MCQUAIL, Denis, *Žurnalistika a společnost*. Praha: Charles University in Prague, Karolinum Press, 2016. s. 25. ISBN 9788024630939.

postupně i v dalších evropských zemích, pro které se revoluční myšlenky svobody staly vzorem.

Z pohledu médií se jednalo o období, ve kterém evidujeme explozi nových titulů, ale i osobností, které se žurnalistikou zabývají. Zpravodajství nabývá na důležitosti, stejně tak jako jeho rychlost – co se za časů revoluce stane jeden den, ten další už nemusí platit. Rovina revolučního období jako počátku devatenáctého století je tedy relevantní z hlediska narušení starých struktur ve společnosti, kultuře, politice a samozřejmě žurnalistice. Problematická je jeho krátká časová platnost, navíc omezena tak citelným zásahem do nabytých práv absolutistickým režimem a válečným stavem za vlády Napoleona I., jehož praktiky jen stěží obstojí jako součást počátku zlaté mediální éry. Teorie o počátku století z pohledu tisku až v letech Červencové monarchie je potvrzována badateli i samotnými názvy monografií, jako v případě *Století tisku 1830-1939 (Le Siècle de la presse 1830-1939)* Christopha Charla. Tvrzení podporuje také politický i hospodářský vývoj, tedy výrazný rozvoj průmyslu a obecného společenského pokroku a nástup změn důsledkem Průmyslové revoluce. Nepopiratelný je i argument vzniku prvního „levného“ tisku. Dalším důvodem pro posun datace o jednu formu státního zřízení směrem do minulosti, tedy do období Restaurace Bourbonů, je jeho silná propojenost s obdobím následujícím, například co se týče počátků kariér významných osobností žurnalistiky, jakými byli Émile de Girardin nebo Honoré de Balzac. Navíc nový boj proti represím směrem k tisku období Restaurace ukončil a osobnosti revoluce roku 1830 se ve světě tisku významně angažovaly nadále.

Neustálý boj o větší svobody a demokratizaci společnosti se vyvíjel ještě další desetiletí, tedy konkrétně do sedmdesátých let, kdy po konci Prusko-francouzské války a odchodu Napoleona III. bylo nastoleno první skutečně stabilní vládní zřízení, Třetí republika, která vydržela až do obsazení Francie nacistickými vojsky v červnu roku 1940. Přestože politický vývoj mezi revolucí 1848 a Třetí republikou nemůžeme považovat za klidný, ale naopak plný rychlých změn, dalších revolucí a státních převratů⁷, hlavní společenské požadavky a nálady ve společnosti, stejně tak jako veřejné mínění, by se dalo označit za relativně konzistentní. Vždy

⁷ Pokud budeme považovat za konec Velké francouzské revoluce rok 1804, kdy se konzul Napoleon Bonaparte prohlásil za císaře Napoleona I., a s tím i vznik Francouzského císařství jako prvního porevolučního státního zřízení, do začátku 3. republiky dojde ve Francii ke vzniku a zániku dalších čtyřech forem státního zřízení, konkrétně relativně absolutistického období Restaurace Bourbonů mezi lety 1815–1830, které bylo po Červencové revoluci roku 1830 nahrazeno konstituční monarchií v čele s Ludvíkem Filipem Orleánským. Jeho Červencovou monarchií vystřídalo velmi krátké období 2. republiky a prezidentský post pro Ludvíka Napoleona Bonaparte, který se roku 1852 na konci svého mandátu sám prohlásil císařem Napoleonem III. a přichází s ním spojený vznik 2. císařství, které ukončuje zjetí Napoleona III. po prohře bitvy u Sedanu během Prusko-francouzské války. 1. září 1870 je v Paříži vyhlášena Třetí republika, která trvá až do 10. července 1940, tedy do okupace nacistickým Německem.

proti sobě stojí monarchistické a demokratizační tendence, stejně tak jako liberální část společnosti proti konzervativní, reprezentovanou především institucí katolické církve. Na opačném konci časové osy stojí buď již zmiňovaný vznik Třetí republiky nebo naopak její konec. Rok 1870 se jeví z mého pohledu jako příliš předčasný pro ukončení 19. století, na druhou stranu rok 1940 jako příliš pozdní. První světová válka sice ve Francii nezpůsobila změnu státního uspořádání, jak by se zrovna ve státě, ve kterém k jeho střídání dochází poměrně často, dalo očekávat, ovšem život a jeho rutinu obyvatel i vysokých státních představitelů určitě. První skutečně celosvětový konflikt otřásl společností a všech jeho dílčích složek, jako i rutinou žurnalistické produkce. Kontinuální vývoj byl narušen a nastupuje modernita 20. století.

Z pohledu uměleckého, zejména literárního, je devatenácté století obdobím monopolních doktrín uměleckých směrů. Revoluční léta definitivně odstartovala období literárního romantismu, první elementy sentimentalismu ovšem nalezneme již v románové tvorbě Jeana Jacquese Rousseaua, a to v *Nové Heloise*, ale i v jeho filozofickém smýšlení o přirozenosti přírody a jejího společenství. Romantický sentiment ovlivnil celou první polovinu století i z hlediska žurnalistického, především protože se ještě jednalo o velmi propojená odvětví publikační činnosti. Reakcí na romantismus byl na přelomu první a druhé poloviny století realismus, tedy snaha o věrné zachycení stavu společnosti a jejích prvků. Realistické smýšlení autorů a jeho společenský požadavek byl opět v souladu s vývojem žurnalistickým, konkrétně jeho zpravodajsky-informační složky, ale i názorové publicistiky, kde všude se mohl prvkem realističnosti uplatnit. Naturalismus na samém konci století byl jakýmsi vyvrcholením a extrémem realismu, na nějž reagoval symbolismus, vymezující se proti přemíře reálného detailního zobrazování.⁸ Předpovídal příchod roztržitosti a v některých případech až nepochopitelné extrémnosti moderních směrů 20. století, kdy především na jeho počátku každý umělecký proud reagoval na novou společenskou zkušenost zcela jinak s akcentem na maximalizaci originality.⁹

Dědictvím vyvrcholení průmyslové revoluce je nástup nových médií v období po první světové válce, jako další z důvodů pro ohraničení století. Rozhlas sice na svoji zlatou éru musí chvíli počkat, ovšem jeho rozmach lze zařadit do pozdních let meziválečných. Meziválečné publikum ovšem nevnímá psaný text jako jediný produkt jejich zájmu, nově vstupuje do popředí

⁸ ŠRÁMEK, Jiří. *Panorama francouzské literatury od počátku po současnost*. Brno: Host, 2012, 2 sv. s. 269-335. ISBN 978-80-7294-565-8.

⁹ Tamtéž s. 467-533.

obraz, a to jak statický ve formě fotografie, tak i pohyblivý ve formě filmu. Éra čistě psaného textu je u konce a s ní i mediální devatenácté století.

I.2 České mediální 19. století

Problematická periodizace 19. století není zdaleka problémem pouze v kontextu francouzských dějin, ale i například dějin českých. Sekerova stať nabízí několik variant a pohledů na české mediální 19. století.¹⁰ Podmínky pro vývoj české společnosti v inkriminovaném období se diametrálně lišily hned v prvním předpokladu, které společnost jednoho národa právně rámcuje, a tím je forma soužití v rámci jednoho státu s dominantním zastoupením daného národa. Na rozdíl od francouzské se česká společnost potýkala s otázkami a konflikty národnostního, nikoli občanského charakteru.

Národně-obrozenecké tendence jsou dominantním prvkem určujícím směřování společnosti v otázkách politických, kulturních i literárních a jejich zrcadlení pozorujeme i skrze mediální produkty. Obrozenecká a formativní témata převládala od počátku uvědomění si potřeby apelu na českou národnostní tematiku v různých modifikacích dle hlavních tendencí v rámci procesu národního obrození až do konce první světové války. Vzhledem k rozpadu Rakousko-uherské monarchie právě po první světové válce dochází k naplnění očekávání, která ani v prvních fázích českého emancipačního boje nebyla formulována. Z hlediska politického je tedy období ukončení 19. století naplněno konfliktem první světové války. Na druhé straně časové osy se lze zastavit až mezi lety 1770–1780, tedy v době tereziánsko-josefínských reforem a zároveň raných počátků procesu národního obrození.

V tomto bodě vycházíme z periodizace devatenáctého století z pohledu českých tištěných médií Martina Sekery, který považuje periodizaci vývoje médií v daném období za literárně politickou.¹¹ Sekera jako možný začátek datace dlouhého mediálního století uznává obecný historiografický konsenzus na dlouhém 19. století od zmíněných tereziánsko-josefínských reforem, ovšem vymezuje se proti politické historiografii pokládající za konec století celosvětový válečný konflikt a poukazuje na několik problematických aspektů této datace. Jedním z nich je například kontinuita v rámci mediální komunikace: *„Zatížení časovat dějiny podle politických přelomů v dějinách státu velmi zkresluje pohled na vývoj komunikační kultury obyvatel příslušného státního útvaru. Je důvodem tvrdit, že československý režim*

¹⁰ SEKERA, Martin, Etapy vývoje českých tištěných médií od 19. do počátku 20. století., *Sborník Národního muzea v Praze*, řada C-Literární historie. 2008, roč. 53, č.1-4, s. 11-18, ISSN 0036-5351.

¹¹ Tamtéž.

v samém svém začátku vytvořil natolik nové právní, politické a ekonomické prostředí pro působení médií, až kontrastující s podmínkami rakouského režimu před rokem 1914? Není. Dějiny médií a komunikace, jako samostatný tematický segment minulosti, jsou při hledání své periodizace v mnohem svízelnější situaci než dějiny států. Přesto je vývoj médií v českých zemích tradičně členěn právě podle zlomů politických režimů, na úkor zřetelnosti popisu a charakteristiky vazeb mezi médii a společností....Demokraticky definovaný režim tzv. první Československé republiky navazoval v organizaci mediální komunikace přímo na liberální režim předválečného Rakouska-Uherska a fakticky se vůči němu nikdy na jejím poli negativně nevymezil, ačkoli v rovině politické rétoriky a proklamace tomu bylo zcela opačně.“¹² Martin Sekera tímto upozorňuje na paradox platnosti tiskového zákona z roku 1862 v celém meziválečném období Československa na rozdíl od Rakouska, které přijalo zákon nový.

Dalším faktorem rozbíjejícím zaběhlý konsenzus konce 19. století je prosazení masovosti kultury v českém prostředí až s koncem dvacátých let 20. století, kdy o sobě dávají výrazně vědět nová média té doby, rozhlas, gramofon, filmový průmysl, a tím postupný nástup masové společnosti.¹³

V intencích uměleckého směřování společnosti, a především v mezích literární produkce, jehož charakteristika se otiskuje také do světa žurnalistického, probouzející se romantismus v podobě preromantismu se prakticky překrývá s počáteční fází národního obrození, naopak 30. – 50. léta 19. století představují vrcholný romantismus stejně jako vrcholnou fází národního obrození, symbióza vychází z jednoduchého téměř výlučného zastoupení obrozenců mezi českými spisovateli. Tento fenomén určoval také témata, která český romantismus odlišovala, a to důraz na lidovou slovesnost či výchovný charakter v otázkách národních zvyků a obyčejů.

Určitá nejednoznačnost v možnostech vymezení mediálního 19. století je tedy problémem zdaleka nejen ve Francii, ale i v dalších evropských státech. Revoluční myšlenky přelomu 18. a 19. století přinášely touhu po občanských svobodách, které se vzhledem k odlišné státoprávní situaci v Čechách a ve Francii mohly projevat jinak. Naopak nabízená varianta konec století shodná s počátkem první světové války je platná univerzálně, vzhledem k dramatickým zásahům do všech sfér života, jakým tato válka byla. Možná právě proto byla v meziválečném období snaha o obnovu života, podobného tomu před válkou, včetně

¹² SEKERA, Martin, Etapy vývoje českých tištěných médií od 19. do počátku 20. století., *Sborník Národního muzea v Praze*, řada C-Literární historie. 2008, roč. 53, č.1-4, s. 11-18, ISSN 0036-535.

¹³ Tamtéž.

mediálních rutin, shodná nejen pro státy, pro které meziválečné období bylo kontinuální i z hlediska státoprávního, jako byla Francie a její Třetí republika (1870-1940), tak i pro nově vzniklé Československo.

II KONSTRUKCE NOVINÁŘSKÉ PROFESE, OD VEDLEJŠÍ KOLEJE LITERATURY PO VLIVNOU SPOLEČENSKOU SÍLU

Pro koho je psaní obživou, je spisovatelem, takto snadno lze pohlížet v období na počátku 19. století na osoby přispívající svými články do tiskovin. Nebyl to pouze vývoj samotné žurnalistiky, který definoval ustálení označení novinář v dnešním slova smyslu, ale i důvěra společnosti v odlišnost, specifčnost a identitu skupiny, která si zvláštní přístup a své pojmenování zaslouží. Ještě v polovině století nebyla žurnalistika považována za profesi, a to navzdory velkému množství lidí, kteří se jí zabývali. Problémem byla mimo jiné absence jakékoli organizovanosti. Novináři byli roztrženi, často se nejednalo o jejich primární povolání.¹⁴ V roce 1858 jen pro necelých 20 % (ze všech osob publikujících v periodických) byla novinařina povoláním, v roce 1870 pro pouhou třetinu ze všech přispívajících do periodik, v roce 1893 dvě třetiny.¹⁵ V té době je již ve společnosti definitivně zažité označení novinář s významem shodným dnešnímu, a to navzdory jeho objevení již v Diderotově Encyklopedii.

II.1 Personální proměny redakční struktury

Po konci velké francouzské revoluce, kdy se v mnoha případech jednalo o čistě individualistický přístup nejen k vlastnictví, ale i redigování novin, se stále hlasitěji hlásil o slovo v průběhu Restaurace Bourbonů (1815-1830) princip dělby práce a redakční diference. Souviselo to samozřejmě s mírovým a relativně klidovým režimem, ve kterém se společnost i žurnalistika nacházela, čímž byl umožněn její rozvoj, který bylo potřeba podpořit také personálně.

V rámci tematického zaměření se stejně jako po celý zbytek století redakce soustředí na hlavní proudy, z nichž si vybírá alespoň jeden, v případě rozsáhlejších periodik oba, a to témata a díla literární a žurnalistiku politicky orientovanou. Nacházíme se v období čilé spolupráce literatury, žurnalistiky a politiky, která se odráží v personálním obsazení na všech úrovních, tedy od občasných přispívatelů a spolupracovníků s redakcí až po majitele a ředitele novin či časopisů.

¹⁴ Dominovala povolání vyžadující gramotnost, tedy kromě spisovatelů a politiků přispívali do novin také např. úředníci.

¹⁵ MARC, Martin, *Média et journalistes de la république*, Paříž: Odile Jacob, 1997. s. 120. Histoire, Hommes, Enterprises, ISBN 2-7381-0490-8.

Při pohledu na redakci první poloviny 19. století, vidíme v jejím čele stojícího majitele, který se velmi často přímo angažuje v redakční politice, aktivně určuje obsahové směřování periodika a jen ve velmi málo případech je pouze finančním stratémem. Otázky finančního zajištění jsou totiž v této době přímo spojené s konkrétní podobou novin, jako vidíme na příkladu Émila de Girardina v dalších kapitolách. Majitel zasahuje do témat a způsobu jejich zpracování stejně tak jako do obecné politické orientace a proudu, který periodikum zastává v kulturní oblasti.

Pokud není ředitelem redakce přímo majitel, je jím osobnost ze světa politiky či literatury.¹⁶ V případě názorově slaběji vyhraněných majitelů, kterým jde především o ziskovost, jsou právě ředitelé redakcí osobami vytyčujícími a udržujícími proud politické či literární orientace. Na pozici šéfredaktora nalezneme zručného profesionála, který ovládá žurnalistické postupy a v dnešním slova smyslu bychom jej mohli označit spíše za hlavního editora, který kontroluje a udržuje úroveň článků. Důležitou osobností byl sekretář redakce, měl přehled o publikovaných článcích, znal jejich pořadí a formát, byl v kontaktu s autory a zajišťoval chod redakce.¹⁷ Samotných redaktorů byl menší počet, řádově v nižších jednotkách, naopak časté bylo velké množství občasných spolupracovníků, pro které byla běžná spolupráce s několika periodiky najednou. Kromě anonymních redaktorů se jednalo i o jména z řad spisovatelů, pro které bylo standardem spolupracovat s několika periodiky najednou, jako například Théophile Gautier pro *La Presse*, *Le Figaro*, *La Caricature*, *Musée des Familles*, *Revue de Paris* a *Revue des Deux Mondes*.¹⁸

S postupným rozvojem žurnalistiky především v období druhé poloviny vlády Napoleona III. a následně Třetí republiky se stále více hierarchizovala redakce, osobnost majitele a ředitele se oddalovala od aktivního tvůrčího procesu, majitel měl na starost ekonomické zázemí a jeho stabilitu, ředitel se zajímal o komplexní pohled na noviny, jejich tematické zaměření a obecnými principy určujícími charakter periodika. Do redakce přináší témata na zpracování pro především stále dva typy redaktorů, politické či literární. Nově se ale objevují i novináři zaměřující se na problematiku soudních případů, kriminálních činů,

¹⁶ Svě noviny vedl spisovatel Honoré de Balzac (*La Chronique de Paris*), Étienne Arago (*Le Figaro*) naopak spisovatel Louis Desnoyers byl vedoucím redakce bez zapojení do vlastnických struktur (*Le Siècle*) stejně jako Jules Barbey d'Aurevilly (*La Revue du Monde catholique*).

¹⁷ www.histogames.com/HTML/chronologie/epoque_contemporaine/dossier/les-journalistes-dans-la-societe-francaise-du-xixeme-siecle.php Citováno dne 25. 2. 2021.

¹⁸ GAUTIER, Théophile, Théophile Gautier par lui même, *L'Illustration*. Paříž. 9. března 1867.

společenskou rubriku ve smyslu pořádaných plesů či významných svateb a pohřbů, nebo kulturní redaktoři se zaměřením výhradně na jednu oblast, jako divadlo či literární kritiku.¹⁹

Koncentrace do velkých mediálních podniků čítajících více periodik přichází se Třetí republikou. Periodika tím získávají pod jednou střechou veškeré nutné vybavení včetně tiskárny a zrychlují proces tisku. Naopak oslabují pozice dosavadních velkých tiskařských domů.²⁰

Závěrem ještě numerický pohled do redakce jednoho z největších deníků v předvečer první světové války. *Le Petit Parisien*²¹ má okolo 75 redaktorů, 450 spolupracovníků mimo Paříž a dalších 400 zaměstnanců starajících se o chod společnosti.²² Na rozdíl od například britských deníků, až do první světové války téměř zcela absentují zahraniční korespondenti. Výjimkou je pouze *Le Journal des Débats* a *Le Temps*, tedy ani nejčtenější francouzský deník přelomu století *Le Petit Journal* žádné korespondenty nemá a spoléhá se pouze na informace agenturní či z jiných periodik.²³

II.1.1 Hierarchizovaná redakce moderního typu v zápisích dobového pozorovatele

Jak vypadala žurnalistika na konci 19. století obecně a konkrétně včetně složení a fungování redakcí se snažil komplexně postihnout ve svém díle vydaném v předvečer prvního celosvětového válečného konfliktu Auguste de Chambure²⁴. Jeho velmi dobrá znalost mediálního prostředí je zajištěna nejen jeho vlastní žurnalistickou praxí, ale především na tehdejší dobu velmi pokrokovou aktivitou, monitoringem médií. V roce 1879 knihkupec a vydavatel Alfred Chérie nabízel pařížským hercům a herečkám novou službu, bude jim

¹⁹ www.histogames.com/HTML/chronologie/epoque_contemporaine/dossier/les-journalistes-dans-la-societe-francaise-du-xixeme-siecle.php Citováno dne 25. 2. 2021.

²⁰ TAVEAUX-GRANDPIERRE, Karine. De la transformation de la presse en industrie culturelle par la diffusion, *Communication et langages*. 2001. č. 130. str. 86-99. Online dostupné z: www.persee.fr/doc/colan_0336-1500_2001_num_130_1_3111.

²¹ Populární deník menšího formátu, v té době vycházející s nejvyšším nákladem přesahujícím jeden milion.

²² ALBERT, Pierre, *Histoire Générale de la Presse Française*. Paříž: Presses universitaires de France, 1972. svazek 3., str. 297. ISBN 2130321496.

²³ CHALABY, Jean, *Journalism as an Anglo-American Invention: A Comparison of the Development of French and Anglo-American Journalism, 1830s-1920s*. *European Journal of Communication*. Sage. 1996, č. 11.

²⁴ DE CHAMBURE, Augustin, *À travers la presse*. Paříž: Th. Fert, Albouy, 1914.

Zajímavostí z jeho života je osud jeho dcery a vnučky, tedy Élisabeth de Rothschild a Philippine de Rothschild. Élisabeth se nejprve provdala za belgického šlechtice, se kterým měla syna a dceru. Po jejich rozvodu ovšem vyšlo najevo, že dcera Philippine je dcerou Philippa Rothschilda, dědice vinařské větve bankéřského rodu Rotschildů, Élisabeth se za něj provdala a konvertovala kvůli němu k judaismu. Se svým druhým manželem měla v roce 1938 ještě jedno dítě, chlapce Charlese-Henryho, který se ovšem narodil postižený a krátce po narození zemřel. Po tragédii došlo v jejich manželství ke sporům a odloučení. Po příchodu nacistů Élisabeth se svým manželem neuprchla, což se jí stalo osudným a zemřela při epidemii tyfu na samém konci války v březnu 1945 v koncentračním táboře Ravensbrück a je tedy jedinou obětí nacistických koncentračních táborů z rodu Rothschildů. Její dcera, vnučka Augusta de Chambure, se stala pod jménem Philippine Pascal francouzskou herečkou a spolu s otcem, později tedy jako jeho následovnice, ředitelkou a majitelkou jednoho z nejvýznamnějších francouzských vinařství Château Mouton-Rothschild. Zemřela v roce 2014.

poskytovat alba vytvořená z jejich kritik a divadelních recenzí a oni tak nebudou muset kupovat celá vydání novin a časopisů. Jako ředitel uměleckého periodika *Moniteur des Arts* specializujícího se především na malířství a sochařství se rozhodl tato umělecká zpravodajství podávat původně skrze tisk a s pomocí i zahraničních korespondentů tiskl velké množství přejatých kulturních článků. Společnost zřejmě kolem roku 1884 nazval podle bájného mytologického ptáka arguse, který označuje „toho, který vidí vše“. Jeho služba se celospolečenského zájmu dočkala až s příchodem mladého bohatého šlechtice Augusta de Chambure, který ji koupil v roce 1890 a vytvořil z ní plnohodnotný monitoring médií včetně informací z cizojazyčných médií. Na přelomu století již informace z Argus de la presse odebíraly všechny významné osobnosti, instituce politické i kulturní.²⁵

Pozici ředitele redakce hodnotí Chambure z hlediska „*jaký člověk takový podnik*“²⁶. Není podle něj možné, aby byly noviny vedeny člověkem nedostatečně zkušeným či snad málo inteligentním. Je to právě on, kdo inspiruje, radí, je svým světonázorem a zkušenostmi vzorem. Z hlediska jeho předchozího či souběžného působení se stále jedná buď o politika, spisovatele či nově podnikatele.²⁷ Z hlediska jejich zapojení do chodu redakce má toto velký význam, někteří berou noviny a jejich řízení jako jakýkoli jiný podnik, aktivní politici s vysokými posty v politice přeci jen nemají na aktivní účast v periodiku dostatek času na rozdíl od literátů, kteří mají někdy až přílišnou tendenci aktivně přispívat svými texty.²⁸

Podle toho je také ovlivněna pozice šéfredaktora, která se v některých případech překrývá s výše popsanou osobou ředitele. Jejich hlavní úlohou je stálý dohled nad každým vydáním, rozděluje práci redaktorům, určuje, s kým bude rozhovor v příštím vydání a sleduje skladbu článků v jednotlivých číslech. Jeho pravou rukou je sekretář redakce, který má na starost technickou stránku novin. Je tvůrcem layoutu, články krátí či prodlužuje dle potřeby, píše nebo upravuje titulky, všechno čte, na vše dohlíží a o všem v redakci ví. Gaston Bonnefaut, sekretář redakce *République Française*, svoji pozici popsal: „*Sekretář nemá ani jeden den prázdnin, pozice vyžaduje odříkání a oddanost, pokud ji děláte špatně, budou i vaše noviny špatné. Nemyslete si ale, že sekretáři jsou schopní býti pouze kancelářskými kryсами, kteří*

²⁵ Informace z počátečních let instituce bohužel nejsou k dispozici z důvodu opakovaného vyhoření sídla budovy na začátku 20. století. Není jistý ani důvod příchodu a zapojení Chambura do agentury, existuje pouze několik neověřených verzí příběhu.

DÄNZER-KANTOF, Boris, NANOT, Sophie, *Le roman vrai de l'Argus de la presse: de Mata Hari à internet*. Paříž: Hervas, 2000, s. 8–12. ISBN 9782843340130.

²⁶ „*tant vaut l'homme tant vaut l'affaire*“

DE CHAMBURE, Augustin, *À travers la presse*. Paříž: Th. Fert, Albouy, 1914. s. 421.

²⁷ Tamtéž s. 423.

²⁸ Tamtéž s. 424–425.

dělají své řemeslo jen silou zvyku. Představte si, že než se stal Gaston Deschamps profesorem na Collège de France byl sekretářem v redakci Journal des Débats, a před svým postem ministra zahraničí působil Théophile Delcassé jako sekretář redakce République Française.“²⁹

Samotné redaktory, novináře, lokálkáře popisuje jako vždy připravené aktivní osoby se zájmem o dění kolem sebe a připravené kdykoli zaplnit svými poznámkami bílé stránky svých notesů.³⁰ Nakolik tento popis odpovídá skutečně všem novinářům aktivním na konci 19. století asi nelze zjistit. Jisté ovšem je, že v té době byla konkurence velká a dobrý novinář v ambiciózním periodiku se musel poměrně ohánět, aby přinesl nové, dosud nezveřejněné informace. V kontextu dnešní online žurnalistiky, kdy se délka životnosti nové zprávy nepočítá na dny, ale na minuty, je přeci jen ještě kam rychlost novinářiny posouvat.

II.2 Spolky a profesní organizace

Kultura sdružování a setkávání lidí stejných politických či kulturních názorů má ve Francii hlubokou tradici. Na poli literatury při hledání prvních spolků a tendencí sdružování lze vycházet z literárních salonů v 17. a 18. století, kde se pod záštitou kulturně a literárně interesovaného aristokrata scházela vyšší společnost ke společným diskusím o umění, vědě a společnosti. Pravidelná návštěva takového salonu znamenala pro umělce nejen místo ve společnosti, ale i finanční příslib od mecenášů.

Tím se dostáváme k druhému hledisku podstatnému pro vznik profesních organizací, a to je alespoň relativní potencionální síla pro zajištění finančních jistot.³¹ V období vrcholící průmyslové revoluce a eskalaci sociálních témat dělnického proletariátu bylo zakládání profesních organizací běžnou praxí. Z pohledu žurnalistiky tyto tendence eskalovaly až v druhé polovině století, především v 80. letech pro politickém rozvolnění a velkému nárůstu mediální produkce. Oproti tomu literatura svůj profesní spolek na popud Honoré de Balzaca měla již od 28. dubna 1838 pod názvem Společnost francouzských spisovatelů (Société des gens de lettres), která v počátku sdružovala padesát literátů. Velká část z nich, včetně Balzaca, v tisku

²⁹ „*Les fonctions du secrétaire de rédaction, dit-il, ne comportent aucun jour de vacances, exigent de l'abnégation et du dévouement ; et, s'il les exerçait mal, vous auriez un journal mal fait. Ne croyez pas d'ailleurs qu'un secrétaire de rédaction soit nécessairement assimilable à en rond de cuir, qui fait son métier par la force de l'habitude. Songez qu'avant d'être professeur au Collège de France, M. Gaston Deschamps fut secrétaire de la rédaction du Journal des Débats, et qu'avant d'être ministre des Affaires étrangères, M. Théophile Delcassé fut secrétaire de la rédaction de la République Française*“

DE CHAMBURE, Augustin, *À travers la presse*. Paříž: Th. Fert, Albouy, 1914. s. 427.

³⁰ Tamtéž s. 428.

³¹ Profesní spolky napříč obory lze v určitém ohledu srovnávat s dnešními odbory, které vyjednávají o lepších pracovních podmínkách. Příslušnost k profesní organizaci suplovala částečně sociální a zdravotní pojištění, protože vyplácely rentu nemocným i momentálně nezaměstnaným.

samozřejmě také působila. Výjimkou nebyl ani její ředitel Louis Desnoyers, spoluzakladatel a vedoucí redakce *Le Siècle*.³²

První sdružení výslovně určené ředitelům, šéfredaktorům i samotným redaktorům bylo založeno 1879 pod názvem Asociace okresního republikánského tisku (L'Association de la presse républicaine départementale) a sdružovalo republikánské žurnalisty pod vedením Edgara Monteila. Následně došlo k přejmenování na Asociaci a syndikát okresního republikánského tisku (Association et syndicat de la presse républicaine départementale). V roce 1881 byla založena Odborová profesní asociace francouzských republikánských žurnalistů (Association syndicale professionnelle des journalistes républicains français), jejíž politická orientace byla sice také republikánská, ale více levicová (republikáni jsou obecně považováni za pravici).³³

Trend profesních organizací pro žurnalisty dle jejich politického smýšlení (nebo smýšlení jejich redakce) převažoval hlavně v 80. letech, kdy po kodifikaci žurnalistického syndikátu zákonem došlo k jejich velmi rychlému zmnožení. Mezi nimi například Asociace tisku monarchistického a katolického v okresech (Association de la presse monarchique et catholique des Départements) nebo Korporace křesťanských publicistů (Corporation des publicistes chrétiens). Druhý směr byl geografický, dominantní především v druhé polovině 80. let. Například v roce 1884 vznikla Asociace pařížských žurnalistů (Association des journalistes parisiens), Syndikát marseillského tisku (Syndicat de la presse marseillaise), Syndikát grenobelského tisku (Syndicat de la presse grenoblois) nebo Syndikát jihofrancouzského republikánského tisku (Syndicat de la presse méridionale républicaine), který zastřešoval obě tendence. Třetím typem byly asociace zaměřené na specializovanou žurnalistiku, mezi nimi například v roce 1891 založená Odborová profesní asociace parlamentních žurnalistů (Association syndicale professionnelle des journalistes parlementaires) nebo Syndikát soudního tisku (Syndicat de la presse judiciaire). Z pohledu celkových čísel bylo v roce 1885 profesních žurnalistických organizací a asociací 12, do roku 1910 se jejich počet zvýšil na 82.³⁴

U příležitosti konání světové výstavy v Paříži v roce 1889 vznikla prozatímní Generální komise asociací francouzského tisku (Comité général des Association de la presse française), jejíž statutární vznik jako stálé organizace byl až o deset let později, aby garantovala politickou neutrálnost. Zaštiťovala šest nejvýznamnějších asociací, konkrétně čtyři republikánské, jednu

³² www.francearchives.fr/findingaid/a64595c94335c8e64064932636a38cece68c3234

³³ VAN DER DUNGEN, Pierre, *Ecrivains du quotidien : Journalistes et journalisme en France au XIXème siècle*, *Semen*. 2008, č. 25. Dostupné z: <https://doi.org/10.4000/semen.8108>.

³⁴ MARK, Martin, *Médias et Journalistes de la République*, Paříž: Odile Jacob, 1997, s. 120-121, *Histoire, Hommes, Entreprises*, ISBN 2-7381-0490-8.

monarchistickou a jednu bonapartistickou. Cílem bylo ukázat jednotu pracovníků profese francouzského tisku jako čtvrté moci.³⁵

Na počátku žurnalistické syndikátní činnosti byly nejvýraznější dvě organizace, a to Odborová profesní asociace francouzských republikánských žurnalistů (Association syndicale professionnelle des journalistes républicains français) a Asociace pařížských žurnalistů (Association des journalistes parisiens). Její základy položilo 12 pařížských novinářů převážně z *Le Figaro* a *Le Temps* ve spolupráci s agenturou Havas. Dle jejich prohlášení byla určena: „pro všechny bez rozdílu politického smýšlení, kteří se chtějí spojit v bratrské asociaci.“³⁶ Novinkou ve stanovách byl požadavek profesionalismu, nestačila pouhá spolupráce s novinami, asociace pro členství vyžadovala profesionální angažmá v řízení či tvorbě tisku.³⁷

Vstup do takové asociace nebyl zcela volný, kromě vstupního poplatku a následných měsíčních poplatků ve výši 20 franků a 2 franky, respektive od roku 1894 dokonce 50 franků, byl výslovný požadavek profesionalismu formulován: „žurnalistika musí být každodenní činností a hlavním povoláním kandidáta, který musí působit v jedné nebo více novinách či časopisech politických, ekonomických, literárních, vědeckých či uměleckých vydávaných v Paříži“.³⁸ Činnost musela býti vykonávána minimálně po dobu dvou let.³⁹ O jejím vlivu vypovídá dynamicky rostoucí počet členů, na konci roku 1885 jich bylo 123, roku 1890 více jak dvakrát tolik, o pět let později 354 a roku 1900 dokonce 435.⁴⁰ Pařížská asociace byla pravděpodobně první⁴¹, která přijala do svých řad i ženy, konkrétně v roce 1890 Séverine, jejich počet ale ještě dlouho zůstával značně minoritní, v roce 1914 bylo členkami pouze osm žen.⁴²

Mimo jejich společenských funkcí, jakými bylo organizování každoročního banketu či sportovních soutěží mezi žurnalisty, můžeme s trochou nadsázky přirovnat placené členství v asociaci k dnešnímu sociálnímu a zdravotnímu pojištění. Asociace finančně pomáhala

³⁵ VAN DER DUNGEN, Pierre, *Ecrivains du quotidien: Journalistes et journalisme en France au XIXème siècle*, *Semen*. 2008, č. 25. Dostupné z: <https://doi.org/10.4000/semen.8108>.

³⁶ DELPIT, Albe, *L'Association des Journalistes Parisiens*, *Le Figaro*. 11. května 1885.

³⁷ MARC, Martin, *La Grande Famill: L'Association Des Journalistes Parisiens (1885-1939)*, *Revue Historique*. 1986. č. 1. s. 129-157. Online dostupné z: www.jstor.org/stable/40954345.

³⁸ „*le journalisme constitue l'occupation habituelle et la principale profession du candidat qui devait avoir été attaché pendant plusieurs années à un ou plusieurs journaux ou revues politiques, économiques, littéraires, scientifiques ou artistiques paraissant à Paris.*“

Tamtéž.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ Velké množství i mužských redaktorů psalo a vystupovalo pod pseudonymy z různých např. politických důvodů, u žen tato praxe byla téměř pravidlem. Samozřejmostí byla volba mužských jmen, a proto je jejich zpětná identifikace velmi obtížná.

⁴² MARC, Martin, *La Grande Famill: L'Association Des Journalistes Parisiens (1885-1939)*, *Revue Historique*. 1986. č. 1. s. 129-157. Online dostupné z: www.jstor.org/stable/40954345.

novinářům nemocným či momentálně nezaměstnaným, stejně tak se starala o vdovy a sirotky. Pro nezaměstnané příspěvek činil 5 franků po dobu maximálně tří měsíců. Pro nemocné zajišťovali lékařskou péči: „(každý) má právo na lékařské ošetření, léky...aby nedocházelo ke zneužívání zajišťuje asociace jednoho doktora na každý arrondissement (pařížský městský obvod), pokud je to možné tak na každou čtvrť.“⁴³ V případě nutnosti operace musela probíhat v nemocnici určenou asociací. Pro členy nad padesát let, kteří v asociaci působili alespoň pět let, byla od roku 1900 připravena i penze. Částka ovšem nebyla dostatečně vysoká, aby znamenala možnost opustit definitivně zaměstnání, ale pomáhala v časech, kdy už nebylo možné pracovat v takovém rozsahu jako doposud.⁴⁴

II.3 Počátky institucionalizovaného vzdělávání

Z hlediska geneze novinářské profese se nejen ve Francii, ale i v ostatních mediálních krajinách nejprve postupně vyvíjelo a prosazovalo povolání žurnalistické přímo v praxi a jeho teoretické zakotvení v podobě nejen studia, ale i například profesních spolků či organizací, případně teoretické literatury se vyvíjelo až sekundárně. Instituce vzdělávání přispěla tedy ke konstrukci novináře, jako etablovaného povolání až v závěru procesu emancipace. V případě Francie se jedná o konec devatenáctého století, konkrétně rok 1899, kdy byla v Paříži založena první škola žurnalistiky. Její založení by se dalo považovat za šťastnou shodu okolností. Na konci devadesátých let docházelo k zakládání Écoles populaires,⁴⁵ které nabývaly velké popularity. Jednalo se o kurzy či různé soubory přednášek, které byly určeny dospělým, a to jak pro získání teoretických, tak i praktických znalostí. Skutečně klíčovou zásluhu na položení základního kamene žurnalistického vzdělávání má zakladatelka Jeanne Weill, v té době známá především pod mužským pseudonymem Dick May. Pod tímto jménem přispívala do několika periodik, například do *L'Illustration*, *Le Temps*, *Le Journal des Débats*, *La Liberté*. Jejím hlavním zájmem bylo ovšem zkoumání společnosti a nově se rozvíjející obor sociologie, teoretické koncepty chtěla přiblížit širokým společenským vrstvám, těm, ke kterým by se bez možnosti bezplatného školství nedostaly.

⁴³ „a droit aux soins du médecin, aux médicaments ... pour éviter aux sociétaires des déplacements onéreux le comité a constitué un réseau de médecins pour qu'il y en ait au moins un par arrondissement, et, s'il est possible, par quartier“

MARC, Martin, La Grande Famill: L'Association Des Journalistes Parisiens (1885-1939), *Revue Historique*. 1986. č. 1. str. 129-157. Online dostupné z: www.jstor.org/stable/40954345.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ Překladem by mohlo být „lidová škola“ ovšem tento fenomén u nás nemá svůj ekvivalent. Slovo populaire označuje nižší vrstvu obyvatel, typicky v tomto období velkou masu dělnictva, které nemělo dostatečné vzdělání a v této formě jim alespoň částečně mohlo být zdarma umožněno.

II.3.1 Jeanne Weill matka studia žurnalistiky

Narodila se v Alžíru roku 1859, její rodina ovšem pocházela z Alsaska, kde otec od roku 1846 zastával funkci vrchního zemského rabína. Roku 1863 se celá rodina přesunula zpět do Francie a usadila v otcově kraji ve vesnici Sélestat, poslední přesun rodinu roku 1885 zavedl do Paříže.⁴⁶ I přes silně religiózní prostředí své rodiny byla ateistkou, její židovský původ můžeme ovšem vystopovat v její angažovanosti během Dreyfusiády. Na rozdíl od svého bratra nebyla vysokoškolsky vzdělaná⁴⁷, což mohl být jeden z důvodů, proč se sama ve vzdělávání ostatních silně angažovala a uvědomovala si jeho vysokou důležitost. Publikovat začala po smrti svého otce roku 1889, a to prakticky ihned pod mužským pseudonymem Dick May, který zněl v té době moderně protože evokoval anglo-americké mediální prostředí, které se díky své vyspělosti stávalo ve Francii v té době velmi módním především mezi mladší generací. Úvahy nad zvoleným pseudonymem můžeme nalézt ve článku Vincenta Gouleta,⁴⁸ který nabízí možná vysvětlení pro Dick, buď jako zkráceninu Dickens (podle Charlese Dickense) nebo jej můžeme považovat za odvozeninu od anglického dicky, které označovalo malého ptáčka, zde můžeme nalézt pojítka s názvem jejího románu vydaného roku 1898 pod názvem *L'Alouette*, tedy Skřivan, který pojednává o těžkostech autorek pišících do novin ve své době. Pro May badateli žádné vysvětlení neexistuje, můžeme se jen domnívat, že označuje například měsíc květen, ovšem z jakého důvodu není známo.

Svoji literární a žurnalistickou kariéru započala během služby u Josepha-Dominiqua-Aldeberta Pinetona, hraběte de Chambruna, jehož aktivity zasahovaly do mnoha odvětví, přestože byl aristokrat, zasazoval se o sociální spravedlnost, byl významným mecenášem a filantropem, zajímal se o umění, literaturu, politiku, vzdělávání atd. Podporoval univerzity a další ústavy zabývající se touto tematikou, sám se stal roku 1895 spoluzakladatelem Musée social v Paříži, které bylo centrem výzkumu a shromažďování informací. Tou dobou u něj Jeanne Weill pracovala a on a jeho okolí mělo na formování jejich názorů silný vliv. Umožnilo jí to mimo jiné setkávat se s největšími osobnostmi a mysliteli své doby, například Ernestu Lavissovi ve svém dopise již roku 1894 poprvé prezentovala myšlenky otevřeného vzdělávání, které dle ní musí reagovat na pokles morálky dnešní doby. Veškeré instituce podle ní jen velmi málo

⁴⁶ GOULET, Vincent. Dick May et la première école de journalisme en France. Entre réforme sociale et professionnalisation, *Questions de communication*. 2009, č. 16, s. 27-44.

Online dostupné z: journals.openedition.org/questionsdecommunication/81.

⁴⁷ Georges Weill byl ve své době uznávaným univerzitním profesorem a historikem.

⁴⁸ GOULET, Vincent, Transformer la société par l'enseignement social. La trajectoire de Dick May entre littérature, sociologie et journalisme, *Revue d'Histoire des Sciences Humaines*. 2008, č.19, s. 117-142. Online dostupné z: www.cairn.info/revue-histoire-des-sciences-humaines-2008-2-page-117.htm.

vzdělávají široké vrstvy a vybudování sítě škol to může zvrátit: „*Je potřeba zopakovat tuto zkušenost ve všech pařížských čtvrtích a později i v provinciích, založit večerní a nedělní přednášky pro dělníky.*“⁴⁹

Vysokou školu sociálních studií (L'École des Hautes Études Sociales) založila roku 1899, a to přímo ve stejné ulici jako leží Sorbonna, „*mladá Sorbonna ve stopách staré*“⁵⁰. Rozdělena byla na tři části, Školu mravnosti a pedagogiky, Školu žurnalistiky a Školu sociální.⁵¹ „*Škola byla od počátku podporována významnými intelektuály té doby: Émilem Boutrouxem, filosofem na Sorbonně, Émilem Duclauxem, ředitelem Pasteurova Institutu Alfredem Croiset, děkanem Sorbonny,*⁵² *ředitelem vydavatelství Felixem Alcanem nebo Georgesem Sorelem, inženýrem a filosofem, který konvertoval k marxismus a sdílel stejný odpor k veřejným institucím.*“⁵³ Co se týče konkrétně žurnalistické sekce školy, získala podporu i mezi renomovanými osobnostmi světa tisku, školu aktivně podporoval dokonce tak, že se stal jedním z aktivních vyučujících Henry Fouquier, redaktor, spisovatel a politik. Přispíval například do *Le Temps*, *Le Figaro*, *L'Écho de Paris* nebo *Gil Blas*, dalším významným členem sboru vyučujících byl člen Francouzské akademie, ředitel divadla Comédie-Française, prezident Spolku spisovatelů, spisovatel a novinář Jules Claretie.⁵⁴

Postupně se z vedení školy stahovala a po roce 1900 zůstala pouze součástí generálního sekretariátu celé školy, což jí zajišťovalo nejen stálý příjem, ale i vysoké postavení v pařížské společnosti. V listopadu 1910 stála u zrodu interního školního měsíčníku *Athena*, do kterého také sama přispívala, například v rámci své vlastní rubriky se značně jízlivým podtextem –

⁴⁹ „*Il faudrait établir dans tous les quartiers de Paris – et plus tard en Province, l'expérience faite ici – des conférences du soir et du dimanche pour les ouvrier.*“

GOULET, Vincent, Transformer la société par l'enseignement social. La trajectoire de Dick May entre littérature, sociologie et journalisme, *Revue d'Histoire des Sciences Humaines*. 2008, č. 19, s. 117-142. Online dostupné z: www.cairn.info/revue-histoire-des-sciences-humaines-2008-2-page-117.htm.

⁵⁰ „*jeune Sorbonne à l'ombre de la grande Sorbonne*“

Tamtéž.

⁵¹ Čtvrtá část, Škola umění, byla přidána roku 1903 a významně se zapsala do povědomí díky Romainu Rollandovi, který zde založil obor muzikologii.

⁵² Roku 1902 se stal ředitelem na nově vzniklé škole a postupně blízkým přítelem Jeanne Weill.

⁵³ „*Cette école est soutenue par des notoriétés du monde intellectuel: Émile Boutroux, philosophe influent à la Sorbonne, Émile Duclaux, directeur de l'Institut Pasteur, dreyfusiste et partisan du mouvement des Universités populaires, Alfred Croiset, doyen de la Sorbonne, l'éditeur Felix Alcan, Georges Sorel, un ingénieur des Ponts et Chaussées converti au marxisme qui partage la même aversion que Dick May pour les institutions officielles*“

GOULET, Vincent. Dick May et la première école de journalisme en France. Entre réforme sociale et professionnalisation, *Questions de communication*. 2009, č. 16, str. 27-44.

Online dostupné z: journals.openedition.org/questionsdecommunication/81.

⁵⁴ Tamtéž.

Zbytečné rozpravy (Propos inutiles).⁵⁵ O rok později se vrátila k literární činnosti a pařížské divadlo Odeon uvedlo její novou autorskou hru *Matka*. Jeanne Weill napsala v dalších letech i několik dalších her, ale všechny totožně bez úspěchu u diváků i divadelní kritiky. Její přesvědčení v humanismus a společenský progres zasáhly události první světové války. Nelze nezmínit také její angažovanost po socialistické revoluci v Rusku roku 1917, kdy se Weill zaměřila především na její vliv na anarchistický proud ve společnosti, ve kterém socialisté získávali hlavní slovo.⁵⁶

V osobním životě ji velmi zasáhla smrt její matky v roce 1919 a blízkého přítele Alfreda Croiseta, který byl ředitelem její Vysoké školy sociálních studií od roku 1902. Zemřela během procházky v Savojských Alpách roku 1925 bez většího povšimnutí společností.⁵⁷

II.3.2 Výuka na Škole žurnalistiky

*„Škola morálky odpovídala na potřebu, Škola žurnalistiky ukazovala na výraznou povinnost... Věřím v její princip, na reedukaci profesionalismu a morálky.*⁵⁸

Ještě o čtyři roky dříve soudničkář Albert Bataille z deníku *Le Figaro* s podporou svého vydavatele založil na Svobodné škole politických věd (École libre des sciences politiques) přednáškový kurz Příprava pro žurnalismus (Préparation au journalisme), který ovšem nepředstavoval ucelený formát žurnalistického vzdělávání, nicméně zde lze najít počátky myšlenky, že i v tomto oboru lidské činnosti je určitá forma institucionalizovaného vzdělávání vhodná.⁵⁹

Cyklus přednášek a seminářů byl dvouletý, zakončený zkouškou, ovšem bez obdržení diplomu, či jiné formy udělení titulu, a to až do roku 1910. V prvním roce se zapsalo 47

⁵⁵ GOULET, Vincent, Transformer la société par l'enseignement social. La trajectoire de Dick May entre littérature, sociologie et journalisme, *Revue d'Histoire des Sciences Humaines*. 2008, č. 19, s. 117-142. Online dostupné z: www.cairn.info/revue-histoire-des-sciences-humaines-2008-2-page-117.htm.

⁵⁶ Zde je nutné zmínit rodinné vazby, které poutaly Jeanne Weill ke Karlu Marxovi, který byl bratrem její matky.

⁵⁷ GOULET, Vincent, Transformer la société par l'enseignement social. La trajectoire de Dick May entre littérature, sociologie et journalisme, *Revue d'Histoire des Sciences Humaines*. 2008, č. 19, s. 117-142. Online dostupné z: www.cairn.info/revue-histoire-des-sciences-humaines-2008-2-page-117.htm.

⁵⁸ „L'École de Morale répondait à un besoin; l'École de journalisme parut l'expression d'un devoir.... je crois, dans son principe, de rééducation morale et professionnelle.“

GOULET, Vincent. Dick May et la première école de journalisme en France. Entre réforme sociale et professionnalisation, *Questions de communication*. 2009, č. 16, s. 27-44.

Online dostupné z: journals.openedition.org/questionsdecommunication/81.

⁵⁹ Tamtéž.

studentů, v roce 1904 již 126 studentů a o pět let později dokonce 220, přesto se jednalo o nejpomaleji rostoucí čísla ze všech ostatních částí struktury školy.⁶⁰

V prvních letech se výuka na Škole žurnalistiky zaměřovala především na teoretické aspekty žurnalistiky, přednášky se zaměřovaly například na témata spojená s mediálními rutinami ostatních států, jako Anglie či Ameriky, na vývoj francouzského tisku, na politickou žurnalistiku, či na legislativní podmínky tisku. Vzhledem k časté reflexi kulturních témat dobovým tiskem můžeme zmínit i přednášky literární či hudební kritiky. První praktické vyučování datujeme do roku 1903 kdy Jules Corney (psal lokálky do *Le Figara*) a Adolphe Brisson (spolu s otcem založili velmi úspěšný politicko-literární týdeník *Annales politiques et littéraires*) vedli Kurz profesionálního psaní a korektury cvičení, zaměřovali se nejenom na běžné praktiky související s praxí v redakci a psaním obvyklých zpráv, ale i na reportáže, sportovní žurnalistiku či témata a články pro dámské magazíny. Ovšem skutečně prvním prvkem praktické výuky byly od roku 1901 návštěvy na půdě Senátu.⁶¹

Výuka od svého počátku procházela neustálým vývojem a podléhala souboji dvou hlavních směrů jejího možného směřování – tedy jestli má být spíše teoretickou, či spíše praktickou. Začátky byly především ve prospěch teoretické výuky a akcentu na přednášky. Postupně se ovšem prosazovala praxe, zlom přišel roku 1905, kdy procházela také krizí řízení. Většina výuky znovu získala charakter přednášek týkajících se stavu současné žurnalistiky. V roce 1907 se do čela Školy žurnalistiky postavil mladý právník a aktivní přispívatel do socialistického tisku Henri Guernut, který pod vlivem Eugèna Fournièra (kolegy z redakce *Revue socialiste*, přednášející sociální ekonomii na Polytechnické škole a přítele Jeanne Weill) reorganizoval výuku a znovu podtrhl její praktickou část. Důraz kladl na praktická cvičení psaní, organizaci moderních novin a její redakce, časté byly také návštěvy zástupců jednotlivých redakcí, kteří i s využitím fotografií prezentovali své noviny a časopisy. „*Učíme to, co se neučí nikde jinde, naše židle nejsou plné kariérních profesorů, ale specializovaných novinářů, kteří přinášejí studentům výsledky jejich osobní zkušenosti z reportáží stejně jako z inzerce, informace politické, stejně jako administrativní záležitosti, jurisprudence stejně jako profesních povinností, o soudničkách stejně jako grafické úpravě tiskovin.*“⁶²

⁶⁰ GOULET, Vincent. Dick May et la première école de journalisme en France. Entre réforme sociale et professionnalisation, *Questions de communication*. 2009, č. 16, s. 27-44.

Online dostupné z: journals.openedition.org/questionsdecommunication/81.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² „*On n'y enseigne que ce qui ne s'enseigne point ailleurs, et nos chaires ne sont point tant occupées par des professeurs de carrière que par des journalistes spécialisés venant apporter aux élèves les résultats de leur expérience personnelle sur le reportage comme sur la publicité, sur l'information politique comme sur*

Henri Guernut pochopil, že školu nenavštěvují jen uchazeči o žurnalistické povolání, ale i studenti usilující o jiná místa ve veřejném životě. Postupně byly přidávány kurzy týkající se argumentace či nácviku veřejného vystupování, roku 1910 se škola přejmenovala na Školu žurnalistiky a přípravy na veřejný život (École de journalisme et de préparation à la vie publique).⁶³ „*Pokud máme letos zapsáno 222 studentů, je zřejmé, že se nejedená pouze o budoucí novináře, popravdě, je jich velmi malý počet. Bude tu stále potřeba lidí doprovázejících prezidenta republiky na zahraničních cestách, shánějících poslance a senátory v kuloárech... bude tu stále potřeba lidí spojených s novinami, informátorů. Navíc noviny stále více apelují na příležitostné redaktory. Nebo kdo z nás, více než jednou ve svém životě, nepřimíchal k nějaké události nebo nepodpořil nějakou myšlenku? A je od nás dobré je připravit.*“⁶⁴

II.4 Boj za svobodu tisku

Pro emancipaci samostatného názorově politicky nesvázaného mediálního prostředí je potřeba zohlednit její podmínky z hlediska státního dozoru, který byl závislý na aktuální politické situaci v zemi. Aktivními mechanismy pro státní kontrolu periodik v období devatenáctého století byl především cenzurní systém předběžné kontroly či vysoká cena kolku, která brzdila vznik nových titulů z ekonomického hlediska. V kapitole připomeneme nejvýznamnější zákony a nařízení, které fungovaly jako brzdný systém rozbujelého tisku po jeho extrémním zrychlení během Velké francouzské revoluce včetně postupných rozvolňovacích mechanismů během Třetí republiky vedoucí až k naplnění téměř sto let starých myšlenek revoluční Deklarace práv člověka a občana z roku 1789, konkrétně jejího XI. Článku: „*Svoboda šíření myšlenek a názoru je jedním z nejcennějších lidských práv. Každý může tudíž svobodně mluvit, psát, tisknout, s výjimkou toho, že by se jednalo o zneužití těchto svobod v případech stanovených zákonem.*“⁶⁵ V tomto ústředním textu deklarující svobody, jejichž naplnění bylo prací až porevolučního vývoje v devatenáctém století, je sice právo na veřejné

l'administration, sur la jurisprudence comme sur les devoirs professionnels généraux, sur la chronique judiciaire comme sur la mise en page.“

GOULET, Vincent. Dick May et la première école de journalisme en France. Entre réforme sociale et professionnalisation, *Questions de communication*. 2009, č. 16, s. 27-44.

Online dostupné z: journals.openedition.org/questionsdecommunication/81.

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ „*Si nous avons inscrit cette année 222 élèves, il est vraisemblable que nous ne recevons pas uniquement de futurs journalistes. À vrai dire, ils sont le plus petit nombre. Il y aura toujours des hommes qui suivront le Président de la République en voyage, pourchasseront les députés et sénateurs dans les couloirs il y aura toujours, attachés à un journal, des informateurs. Mais de plus en plus, les journaux feront appel à des rédacteurs occasionnels. [...] Or qui de nous, plus d'une fois dans sa vie, n'aura pas l'occasion d'être mêlé à un événement ou de soutenir une idée? Il est bon de nous y préparer.*“

Tamtéž.

⁶⁵ www.icv.vlada.cz/assets/udalosti/Deklarace-prav-lidskych-a-obcanskych.pdf

svobodné vyjádření jasně proklamováno, ovšem dovětek o mezích stanovených zákonem poukazuje na určitou možnou problematičnost výkladu.⁶⁶

Politická reprezentace chápala důležitost otázky tisku a možnosti regulace jeho turbulentního vývoje za pomoci vydaných nařízení, tento fakt reflektuje například 18 zákonů a státních nařízení mezi lety 1815–1848 týkajících se explicitně tisku a sekundárně tiskové svobody. „*Je to důkazem, že problematika svobody tisku byla v samém centru politického dění.*“⁶⁷ Kodifikace je tedy velmi nestálá, často se měnící, a to především v rovině restrikcí vůči tisku, chvíle alespoň částečného uvolnění velmi rychle střídají znovuzavádění kontrolních a regulačních prvků tisku. Censurní vývoj logicky kopíruje frekvenci politických a společenských revolucí a změn, uklidnění situace nalezneme v bodě uklidnění a stabilizace politické situace (na poměry devatenáctého století) v zemi v demokratickém období Třetí republiky.

II.4.1 Cenzura, svoboda, Restaurace Bourbonů a Červencová monarchie

Francouzský tisk vstupuje do režimu Restaurace Bourbonů po období velmi tvrdých restrikcí a přísné cenzury z Napoleonského období. Funguje systém předběžné kontroly, kolků i cenzura, každý nový titul musí dle zákona z roku 1814 schválit osobně panovník. Uvolnění přichází se zavedením zákona ze 17. května roku 1819, známého jako *La loi de Serre* podle ministra spravedlnosti Pierra-Françoise-Hercula, hraběte de Serre, pod názvem „*Zákon o zločinech a deliktech způsobených tiskem, nebo jinými způsoby publikace.*“⁶⁸ Již z názvu je patrné, že definuje velké množství druhů přečinů, kterých se mohli vydavatelé a majitelé tiskáren či periodik dopustit a mohli být za ně souzeni porotou. Zákon zaváděl také velmi vysokou kauci. Z počátku byly soudy s vydavateli posuzovány mírně, ovšem postupně docházelo k zpříšňování a dalším regulacím, například zákony z roku 1820, 1822 či 1828.⁶⁹

⁶⁶ Podíváme-li se do současnosti a kodifikace svobody slova, například v kontextu českého právního systému je v Listině základních práv a svobod ve 2. oddíle Čl.17 b.4 možnost omezit svobodu vyjádření formulována takto: „*Svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze omezit zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti.*“ Tedy možné pojistky zákonného omezování svobody projevu nejsou jeho součástí.

⁶⁷ „*C'était la preuve que le problème de la liberté de la presse était bien au cœur de la vie politique.*“

ALBERT, Pierre, *Histoire de la presse*. Paříž: Presses Universitaires de France, Que sais-je?, 2010, s. 38, ISBN : 9782130582670.

⁶⁸ „*Sur la répression des crimes et délits commis par la voie de presse, ou par tout autre moyen de publication.*“ CHARLE, Christophe, *Le siècle de la presse, 1830-1939*, Paříž: Seuil, 2004, ISSN 0083-3673.

⁶⁹ Tamtéž.

Velmi silným a hojně využívaným nástrojem nepřímé kontroly a regulace tisku byly ekonomické povinnosti, jako zavádění již zmiňovaných velmi vysokých kaucí, kolků či zákonem daných výloh poště, jen tyto náklady činily více než polovinu ceny výtisku.⁷⁰

Represe vyvrcholily ordonancemi roku 1830 známými jako Ordonance ze Saint-Clous, které výslovně rušily svobodu tisku hned prvním paragrafem „*Svoboda periodického tisku je zastavena*“⁷¹, což bylo jedním ze spouštěcích mechanismů revoluce roku 1830, ve které sehrál tisk svou velmi důležitou historickou úlohu.

Revoluce 1830

Revolučnímu dění bezprostředně předcházelo odsouzení vydavatele *La Silhouette* s trestem půlročního vězení a pokutou 1000 franků za otištění karikatury krále. Ve stejné době došlo také k odsouzení vedoucích *Le National* a *Le Globe* k několikaměsíčnímu vězení za otištěné články. Následovaly volby, ve kterých došlo k politické obměně a neprodleně po nich, pouhých dvacet tři dní, došlo ke schválení již zmíněných ordonancí obsahujících mimo jiné na prvním místě zrušení svobody tisku, dále například rozpuštění sněmovny či změnu volebního práva. Reakce novinářské obce na sebe nenechala dlouho čekat, hned následujícího dne je sepsán protest 44 novinářů, který vychází 27. července v *Le National*, *Le Globe*, *Le Temps* a *Le Journal du commerce*,⁷² první dva zmiňované jsou v tu chvíli vlivnými zastánci opozice proti Karlu X. Neprodleně dochází k masivnímu stíhání, v pohybu jsou ovšem již liberální poslanci, přidávají se dělníci a studenti, Paříž je na barikádách. Revoluce, která velmi silně obnovila myšlenky a pocity revoluce před čtyřiceti lety⁷³ měla jako jeden ze svých spouštěčů omezení tisku, který utvrzuje své místo v úvahách o demokratizaci společnosti a jeho roli jako pomyslného čtvrtého stavu.

Samotná červencová monarchie byla vůči tisku výrazně vstřícnější, snížila se ekonomická zátěž v podobě kauce a znovu se obnovil systém poroty jako represivního orgánu tisku. Nedá se ještě hovořit o úplné svobodě. Ústavní listina zakládající novou formu vládního zřízení deklaruje obdobně jako Deklarace práv člověka a občana právo se svobodně vyjadřovat

⁷⁰ CHARLE, Christophe, *Le Siècle de la presse, 1830-1939*, Paříž: Seuil, 2004, ISSN 0083-3673.

⁷¹ „*La liberté de la presse périodique est suspendue.*“

Tamtéž.

⁷² Tamtéž.

⁷³ Mimo jiné i proto, že spouštěcím motorem bylo porušení článku 8 Deklarace hned 1. článkem Ordonancí ze Saint-Clous.

v tisku včetně formule o limitech daných zákony. Cenzura je znovu zavedena roku 1834 pouze pro karikatury otištěné v novinách či časopisech.⁷⁴

II.4.2 Od svobody tisku přes Napoleona III. ke znovunabyté svobodě

Čtyřletá etapa Druhé republiky (1848-1852) znamenala i zcela pokrokové, ovšem ještě kratší období téměř naprosté svobody tisku. V Ústavě roku 1848 chyběl za deklarací práva na vyjádření se v tisku obvyklý dodatek o zákonných limitech, deklaroval pouze omezení právy a svobodou druhých či veřejného bezpečí.⁷⁵ Toto právo bylo zakotveno již dekrety z 5. a 6. března stejného roku, což znamenalo faktickou svobodu již od samého počátku republiky. Upřesnění datace je důležitým faktorem, protože hned v srpnu stejného roku byla znovuzavedena kauce pro vydavatele politických článků.⁷⁶ Robert de Lamennais, kněz a filozof, se v posledním čísle svých novin *Le Peuple constituant* v srpnu 1848 proti tomu ostře vyjádřil „*Je potřeba zlata, spousty zlata, abychom si mohli užít práva mluvit. My nejsme bohatí. Ticho chudým!*“⁷⁷

O rok později byla znovu zavedena možnost trestu za politické delikty, dohled nad kolportéry a zákonem z 16. srpna 1850 obnovena povinnost kolku. V tomto zákoně byla také zakotvena nová povinnost podpisu u každého článku, což mělo zajistit právě možnost stíhání přímo autora, nikoli pouze vydavatele. Definitivní ztráta svobody přišla po státním převratu dosavadního prezidenta Ludvíka Napoleona Bonaparte 2. prosince 1851 a zřízení Druhého císařství (1852-1870).

Mezi poslanci bylo omezování svobody již v počátcích republiky reflektováno, významný byl například projev Victora Huga na půdě Národního shromáždění 11. září 1848, kde mimo jiné srovnával svobodu tisku se všeobecným volebním právem, byly to pro něj dvě strany jedné mince, kdy jedna nemůže existovat bez druhé. Jednalo se o rozpravu nad dekretem o přesunu práva zrušení novin či časopisu z moci soudní do resortu moci výkonné, Hugo se ovšem vyjadřoval obecně k právu na zrušení novin, považoval jej za cenzuru, druh konfiskace, opatření, které do republikánského zřízení nepatří.⁷⁸ Victor Hugo tím předznamenal tendence návratu omezení svobody tisku a upozorňoval na jejich neslučitelnost se svobodnou republikou.

⁷⁴ www.multimedia-ext.bnf.fr/pdf/Fiche-presse3.pdf

⁷⁵ Článek 8 Ústavy francouzské republiky ze 4. listopadu 1848

⁷⁶ ALBERT, Pierre, *Histoire de la presse*. Paříž: Presses Universitaires de France, Que sais-je?. 2010, s. 43, ISBN: 9782130582670.

⁷⁷ „*Il faut de l'or, beaucoup d'or pour jouir du droit de parler. Nous ne sommes pas riches. Silence aux pauvres!*“ LAMENNAIS, Robert, *Le Peuple constituant*, 11. července 1848.

⁷⁸ Vystoupení v parlamentu 11. září 1848, přepis dostupný online: www.assemblee-nationale.fr/histoire/7eo.asp#P271_37301.

Omezení svobody tisku za císaře Napoleona III.

Dekret ze 17. února 1852 definitivně zarazil svobodnou éru tisku. Císař nastolil všechny represivní a regulační mechanismy, jako kolek, kauce, systém tří výstrah vedoucí ke zrušení periodika, ohlašovací povinnost a nutnost schválení sebemenších redakčních změn (vedoucího redakce, majitele, vydavatele...), projevy ze Senátu či legislativní rady směly otisknout jen oficiální vládní periodika, povinnost předběžného schvalování obsahu. Z téměř dvou set titulů vydávaných v Paříži v roce 1848 jich po státním převratu zůstalo pouze jedenáct, v každém druhém departementu nebylo možné číst jiné než provládní tiskoviny.⁷⁹ „*Francouzské noviny nečtu*“, říká Napoleon III „*neotisknou nic než to, co chci.*“⁸⁰ Částečné uvolnění zavedl dekret z 28. března 1852, kterým byl zrušen kolek pro „*noviny a tiskoviny zaměřené výlučně na literaturu, vědu, umění a zemědělství*“⁸¹ Velmi přísná legislativa vůči tisku, zejména politickému, byla dominantní v první polovině Druhého císařství, druhá polovina, tedy 60. léta, se už odvíjela ve znamení postupné liberalizace.

Zákon z 11. května 1868 ruší systém předběžné kontroly, je liberálnější i pro veřejnost, roku 1864 je zákonem umožněno právo stávky, Napoleon III vydal také během šedesátých let povolení pro několik dalších periodik otisknout rozpravy z politických debat a mnoho dalších dostalo povolení k založení. Přestože nebylo období Druhého císařství symbolem svobody tisku, došlo k enormnímu vzrůstu počtu výtisků za den, a to až na číslo jednoho milionu výtisků v Paříži z roku 1870 v porovnání s pouhými 150 000 v roce 1852, na venkově nebyl rozdíl tolik markantní, přesto představoval nárůst o polovinu, z 450 000 výtisků v roce 1853 na 900 000 v roce 1870.⁸²

Svobodná Třetí republika

Okamžitě po prohře u Sedanu na začátku září 1870 byla dekretem z 10. října zrušena kauce, jenže ani ne o rok později byla v červenci znovu obnovena. První léta pod nadvládou

⁷⁹ www.multimedia-ext.bnf.fr/pdf/Fiche-presse3.pdf.

⁸⁰ „*Je ne lis jamais les journaux français, ils n'impriment que ce que je veux.*“
www.histoire-en-citations.fr/citations/napoleon-III-je-ne-lis-jamais-les-journaux-francais.

⁸¹ „*journaux et écrits exclusivement consacrés aux lettres, sciences, arts et à l'agriculture*“

SPADONIS, Sophie, La presse du Second Empire vue à travers le Journal des Goncourt, ou le Journal comme document humain, *Cahiers Edmond et Jules de Goncourt*. 2002, č. 9. s. 125-151. Online dostupné z: www.persee.fr/doc/cejdg_1243-8170_2002_num_1_9_888.

⁸² ALBERT, Pierre, *Histoire de la presse*. Paříž: Presses Universitaires de France, Que sais-je?, 2010, s. 43, ISBN: 9782130582670.

Komuny⁸³ byla pro tisk a novináře velmi turbulentní, docházelo k velkému pnutí ve společnosti, které se odráželo v tisku, změna nastává s odchodem generála Mac-Mahona a vyvrcholí tiskovým zákonem z pera Émile de Girardin.⁸⁴

Tiskový zákon 29. července 1881

Skutečně liberální zákon umožňující svobodu tisku po celé období Druhé republiky,⁸⁵ který je s četnými novelami součástí francouzské legislativy doposud. V jeho případě se nejedná o zákon potenciálně represivní, ale regulující, vydávání periodik neomezuje, ale poskytuje mu právní základ a kodifikaci jeho principů. Jedná se o tiskový zákon, tudíž je regulačním základem pro periodický i neperiodický tisk.

Připravovala jej speciální komise, které předsedal Émile de Girardin, založená v únoru roku 1878. Proces jejího schvalování Národním shromážděním i Senátem byl naprosto hladký. V prvním čtení pro něj v dolní komoře Parlamentu 17. února 1881 hlasovalo 444 zákonodárců a pouze čtyři byli proti. Kompletním legislativním procesem prošel 21. července 1881 a vyhlášen byl 29. července.⁸⁶ Jeho schválení se již nedožil Émile de Girardin, který se přitom na jeho tvorbě významně podílel, zemřel 27. dubna 1881.

Již první paragraf hlásá naprostou svobodu tiskárnám i knihkupectvím, ruší se předběžná kontrola, kolek i kauce, vzniká pouze ohlašovací povinnost pro založení nového periodika (uvedení titulu, periodicity, zodpovědného vedoucího...) či změny ve vedení nebo vlastnictví, a to do pěti dní od provedení změny. Součástí zákoníku bylo také několik možných deliktů, konkrétně podněcování k trestným činům a nactiutrhání.⁸⁷ V praxi ale na jejich základě k častým soudním procesům a následným trestům nedocházelo, což vedlo až k neetickému chování některých radikálních periodik, například antisemitistických na konci století.⁸⁸ Jako jeden z mála byl na jeho základě odsouzen Émile Zola za svůj otevřený dopis prezidentovi publikovaný v *L'Aurore* 13. ledna 1898, ve kterém se staví na stranu odsouzeného žida Alfréda Dreyfuse.⁸⁹

⁸³ Revoluční vláda během Prusko-francouzské války v období 18. března – 28. května 1871 se silně socialistickým směřením. Potlačena byla během Krvavého týdne 22. – 28. května 1871, kdy se proti nim postavila francouzská armáda v čele s generálem Mac-Mahonem, pozdějším royalistickým 3. prezidentem Třetí republiky.

⁸⁴ BURKI, Reine, *Vers la liberté de la presse, Numelyo, Documentation Lyon et Rhône-Alpes*. 2002. Online dostupné z: www.numelyo.bm-lyon.fr/f_view/BML:BML_01DOC001014f96b88086656.

⁸⁵ Specifická byla pochopitelně situace během 1. světové války.

⁸⁶ CHARLE, Christophe, *Le Siècle de la presse, 1830-1939*. Paříž: Seuil, 2004, kap. 6. s. 4-5. ISSN 0083-3673.

⁸⁷ www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGITEXT000006070722/ citováno dne 27. 4. 2021.

⁸⁸ CHARLE, Christophe, *Le Siècle de la presse, 1830-1939*. Paříž: Seuil, 2004, kap. 6. s. 6. ISSN 0083-3673.

⁸⁹ Více v kapitolách IV.2.1 a IV.2.2.

II.5 Nárůst a proměny čtenářského publika

V průběhu 19. století došlo ve Francii k výrazné modernizaci nejen prostředí mediálního, ale i společenského, společnost prošla několika změnami režimů i revolucemi, o své silné slovo si říkal kolonialismus i nová nastupující třída dělnického proletariátu, kterému dala vzniknout vrcholící průmyslová revoluce, se kterou se bezpochyby pojí rychlý technický a technologický pokrok. Těžko si představit rozvoj odvětví natolik zrcadlícího společnost bez vlivu mimo mediální reality, která přímo vstupovala do aktuální celospolečenské nálady či posouvala hranice možností.

Bezpochyby vlivnou silou byla aktuální politická situace v zemi, kdy se prolínaly tendence royalistické i demokratické, liberalistické či religionistické. Pokud bychom měli vytyčit pouze jednu dominantní větev vývoje a modernizace společnosti, byla by jí vrcholící průmyslová revoluce, která ovlivnila nejen veškeré technické obory lidského působení, ale i humanitní. Její otisk nalezneme na škále od vynálezů po sílící sociální problémy a jejich zobrazení v umění. Pro vývoj žurnalistiky je zásadní především technologický postup, díky kterému je nejen možné zvýšit efektivitu, ale i rychlost šíření nejen samotných informací, ale i přímo novin díky výstavbě železniční sítě či optickému telegrafu. Vznik nové, početné sociální skupiny ve velkých městech posloužil jako potenciální publikum, pro které mohlo být vydání tematicky zacíleno.

V rovině žurnalistické se dají výrazné vlivy na čtenost zahrnout do tří kategorií, které bychom mohli označit jako milník pre-masové kultury významně se podílející na přípravě čtenářské obce na nástup masové kultury ve 20. století. V chronologické posloupnosti se jedná o významný rok 1836 díky založení dvou přelomových deníků *La Presse* a *Le Siècle* včetně veškerých subsidiárních elementů s těmito listy se pojících. Jako druhé bychom uvedli založení *Le Petit Journal*, prvního skutečně dostupného titulu pro nižší vrstvy a jako poslední jsou dva zákony, které umožnily většímu publiku číst větší množství tiskovin, a sice tiskový zákon z roku 1881 a školský zákon Julese Ferryho z roku 1882.

II.5.1 Rok jedna mediální éry

Označení rok jedna mediální éry pro rok 1836 je několikrát použité Marie-Éve Thérénty, profesorkou literatury specializující se na její implementaci do žurnalistiky v 19. století, také název jedné z jejích knih o Émilu de Girardinovi a jeho titulu *La Presse*. Založení přelomového deníku *La Presse*, který svou specifičností předznamenává nástup masového levného tisku pro

širokou veřejnost a silně ovlivňuje dosavadní vody periodického tisku. Unikátnost tohoto data, konkrétně 1. července 1836, je umocněna premiérou ještě jednoho deníku stejného ražení, a to *Le Siècle* pod vedením Armanda Dutacqua. Otcem myšlenky a reformátorem, modernizátorem žurnalistiky byl Émile de Girardin, spisovatel, žurnalista a politik.

II.5.1.1 Inovátor Émile de Girardin

Do povědomí veřejnosti se zapsal velmi úspěšným, značně autobiografickým dílem *Émile*, z roku 1827, které napsal v pouhých jednadvaceti letech, a ve kterém přiznává svůj nemanželský původ. Od této chvíle již nevystupuje pod svým rodným jménem Delamontha a přijímá jméno hraběte Alexandre de Girardin, hrdiny Napoleonských válek a syna markýze, polního maršála a přítele Jeana-Jacquesa Rousseaua.⁹⁰ Úspěch de Girardinovi zajistil možnost účasti ve významném literárně-filozofickém salonu Sophie de Gay,⁹¹ ve kterém navázal přátelství nejen s renomovanými literáty jako byli Hugo, Chateaubriand, Lamartine nebo Vigny, ale v roce 1831 se oženil s dcerou hostitelky Delphine, což znamenalo další postup ve společenském žebříčku.

Jako vydavatel se představil již v roce 1828 týdeníkem *Le Voleur* a o rok později *La Mode*. Snahu o levný dostupný tisk započal po revoluci roku 1830 založením týdeníku *Journal des connaissances utiles* s předplatným čtyři franky za rok, který měl velmi rychlý, vysoký, ale krátký úspěch, již rok po svém založení, v roce 1832 dosáhl na 130 000 výtisků.⁹² Chtěl tímto dokázat, že je možné publikovat pod nižší cenou a že tento model by byl výhodný i pro vládní politiku, která by se dostala snáz do rukou větších vrstev. Tento požadavek formuloval již dříve Casimiru Périerovi, předsedovi vlády, který ovšem jeho myšlenkám nevěnoval pozornost.⁹³ Girardin, přestože vydával především periodika nesespecializující se na politická témata, respektive otevřeně tuto orientaci nepotvrzující, se sám velmi brzy politicky angažoval. V roce 1834 byl zvolen za člena Národního shromáždění.

Nesmazatelnou stopu v dějinách nejen žurnalistiky, ale celého vývoje devatenáctého století zanechal až již zmiňovaného 1. července, přestože jeho snahu o unikátnost mu sebral

⁹⁰ www.lesechos.fr/2011/07/emile-de-girardin-1090523

⁹¹ Pravidelné schůzky literátů, hudebníků, malířů, filosofů atd. u spisovatelky a skladatelky Marie Françoise Sophie Nichault de la Valette navazující na tradici francouzských salonů 18. století. V tomto případě se jednalo o setkávání velmi exkluzivní společnosti.

⁹² ALBERT, Pierre, *Histoire de la presse*. Paříž: Presses Universitaires de France, Que sais-je?. 2010, s. 42, ISBN: 9782130582670.

⁹³ FIAUX, Louis, *Armand Carrel et Émile de Girardin: cause et but d'un duel, moeurs publiques du temps, dessous de politique*. Paříž: M. Rivière et Cie, 1911, s. 9-10.

bývalý spolupracovník Armand Dutacq, se kterým po sporu o vedoucí pozici v zamýšleném deníku došel až k rozkolu a ve stejný den tedy k vydání dvou přelomových deníků *La Presse* a *Le Siècle*. Tímto personální rozepře ještě zdaleka nekončí. Osudným se stala rozepře doslova na život a na smrt s vydavatelem *Le National*, úspěšného a vysoce čteného republikánského deníku známého svým aktivním zapojením během revoluce roku 1830, Armandem Carrelem, který byl prakticky zástupcem velké skupiny konkurentů, kterým se styl článků využívaný v *La Presse* a jeho finanční politika nezamlouvaly.

Celý spor započala otevřená kritika publikovaná v několika člancích v *Bon Sens* Capo de Feuillidem. Girardin na ni reagoval mimo jiné podáním stížnosti na pomluvu k soudnímu tribunálu soudícímu delikty tisku. Capo de Feuillide den před procesem požádal Carrela o několik řádků na jeho obranu, ve kterých apeloval především na nerovnoměrné postavení vzhledem k tomu, že majitel a vedoucí redakce *La Presse* byl zároveň poslancem. Reakce na tento článek otisknutá v *La Presse* vyprovokovala Carrela k osobnímu setkání s protivníkem, za kterým se okamžitě vydal přímo do redakce. Eskalace problému až do závěrečného duelu v ranních hodinách 22. července dopadla o tři dny později fatálně pro zástupce republikánů Carrela, pro kterého to byl již třetí duel s žurnalistou.⁹⁴ Na jeho smrt reagovala téměř celá spisovatelská obec od Chateaubrianda po Sainte-Beuva, historicky je považována ve Francii za symbolické vítězství nového tisku nad starým. Perspektivou demokratického republikánského tisku se jednalo o tragédii, smrt velmi zbytečnou, která pro ně uvrhla Girardina do nepřátelství. Vrtkavost v názorové stálosti doby dokládá spolupráce Girardina s Capo de Feuillidem započatá 17. února 1837, kdy mu vychází první článek v *La Presse*. Jejich spor totiž formálně ukončil dopis Girardina z 16. října 1836 ukončující soudní spor.⁹⁵

V roce 1839 Girardin neobhájil svůj mandát a znovu byl zvolen až v roce 1842, poslancem zůstal až do roku 1848. Během Druhé republiky veřejně silně podporoval prezidenta Ludvíka Napoleona Bonaparte, přestože do té doby byl zástupce royalistů, ke změně smýšlení jeho smýšlení o Napoleonovi III. došlo okamžitě po státním převratu, a dokonce krátkému uchýlení se do Bruselu, stejně jako tomu bylo v případě Victora Huga. Girardin zůstal republikánem a svůj návrat do Národního shromáždění uskutečnil až na sklonku života roku

⁹⁴ FIAUX, Louis, *Armand Carrel et Émile de Girardin: cause et but d'un duel, moeurs publiques du temps, dessous de politique*. Paříž: M. Rivière et Cie, 1911, s. 36-61.

⁹⁵ Tamtéž s. 180.

1877 a setrval v něm až do své smrti jen několik měsíců před vyhlášením Tiskového zákona roku 1881, na kterém měl neodmyslitelný podíl.⁹⁶

II.5.1.2 Principy inovativnosti

Rigidně intelektuální pařížské deníky a jejich redakce se otřásly v základech úspěšným nástupem nové, popularizační a lidové žurnalistiky představované deníky *La presse* a *Le Siècle*. Mezi žurnalisty a spisovateli zavedený velmi vysoký styl jazyka nahradila jeho odlehčená forma. Témata pokrývala veškerá zákoutí tehdejšího života, jak uvádí i titulní strana *La Presse*: „*Deník se zprávami ze světa politiky, zemědělství, průmyslu a obchodu.*“⁹⁷

V pramenech hojně uváděným omylem, respektive nepřesností, je primát v uvedení reklamy do světa periodického tisku. V případě *La Presse* a *Le Siècle* ovšem nešlo o primát v kontextu prvního použití, ale v kontextu využití finančního. První reklamní texty nacházíme již v 17. století v tisku Renaudota, otce francouzské žurnalistiky, který se neúspěšně pokoušel vydávat i speciální noviny určené pouze pro reklamní oznámení. Pokud se budeme bavit o současnících *Le Presse*, od roku 1828 obsahovaly anonce i *Le Journal des débats*, *Le Constitutionnel*, *La Gazette de France* nebo *La Quotidienne*.⁹⁸

V intencích pouhého snižování ceny předplatného nebyl totiž zcela prvním a o pár měsíců jej předběhl 15. března Léonce de Lavergne s prvním číslem deníku *Journal Général de France* za 48 franků. I přes svou nízkou cenu nebyl příliš úspěšný a vydávání skončilo roku 1840.⁹⁹ Inovativní byla ovšem cenová politika, o kterou opřel financování svého deníku a využití reklamy a pochopitelně primárně lukrativních inzerentů jako klíčový zdroj financování. V řeči čísel hovoříme v roce 1838 o příjmu v hodnotě 151 400 franků a 261 000 franků v roce 1845 při nákladu 22 900 vydání denně. Pro *Le Siècle* představovaly příjmy z reklamy v roce 1840 téměř dvanáct procent veškerých příjmů.¹⁰⁰

⁹⁶ ROBERT, Adolphe, BOURLOTON, Edgar, COUGNY, Gaston, Dictionnaire des parlementaires français...: depuis le 1er mai 1789 jusqu'au 1er mai 1889, Paříž: Editeur Scientifique, 1889–1891.

⁹⁷ „un quotidien d'actualités politiques, agricoles, industrielles et commerciales“
www.lesechos.fr/2011/07/emile-de-girardin-1090523

⁹⁸ FEYEL, Gilles, Presse et publicité en France (XVIIIe et XIXe siècles), *Revue historique*, 2003, č. 4, s. 837-868. Online dostupné z: www.cairn.info/revue-historique-2003-4-page-837.htm.

⁹⁹ FIAUX, Louis, *Armand Carrel et Émile de Girardin: cause et but d'un duel, moeurs publiques du temps, dessous de politique*. Paříž: M. Rivière et Cie, 1911, s.11.

¹⁰⁰ ALBERT, Pierre, L'industrialisation et la démocratisation de la presse du début du xixe siècle à 1871, *Pierre Albert éd., Histoire de la presse*. Paříž: Presses Universitaires de France, Que sais-je?. 2010, str. 32-54. Online dostupné z: www.cairn.info/histoire-de-la-presse--9782130582670-page-32.htm.

V otázce ceny docházelo v období Červencové monarchie k praktické uniformitě ceny velkých politických deníků jako *Le Journal des Débats* nebo *Le National*, která byla nastavena na 80 franků. Deníky byly symbolem luxusu vyšších vrstev, psali pro ně články známí spisovatelé a veřejné osobnosti a velké množství textů vycházelo nepodepsaných.¹⁰¹ Girardin ve sporu o novou cenovou politiku tisku apeloval na čtenáře s otázkou proč platit 80 franků za něco, co lze získat za pouhých 40.¹⁰² Reklama nebyla jediným novým prvkem finančního zázemí deníku, ale také vstup nových subjektů, které neměly zájmy pouze politické, ale i finanční, tedy nově na novinovém poli proti sobě nestála pouze skupina u moci a její odpůrci, ale také skupina osob s finančními zájmy, což bylo dalším důvodem zneprátení si dosavadního, především opozičního tisku. Pro ně, i pro royalisty byl tisk nástrojem určité propagandy, pomocný k prosazování vlastních názorů a samozřejmě i prostředkem intelektuálního rozvoje společnosti. Girardina označovali v tomto kontextu za prodejce reklamy, nikoli jako intelektuálního spisovatele.¹⁰³ Do čela odporu se postavil deník *Bon Sens* a pravidelně publikoval kritické texty hanobící *La Presse*, jako například ten s podpisem autora Capo de Feuillide, který byl spouštěčem osudného duelu s Armandem Carrelem.

La Presse měl již od prvopočátku několikrát zmiňovanou konkurenci v podobě v mnoha směrech velmi identického deníku *Le Siècle*, v jehož čele stál jako šéfredaktor zkušený žurnalista Louis Desnoyers, z pozice ředitele vedený Armandem Dutacquem. Prvnímu vydání předcházelo první speciální vydání z 23. června, které anoncovalo brzký vznik nového deníku, jeho specifika a samozřejmě revoluční cenu. V dnešním slova smyslu reklama na nové vydání *La Presse* byla v červnovém oběžníku, kde zaujala velkou pozornost a zájem publika svým otevřeně progresivním pojetím již v této anonci, kterou lze v dnešním pojetí označit za reklamu.¹⁰⁴

Jedním z kroků k úspěchu obou titulů bylo uvedení románu-fejeton¹⁰⁵ a s ním i velkých děl renomovaných autorů na stránky deníků za dostupnou cenu. Princip seriality a z něj plynoucí věrnost čtenářů zajistila oběma titulům rychlou, ale i stálou oblibu a s tím spojenou

¹⁰¹ FIAUX, Louis, *Armand Carrel et Émile de Girardin: cause et but d'un duel, moeurs publiques du temps, dessous de politique*. Paříž: M. Rivière et Cie. 1911, s.4.

¹⁰² Tamtéž s. 14.

¹⁰³ Tamtéž. s. 16-17.

¹⁰⁴ Tamtéž s.12.

¹⁰⁵ Nový styl, forma publikace literárních děl, především románů, které vychází před knižním uvedením na spodní straně novin, rozdělené na mnoho částí, tedy jako literární seriál, po dobu i několika měsíců. Nejprve se jednalo o díla romantická, později realistická. Detailněji rozebráno v kapitole III.1

čtenost. Jen dílo Alexandra Dumase publikované v roce 1838 v *Le Siècle* přineslo 5 000 nových předplatitelů.¹⁰⁶

II.5.2 Noviny za cenu bagety

V šedesátých a sedmdesátých letech byl jeden sou cenou za nejlevnější potraviny a základní potřeby pro život, přestože oficiálně tato jednotka měny neexistovala. Sou byl hojně užívaný výraz, který především vlivem jeho stálého používání v oblíbené literatuře i běžné mluvě zůstal ve slovnících obyvatel i po měnové reformě 1793 a označoval nejmenší minci v hodnotě 5 centimů. Jeden sou představoval jednu dvacetinu franku a byl běžnou cenou za chléb nebo polévku v jídelně pro dělníky.¹⁰⁷ Prodej jednoho výtisku novin za tuto cenu tedy nepředstavoval velkou finanční zátěž ani pro nemajetné obyvatelstvo. *Le Petit Journal* se 1. února 1863 za tuto cenu na trhu představil. Pro čtenáře navíc odpadla nutnost nashromáždění velké částky při platbě předplatného, *Le Petit Journal* se prodával po jednotlivých číslech. K dosažení takto nízké ceny výtisku napomohla proklamace apolitičnosti, kterou prvních pět čísel dokonce proklamovalo přímo v podtitulku pod názvem „deník, ne politický“.¹⁰⁸ Jednalo se o taktické rozhodnutí z více důvodů, jednak to umožnilo přístup publika napříč politickým spektrem, ale především na základě dekretu z března 1852 odpuštění povinnosti platit kolek, což výrazně pomohlo snížení ceny za jeden výtisk. Důvodem bylo i odmítnutí majitele dotovat noviny z velké části reklamou, kterou noviny obsahovaly pouze v omezeném množství, a snažil se tedy nalézt jiné úsporné řešení.

II.5.2.1 Nový koncept krátkých zpráv (fait divers)

31. ledna 1863 vyšlo v Paříži úvodní číslo nového deníku *Le Petit Journal* v menším, praktičtější formátu (43 × 30 cm) se čtyřmi stranami a čtyřmi sloupci.¹⁰⁹ Zakladatelem byl bankéř původem z Bordeaux Moïse Millaud, který ze svého rodného města již zkušenost s vedením periodika měl. Úvodní číslo představovalo podobu nového deníku, jehož prvního regulérního vydání v neděli 1. února a v pondělí 2. února dosáhlo velmi vysokého prodeje 38 000 výtisků.¹¹⁰

¹⁰⁶ ALBERT, Pierre, *Histoire de la presse*. Presses Universitaires de France, Que sais-je?. 2010, s. 42, ISBN: 9782130582670.

¹⁰⁷ www.editions-thisa.fr/cache/documents/product/cout1860-37.pdf

¹⁰⁸ 1. – 5. 2. 1863 titulní strana *Le Petit Journal*

¹⁰⁹ *La Presse* vycházel v té době ve formátu 47 x 65 cm a měl šest sloupců, což byl nejčastější formát politických deníků.

¹¹⁰ www.multimedia-ext.bnf.fr/pdf/Fiche-presse1.pdf

Deník sázel na novou strukturu zpravodajství, hlavní část tvořily krátké zprávy (fait divers) rozličných témat z domova i ze zahraničí, především z Anglie a Spojených států, které výrazně akcentovaly bulvarizační prvky zpravodajství. Mimoparižské zpravodajství bylo převážně přebíráno z lokálních periodik. Dominovaly informace o kriminálních činech, senzace různého charakteru nebo nehody. Například hned na první straně se můžeme dočíst o náhlé smrti muže ve vlaku do Štrasburku nebo úmrtí mladé manželky po nešťastném pádu z okna před zraky svého novomanžela. „... *ještě projevovala nějaké známky života, ale měla zlomenou páteř a neotálela s posledním výdechem. Manžel Brouet nebyl ženatý ani tři měsíce a už se stal svědkem největšího životního zásahu.*“¹¹¹ Senzačnost publikace kriminálních činů přinesla deníku již v prvních letech jeho působení zlomový okamžik pro získání čtenářské popularity. Konkrétně se jednalo o velmi surovou vraždu celé osmičlenné rodiny Kinckových Jeannem-Baptiskem Troppmannem mezi 24. srpnem a 19. zářím, včetně dvouletého batolete. *Le Petit Journal* velmi bedlivě pozoroval a ochotně popisoval veškeré detaily vyšetřování, skandální odhalení během procesu i samotnou exekuci vraha v roce 1870. Jen tento proces jim zvýšil prodej o polovinu.¹¹²

Kromě klasické svatební rubriky a oznámení o úmrtí *Le Petit Journal* se nezdráhal přinést i drobné informace přímo ze svatby či o svatebčanech, jako například o nešťastné plačící novomanželce před oltářem v Longpré.¹¹³

Nejen obsahově, ale i stylově a jazykově byly texty přizpůsobeny velmi širokému publiku. Čtenáři se dozvěděli o nových cenách potravin i nových zákonech a nařízeních formulovaných velmi krátkými strohými a jednoduše srozumitelnými větami. Širokému čtenářskému rozpětí odpovídala i poslední strana, kde byly otištěny programy divadel, počasí, informace o pořádaných trzích a jejich cenách i novinky z pařížské burzy.

Dominovaly nepodepsané články o rozsahu několik řádků, označená byla pouze informace o původu zprávy otištěné z jiného periodika. Politické žurnalistice se mohl začít věnovat s příchodem Třetí republiky a definitivním zrušením kolku. Politická orientace přesto zůstala velmi umírněná, názorově spíše konzervativní a republikánská.

¹¹¹ „*elle donnait encore quelques signes de la vie mais elle avait la colonne vertébrale brisée, et elle ne tarda pas à rendre le dernier soupir. Les époux Brouet n'étaient mariés que depuis trois mois et se témoignaient la plus vive affectation.*“

nepodepsaný článek v: *Le Petit Journal* ze dne 1. 2. 1863.

¹¹² DURAND, Pascal, La "culture médiatique" au XIXème siècle. Essai de définition-périodisation. *Quaderni*, 1999, č. 39. s. 29-40. Online dostupné z: www.persee.fr/doc/quad_0987-1381_1999_num_39_1_1408.

¹¹³ nepodepsaný článek v: *Le Petit Journal* ze dne 1. 2. 1863.

II.5.2.2 Odmítnutý román-fejeton rozhodujícím prvkem na misce vah čtenářské popularity

Ve stylu svých současníků vyhradil *Le Petit Journal* pro fejeton spodní část každé stránky kromě té poslední. V úvodním čísle většina nových periodik uvozovala své první strany proklamací názvů v budoucnu vydaných románů-fejeton, včetně jmen věhlasných autorů. Millaud se rozhodl vydat jiným směrem a publikovat pouze kratší literární díla. „*Jsme již nabaženi radostí tohoto světa (ve smyslu dlouhých románů) a reakce nás vedou k povídkám, novelám, fantaskním příběhům a dalším drobným formám, které se pro fejeton hodí více a neexistují na podstatě pokračování v příštím vydání.*“¹¹⁴

Kromě proklamace kratších forem byla avizována také spolupráce se Společností spisovatelů (La Societe des gens de lettre) a přejímání přeložených děl z *Revue britannique*. Z ostrovů pocházel i první fejeton na pokračování, dílo Charlese Dickense *Une assurance sur la vie*, které mělo čtyři části.

Předsevzetí ovšem dlouho nevydrželo, společenská oblíbenost dlouhých literárně-žurnalistických seriálů přinutila Millauda román-fejeton začlenit v plném svém rozsahu již od roku 1866 a více než měsíc od konce dubna do začátku května roku 1864 vycházel *Le Capitane Fantome*. Úspěch díl sám majitel komentoval: „*Je to fejeton, který mi obstará napětí, které se tolik líbí masám.*“¹¹⁵ čímž majitel vystihl náladu doby. Evidentně totiž zajistil definitivní nárůst prodeje. Deník začínal na již zmíněných 38 000 a na konci roku se dostal velmi těsně pod hranici 100 000 výtisků. Jen publikací více než měsíc trvajících pokračování *Le Capitane Fantome* se zvýšil počet výtisků o více než 10 000. Na konci roku 1864 atakuje hranici 200 000 a konec roku 1866 znamená více než 266 000 výtisků denně.

II.5.2.3 Osobnosti, které přivedly deník k milionovému nákladu

Od počátku byl skutečným ředitelem a vedoucím novin synovec zakladatele Alphonse Millaud, který noviny řídil do roku 1873. Nejvýznamnější postavou redakce byl ale redaktor Léo Lespès, který psal pod pseudonymem Thimothée Trimm. Velmi zručný redaktor, v jeho

¹¹⁴ „*on se lasse de toutes les joies de ce monde, et une réaction semble s'opérer en faveur des histoires, nouvelles, fantaisies et autres bagatelles qui s'accommodent mieux aux régime de feuilleton et n'exigent pas tant de suites au prochain numero.*“

nepodepsaný článek v: *Le Petit Journal* ze dne 31. 1. 1863.

¹¹⁵ „*c'est le feuilleton qui me procurera le palpitant qui plaît aux masses*“

PALMER, Michaël. Roman feuilleton et presse quotidienne populaire: Expériences françaises et observations britanniques, *Paul Féval, romancier populaire*. Rennes: Presses universitaires de Rennes, 1992. s. 217-228. ISBN: 9782753564916.

podání spíše dělník písma, který sklízel kritiku od současníků z velkých politických periodik. Ve stejné době v deníku působil jako redaktor Henri Escoffier, nejčastěji píšící pod pseudonymem Thomas Grimm, který byl ovšem používán i dalšími autory z redakce.¹¹⁶ Jeho jméno se pravidelně objevovalo pod články na první straně novin. V roce 1873 se stal šéfredaktorem a toto období je spojováno s velkou osobností francouzské mediální historie, Émilem de Girardinem, který se po smrti zakladatele Moïse Millauda a finančních problémech jeho dědiců stal novým majitelem v té době nejčtenějšího deníku ve Francii a znovu se tak stal velmi aktivní postavou ve fázi transformace mediálního prostředí k jeho masovému pojetí.¹¹⁷ Majitelem zůstal až do své smrti v roce 1882, což poukazuje mimo jiné na fenomén určitého střetu zájmu vzhledem k jeho aktivní parlamentní politice v oblasti tvorby nového tiskového zákona. V jeho případě šlo ovšem o střet zájmů s vlivem veskrze pozitivní pro nejen jeho, ale i své konkurenty a následovníky vzhledem k silně liberálnímu charakteru zákona.

Každodenní náklad novin rostl nepřetržitě, nejen *Le Petit Journal* byl limitovaný nikoli primárně ze strany potencionálního publika, ale i technickou možností vyprodukovat a prodat větší množství výtisků. Nebyl to opět nikdo jiný než Émile de Girardin, který začal spolupracovat mezi lety 1847–1848¹¹⁸ s tiskárnou Gaveau na možnosti zvýšení tiskařských kapacit pro využití novinami. Zde se seznámil s mladým Hippolytem Marinonim, který brzy na to založil vlastní tiskárnu, a na žádost Girardina pro jeho periodikum *La Liberté* sestrojil tzv. rotačku, která byla schopna vytisknout 10 000 výtisků čtyřstránkových novin oboustranně za hodinu. Po boku Girardina se držel i při jeho vstupu do *Le Petit Journal*, čímž velmi výrazně pomohl jejich masivnímu rozvoji. Po jeho smrti dokonce noviny převzal, ukázal se jako velmi schopný majitel a ředitel, dále pokračoval na vylepšení možností tisku. V roce 1884 jeho rotačka tiskla už 20 000 šestistránkových oboustranných novin za hodinu, které navíc byly už složené. Nárůst nákladu byl velmi strmý, v roce 1880 téměř 600 000 výtisků, v roce 1883 už 720 000 a v roce 1890 dosáhl jednoho milionu.¹¹⁹

Navíc přidal v roce 1884 barevnou přílohu, týdeník *Le Petit Journal supplément illustré*, později vydávaný jen jako *Le Petit Journal illustré*, do kterého v roce 1889 přidal barvu.

¹¹⁶ DELPORTE, Christian, *Presse Et Culture De Masse En France (1880-1914)*. *Revue Historique*. 1998. vol. 299, č. 1. s. 93-121. Online dostupné z: www.jstor.org/stable/40956189.

¹¹⁷ Během vážné nemoci jeho manželky se Girardin vzdal vedení *La Presse* 1854 a znovu se do čela vrátil v roce 1862. Definitivně *La Presse* opustil v roce 1866.

¹¹⁸ Přesné datum není známo.

¹¹⁹ TÉTU, Jean-François, *L'illustration de la presse au xixe siècle*, *Semen*, 2008, č. 25. Online dostupné z: www.doi.org/10.4000/semn.8227.

Také: www.a-mi.fr/hippolyte-marinoni-fabricant-de-machines-et-patron-de-presse/

Na Millauda navázaly další deníky vydávané v menším formátu a podobným obsahovým zaměřením. Do začátku světové války se utvořila silná čtveřice opanující novinový trh, konkrétně *Le Petit Parisien* založený 1876, *Le Matin* z roku 1884 a jako poslední vznikl roku 1892 *Le Journal*. Jejich prodej činil dohromady až 4,5 milionu výtisků, což představovalo zhruba tři čtvrtiny všech pařížských deníků a 40 % jejich celkového počtu napříč republikou.¹²⁰

II.5.3 Zákony o tisku a vzdělanosti

V tomto bodě navazujeme na konec kapitoly (II.4.2) o liberálním tiskařském zákoně z roku 1881, který je z pozice publika nutné doplnit o školskou reformu Julese Ferryho vydané mezi lety 1879–1882. Pro čtenářskou obec první zmiňovaný liberální tiskový zákon přináší rozšíření nabídky ze strany vydavatelů, což umožnilo kromě větší konkurence, a tudíž pro zákazníky příjemné potencionální snížení ceny, také tematický rozptyl, který dal vzniknout specializovaným listům.

Jules Ferry zastával především v osmdesátých letech postupně několik vysokých politických funkcí, od ministra vzdělávání a krásných umění, kterým byl několikrát mezi lety 1879–1883, nebo post předsedy vlády dvakrát mezi lety 1880–1885. V zákonech postupně zavedl povinnou školní docházku pro děti obou pohlaví mezi šestým a třináctým rokem dítěte, v každém departementu musela být pro tento účel zřízena škola odloučená od církve a dětmi zdarma navštěvovaná. Velkým přínosem byla zavedená povinnost především pro dívky a děti vyrůstající na vesnicích, obě skupiny byly totiž rodiči využívány do té doby především k pracovním povinnostem.¹²¹

Přestože pro vyšší úroveň alfabetizace společnosti jsou klíčové především zákony týkající se povinnosti školní docházky v prvním stupni vzdělání, pro nárůst vzdělanosti společnosti, která poté přichází do většího kontaktu se světem žurnalistiky, školské zákony zaznamenaly pokrok i v této problematice. Zákonem z 21. prosince 1880 byla umožněna výuka na středních školách, v té době lyceích, i pro dívky. Ve stejném roce také zákonem zajištěna větší míra svobod pro univerzity.¹²²

Pohledem čísel na úroveň gramotnosti ve francouzské společnosti druhé poloviny devatenáctého století, mezi lety 1863–1882, tedy před povinností školní docházky není schopno

¹²⁰ PALMER, Michael. *Des Petits Journaux Aux Grandes Agences: Naissance Du Journalisme Moderne, 1863-1914*. Paříž: Aubier, 1983, s. 253. ISBN: 2700703464.

¹²¹ www.senat.fr/evenement/archives/D42/index.html.

¹²² www.senat.fr/evenement/archives/D42/loi21880.html.

si oddací list podepsat 32,1 % mužů a 20,5 % žen, mezi lety 1883–1902 je to pouze 6,4 % mužů a 10,7 % žen.¹²³

Přestože se jedná pouze o legislativní úpravy, jejich vliv na svět žurnalistiky a její rozvoj je patrný. Vzhledem k jejich časové souřadnosti dokládají nejen liberálního ducha doby, který se velmi přibližoval k moderní, demokratické liberální společnosti, ale i jí poskytl legislativní základy, o které se opírala a opírá dodnes a spolu s moderní společností i moderní žurnalistika jako emancipovaný obor s pevným legislativním zázemím a gramotnou, v mnoha případech i vzdělanou čtenářskou obcí.

II.6 Proměny žurnalistických žánrů

Paradigmata žurnalistiky z počátku třicátých let oproti podobě žurnalistiky let osmdesátých je přechodem ze spisovatele-publicisty k žurnalistovi publikujícímu žánry zpravodajské a reflektuje částečný odsun spisovatelské většiny v redakci, čímž podporuje tezi o profesionalizaci a emancipaci povolání.¹²⁴ Nelze tím v žádném případě říct, že angažmá spisovatelů v tisku během 80. let skončilo. Postupně ovšem došlo k proměnám, které ovlivnily skrze jejich aktéry (spisovatele-žurnalisty) jak literaturu, tak žurnalistiku z hlediska jejich jazyková poetiky i formální stránky.

Žurnalistická tradice 19. století „...nenarýsovala tak ostré hrany mezi fakty a komentáři a většina článků volně kombinovala zprávy s názory.“¹²⁵ V praxi to znamenalo prezentaci informace a rovnou názoru v rámci jednoho článku.¹²⁶ Dominantními žurnalistickými formami, které vznikly a nadále se uplatňovaly v periodících byly premier-Paris (úvodník), chronique (sloupek), krátké zprávy, reportáže a interview. K tomuto shrnutí vytvořenému a prezentovanému literární vědkyní Marie-Ève Thérenty nelze nepřidat navíc román-fejeton,¹²⁷ který je sice výhradně literární formou, ovšem díky své stále pozici i v neliterárních periodících je nedílnou součástí mediální rutiny tisku. Z formálního pohledu se navíc často stává nejdelším „článkem“ deníku. Kapitola bude tedy jakýmsi doplněním již řečeného a předestřením

¹²³ PÉLLISIER, Jean-Pierre, RÉBAUDO, Danièle, Une approche de l'illettrisme en France, *Histoire & mesure*, 2004, č.11, s. 161-202. Online dostupné z: www.cairn.info/revue-histoire-et-mesure-2004-1-page-161.htm.

¹²⁴ THÉRENTY, Marie-Ève, *La littérature au quotidien. Poétiques journalistiques au XIXe siècle*, Paříž: Le Seuil, 2007. Poétique. ISBN 2021009181.

¹²⁵ „...did not draw such a sharp line between facts and comments, and most articles freely mixed news with opinions.“

CHALABY, Jean, Journalism as an Anglo-American Invention: A Comparison of the Development of French and Anglo-American Journalism, 1830s-1920s. *European Journal of Communication*. Sage. 1996, č. 11.

¹²⁶ Tamtéž.

¹²⁷ Román před knižním vydáním prvně otištěný formou seriálu na pokračování ve spodní části novin.

následujícího. Z výše zmíněných pěti žánrů, a jedné literární formy, již o jednom byla řeč v souvislosti s *Le Petit Journal*, který fenomén tzv. fait divers (krátké zprávy) započal. Naopak chronique jako žánr úzce související s literární poetikou novin a působením spisovatelů v nich je zařazen až do kapitoly literární, stejně jako román-fejeton.

Druhou skupinou jsou formy nepůvodní, přejaté z anglosaského prostředí, tedy reportáž a interview. Reportáže se postupně vytvářely z krátkých zpráv a jednalo se zpravidla o kratší formát reportáže s prvky subjektivity. Interview se výrazně neprosadilo, také kvůli aktivní participaci politiků na mediální produkci, tím pádem nedocházelo k nutnosti vytváření prostoru pro vyjádření prostřednictvím rozhovorů.¹²⁸ Pro oba žánry přichází chvíle slávy až v meziválečném období.

II.6.1 Proměny úvodního článku

Z hlediska proměny v čase a signifikantních prvků francouzské dobové žurnalistiky je nejzajímavějším první článek každého periodika. Termín nabízený Marie-Ève Thérenty premier-Paris výstižně poukazuje na jeho určující prvky a zároveň grafické uspořádání. Premier, jakožto markant první pozice jasně definuje jeho zařazení, Paris zase akcentuje lokální dominantnost deníků, situovaných většinou do Paříže a používá se proto univerzálně. Odkazuje na grafickou podobu, kdy první článek začíná udáním polohy. Z hlediska obsahu lze premier-Paris připodobnit v českém prostředí k úvodníku, v některých případech i editorialu. Základní funkcí tedy bylo komentování hlavní události dne (týdne) redaktorem, čímž došlo zároveň nastolení politického a názorového směru periodika. Jak jej chápala redakce *La Presse* lze z jednoho úvodníku z 26. prosince 1836 přímo zjistit. „*Základní článek obsahující vyjádření hlavní myšlenky, která řídí redakci novin.*“¹²⁹ Stejně jako většina ostatních článků za času Červencové monarchie vycházel anonymně.¹³⁰ Během Druhého císařství byla politická opozice velmi složitá, téměř nemožná, což se také odrazilo na podobě premier-Paris. Některé deníky se dobrovolně politického obsahu zcela vzdaly, jako například *Le Petit Journal*.¹³¹ Oproti tomu *L'Événement* ve stejném období své premier-Paris nazývají přímo L'Événement. Obsahově první článek každého vydání referuje o nejdůležitější události, kterou může být téměř cokoli,

¹²⁸ CHALABY, Jean, Journalism as an Anglo-American Invention: A Comparison of the Development of French and Anglo-American Journalism, 1830s-1920s. *European Journal of Communication*. Sage. 1996, č. 11.

¹²⁹ „*L'article fondamental contenant l'expression régulatrice de la pensée supérieure qui préside à la rédaction du journal.*“

THÉRENTY, Marie-Ève, *La littérature au quotidien. Poétiques journalistiques au XIXe siècle*, Paříž: Le Seuil, 2007. Poétique. ISBN 2021009181.

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ Tamtéž.

od politiky přes smrt významné osoby po vydání knihy či nového divadelního představení, čímž redaktori deníku rozšířili jeho obsahovou stránku.¹³² Charakteristickým byl také zdobný, literární jazyk plný rétorických obrátů, metafor, jazykově velmi pestrý a využívající jeho veškerá zákoutí. Redakce *Le Rappel* založená následovníky Victora Huga Augustem Vacquierem a Paulem Meuricem v roce 1869 experimentovala s implementací lyriky a romantičnosti.

Na konci Druhého císařství a Třetí republiky se jeho forma začíná výrazně překrývat s *chronique*, postupně má každé velké periodikum svoje charakteristické pojetí prvního sloupce.¹³³ Na jeho charakteristické propojení politiky a literatury poukazoval mimo jiné také Anatol France „*Literarizace současné politiky, její estetizace je hlavním prvkem let 1890-1900.*“¹³⁴

Proklamace politické orientace byla samozřejmou pro názorové deníky (*Le Figaro*, *Journal des Débats*), populární deníky určené širokým masám musely proto volit opatrnou formu politické agitace, případně se jí vzdát zcela, jako *Le Petit Parisien*. Jako zcela apolitický sám sebe od prvočátku proklamoval *Le Matin*, v rámci dodržení této zásady uvedl pozoruhodný formát úvodníku. „*Francouzská politická scéna je zastoupena čtyřmi stranami: umírněnými republikány, momentálně u moci, radikálními republikány, royalisty a imperialisty. Le Matin zaručuje soutěž čtyř nejlepších a nejoriginálnějších spisovatelů, kteří brání tyto čtyři strany.*“¹³⁵ Skupina čtyř stálých spolupracovníků se tedy ve svých úvodních článcích střídala, čímž zajistila politickou pluralitu. Pro názorové deníky jako *Le Figaro* zůstává pochopitelně úvodník čestným místem pro politická témata.

¹³² THÉRENTY, Marie-Ève, *La littérature au quotidien. Poétiques journalistiques au XIXe siècle*, Paříž: Le Seuil, 2007. Poétique. ISBN 2021009181.

¹³³ Tamtéž.

¹³⁴ „*La littérisation de la politique contemporaine, son esthétique sont ainsi une donnée majeure des années 1890-1900.*“

Tamtéž.

¹³⁵ „*La politique en France est représentée par quatre partis: les républicains opportunistes, actuellement au pouvoir, les républicains radicaux, les royalistes et les imperialistes. Le Matin s'est assurée le concours des quatre écrivains les plus éminentes et les plus originaux qui défendent ces quatre partis.*“

VALLÉS, Jules, Au Lecteur, *Le Matin*, Paříž, 26. února 1884.

III CHARAKTERISTICKÉ PROLÍNÁNÍ LITERATURY A ŽURNALISTIKY

Pokud bych měla zmínit dva dle mého pohledu skutečně signifikantní znaky francouzské mediální scény předminulého století, bude to bezpochyby stírání hranic mezi žurnalisty a spisovateli a ekvivalentně mezi politiky a spisovateli. V této kapitole se zaměříme na první skupinu fenoménu typického pro mediální svět Francie devatenáctého století, postupně definujeme aspekty překrývání těchto dvou lidských činností, jejich průsečíky i místa sporu, nejvýznamnější osobnosti, pohled společnosti té doby na danou problematiku, a především komunikační formy, které spisovatelé/novináři pro své působení v mediálním světě využívali. Svět literatury byl samozřejmě již svébytným odvětvím umělecké činnosti, osoby s povoláním spisovatele, dramatika, básníka patřily k váženým a respektovaným osobnostem veřejného života. Jejich postupná angažovanost v rámci tisku byla logickým postupem, literáti zde měli možnost vyjadřovat své myšlenky umělecké, politické, ale morální či sociální. Vysoká prestiž a popularita spisovatelů se transformovala do vyšší čtenosti titulů, ve kterých tyto osobnosti publikovaly své myšlenky a texty. Kulturní a literární témata se těšila velkému zájmu čtenářů, psaní do novin zase znamenalo jistotu pravidelného příjmu pro spisovatele. Alespoň částečně oddělit tyto dvě podoby povolání s hlavní náplní psaní textů trvalo ve Francii téměř celé století.

III.1 Fenomén román-fejeton

Literární tvorba devatenáctého století ve Francii měla mimo obsahových specifičností také jednu formální, a to v podobě románu-fejeton. Románu vydávaném v premiéře na pokračování ve spodní části stránek nejčtenějších deníků, týdeníků či časopisů od třicátých let 19. století. Romantický sentiment v té době naplno opanoval literární tvorbu a až postupně, okolo poloviny století, se proti němu začal vymezovat tlak realistického zobrazení. V případě románu-fejeton ovšem nešlo o obsah, co se umělecké doktríny týká, ale spíše o úroveň a atraktivnost textu. Jeho serialita se odrážela i v obsahové složce díla, první díl musel podnítit potřebu číst díly další, každý další vzbuzovat napětí, co bude dále a závěrečný díl musel navnadit čtenáře na další romány, které od autora v daném periodiku vyjdou. „*V denním tisku jde o to najít každý den nový zajímavý motiv a nebyt ničím nepříjemný, podobně jako zanechat*

*zvidavost na pochybách, která se nevytrátí za dvacet čtyři hodin. [...] Můžeme říci, že správný fejeton nikdy nekončí: pokud je dobrý, má stále jen pokračování.*¹³⁶

Spor o román-fejeton, jeho otcovství i literární kvalitu

„*Spor o román-fejeton*“¹³⁷ se považuje za první vystoupení proti industrializaci a masovosti kultury, tedy problematice náležící primárně dvacátému století, v tomto případě literatury, která procházela přechodem od vysoce umělecké k populární literatuře v dnešním slova smyslu. Problematičnosti označení tohoto typu produkce jako masové kultury v prostředí první poloviny devatenáctého století, se zabývá Pascal Durand.¹³⁸ Upozorňuje zde na prvky modernismu v nejvýznamnějším kritickém textu té doby publikovaném v *Revue de Deux Mondes* roku 1839 Augustine Sainte-Beuve, dalo by se říci až vizionářsky nazvaném *Industriální literatura*, a to o celé století dříve než Theodor Adorno nebo Max Horkheimer v rámci Kritické teorie představené Frankfurtskou školou. Pascal Durand ovšem poukazuje na klíčovou odlišnost v kritice industriální literatury v období sporu o román-fejeton a kritice masové kultury z pohledu Frankfurtské školy. Sainte-Beuve a jeho současníci upozorňovali na existenci další literatury, tedy na koexistenci dvou literatur v jednom literárním systému, z nichž jednu považovali za pokleslou a hodnou kritiky a její autoři byli označováni jako ti, kteří „píší, aby žili“ oproti těm, kteří „žijí, aby psali“.¹³⁹ Spor se dostal až na půdu parlamentu, kde budil vášně mezi lety 1839–1848. Nejvýrazněji proti popularizaci literatury vystupoval poslanec Chapuys-Montlaville, a to ve třech vlnách, v letech 1843, 1845 a 1847. Jeho vystoupení na plénu otiskoval oficiální tisk monarchie *Le Monieur universel*, v posledním období jeho proti fejetonového tažení dokonce navrhoval osvobodit tisk, který nepublikuje román-fejeton, od povinnosti platit kolek.¹⁴⁰ Zastánci argumentovali mimo jiné možností snazší dostupnosti literatury pro širší publikum a skutečností, že nelze rozlišovat mezi vrstvami

¹³⁶ „*Dans un journal quotidien, il s'agit de trouver chaque jour un nouveau motif d'intérêt et il n'y aura aucun inconvénient, loin de là, à laisser en suspens une curiosité qui n'aura pas le temps de s'émousser en vingt-quatre heures. [...] On peut dire qu'un vrai feuilleton n'a jamais de fin : s'il est bon, il a seulement des suites.*“ MESSAC, R., *Le Detective Novel et l'influence de la pensée scientifique, les Belles lettres*, Paříž, Encrage, 1929, s. 332. citováno v GOURMAND, Anaïs, *Le roman-feuilleton ou l'écriture mercenaire: l'exemple des Mystères de Paris, Cahiers de Narratologie*. 2016. č. 31. Online dostupné z: doi.org/10.4000/narratologie.7589.

¹³⁷ La querelle du roman-feuilleton v originální literatuře, pojem querelle je ustáleným termínem používajícím se pro označení sporu dominantně na umělecko-filozofické úrovni, toto označení použila Lise Dumasy ve svém souborném díle DUMASY, Lise, *La querelle du roman-feuilleton: Littérature, presse et politique, un débat précurseur (1836-1848)*. Grenoble: 1999. ISBN: 2843100143.

¹³⁸ DURAND, Pascal, *De la littérature industrielle au poème populaire moderne. Filtrages médiatiques et littéraires de la culture de masse au XIXe siècle, Culture de masse et culture médiatique en Europe et dans les Amériques (1860-1940)*. Paříž: Presses Universitaires de France. 2006. s. 23-36. Online dostupné z: hdl.handle.net/2268/27721.

¹³⁹ SAINTE-BEUVE, Augustin, *La Littérature industrielle, Revue de Deux Mondes*. Paříž, 1. října 1839.

¹⁴⁰ KÁLAI, Sándor, *Tout n'est que série, succession, suite et feuilleton ici-bas, Contextes*. 2012. č.10. Online dostupné z: doi.org/10.4000/contextes.4910.

obyvatel, co se touhy po stejných druzích příběhů týče. Louis Desnoyers, spoluzakladatel *Le Siècle*, žurnalista a spisovatel, v jednom ze svých apologetických článků uvádí: „Všichni Francouzi jsou si před literaturou rovni stejně jako před zákonem, vidíte ji všude, v rukou bankéře stejně jako v rukou obchodníka, pod očima vzdělance stejně jako prostáčka, stejně příběhy, stejně romány.“¹⁴¹

Jako určitý druh sporu se dá označit také nejednoznačnost prvenství a autorství tohoto formátu. Historické zdroje se neshodují v označení jednoho díla a jednoho autora, dokonce ani jednoho titulu. Dle některých zdrojů je za první román-fejeton ve francouzském tisku považováno dílo Alexandra Dumase staršího *Hraběnka ze Salisbury* vycházející v deníku *La Presse* mezi 15. červencem a 1. srpnem 1836. Problematičnost označení prvenství spočívá v nejasnosti ohledně komplexnosti románu. Jednalo se spíše o historické fejetony vycházející s různými názvy a publikované jako ucelené dílo až roku 1839.¹⁴² Nejednalo se o naprostou novinku z pohledu zařazení uměleckého textu do tisku, vstup fikčních světů do žurnalistiky začíná již na počátku 30. let 19. století. Například literární čtrnáctideník *Revue de Deux Monde* publikoval od roku 1831 téměř všechny literární formy, tedy povídky, novely i fragmenty románů, mezi jejich autory nalezneme i významné osobnosti románu-fejeton, například Honoré de Balzaca nebo již zmiňovaného Alexandra Dumase.¹⁴³ Revoluční bylo zařazení literárního díla na stránky politických deníků nespécializujících se na umělecko-literární činnost a tímto směrem primárně orientované čtenáře.

Dalším, kdo vstupuje do hry o prvenství, je již zmiňovaný spoluzakladatel *Le Siècle* Louis Desnoyers, který v něm hraje dvojí roli, on sám se vyjadřuje k prvenství a přisuzuje jej svému deníku, který publikoval krátký román *La Rue de Candilejo* René Guiseta, rozdělený na části a obsahující nutnou poznámku „pokračování zítra“.¹⁴⁴ Ale René Guise ve své práci naopak uvádí jako autora prvního románu-fejeton právě Louise Desnoyera, a to s ohledem na román pro dětské publikum *Les Aventures de Jean-Paul Choppart* publikovaný v roce 1832 v *Journal*

¹⁴¹ „Tous les Français sont égaux devant la littérature comme devant la loi ; vous trouverez partout, dans les mains du banquier comme dans celles de l'artisan, sous les yeux de l'érudit comme sous ceux du vulgaire, les mêmes histoires et les mêmes romans.“

DESNOYERS, Louis, Un peu d'histoire à propos de roman, *Le Siècle*, 29 září 1847 uvedené v díle DUMASY, Lise, *La querelle du roman-feuilleton: Littérature, presse et politique, un débat précurseur (1836-1848)*. Grenoble: 1999, s. 146. ISBN: 2843100143.

¹⁴² BASSAN, Fernande. Le Roman-Feuilleton et Alexandre Dumas Père (1802-1870), *Nineteenth-Century French Studies*, 1993, č. 22/1,2, s. 100–111. Online dostupné z: www.jstor.org/stable/23537435.

¹⁴³ LYON-CAEN, Judith, *Marie-Ève Thérénty, Mosaïques. Être écrivain entre presse et roman (1829-1836)*, Paříž: Honoré Champion, 2003, ISBN: 2-7453-0715-0.

¹⁴⁴ DESNOYERS, Louis, Un peu d'histoire à propos de roman, *Le Siècle*, 5 září 1847 uvedené v díle DUMASY, Lies, *La querelle du roman-feuilleton: Littérature, presse et politique, un débat précurseur (1836-1848)*. Grenoble: 1999, s. 125. ISBN: 2843100143.

des enfants. V tomto případě bychom ale mohli s přisouzením prvenství Louisi Desnoyersovi nesouhlasit s přihlédnutím na podmínku, že román se měl nově objevit v tisku věnovaném politickému dennímu zpravodajství a nebyl tedy nijak kulturně zaměřen.

Posledním uchazečem o prvenství je *La Vieille fille* Honoré de Balzaca publikovaná v *La Presse* 23. října až 30. listopadu 1836, nebyl ovšem uveden na pro něj typickém místě ve spodní části přední strany s pokračováním na stejném místě na dalších stranách, ale až na předposlední třetí straně ve třetím sloupci s pokračováním na téměř celé poslední straně, v oddělení „*různé*“, ¹⁴⁵ nikoli v sekci fejeton nebo později přímo román-fejeton.

Nejvýznamnější autoři a jejich díla

Pokud se podíváme na díla, která byla primárně vydána touto formou, velké množství z nich, včetně jejich autorů, je kanonizováno napříč kulturní a mediální Evropou. V první fázi se jednalo především o autory romantického sentimentu, mezi kterými dominoval Alexander Dumas a jeho historický román. Publikoval například *Tři mušketýry* v *Le Siècle*, *Hrabě Monte Christo* v *Le Journal des Débats*, *Královnu Magot* v *La revue de Paris* a mnoho dalších. Díla byla zprvu kratší a docházelo občas k nepravdělnostem při vydávání, zhruba od roku 1842 se dostávají do popředí tzv. romány-řeka, tedy velmi dlouhá díla vydávaná několik měsíců, později knižně vycházející jako vícesvazková díla. Tematicky se jedná o historické romány, či romány s exotickou tematikou. Mezi autory patří Jules Barbey d'Aurevilly, Frédéric Soulié nebo autor prvního „bestselleru“ *Tajnosti pařížské* Eugène Sue publikované v letech 1842–1843 v *Le Journal des Débats*.

V počátcích druhé poloviny devatenáctého století stejně jako v celé literatuře dochází k obsahové proměně, v románu-fejeton se prosazuje realismus na úkor romantismu, a kromě nově oblíbeného policejního románu vycházejí významná díla nového směru, jako jeden z prvních roku 1856 v *Revue de Paris* Flaubertova *Paní Bovaryová*. Román vzbudil velké kontroverze a s Flaubertem byl dokonce na jeho základě veden proces. Z realistických děl můžeme v této podobě najít první uvedení většiny částí Balzakovi *Lidské komedie*.

Jako román-fejeton vycházela i díla následujícího literárního směru naturalismu, jednalo se například o díla jeho hlavního představitele Émila Zoly *Zabiják* či *Nana*. Významným svědkem svojí doby je román Guy de Maupassanta *Miláček*, který je z žurnalistického prostředí a zároveň je k němu velmi kritický, přestože vychází roku 1885 jako román-fejeton v deníku

¹⁴⁵ CACHIN, Marie-Françoise, BRAKE, Laurel, *Au bonheur du feuilleton: naissance et mutations d'un genre (États-Unis, Grande-Bretagne, XVIIIe-XXe siècles)*, Creaphis éditions, 2007, s. 6. ISBN 2913610757.

Gil Blas. Tato forma publikace díla se udržela v oblíbě až do počátku 20. století, Pierre Souvestre a Marcel Allain mezi lety 1910–1911 stvořili postavu Fantomase, který se později dočkal mnoha filmových zpracování.

Důsledky pro mediální prostředí

Přestože není zcela vyjasněný pohled na prvenství, je nesporné, že román-fejeton se stal součástí žurnalistické revoluce roku 1836. Významně posunul noviny ke svým čtenářům, proměnil jejich podobu i čtenářskou strukturu, a to díky popularitě mezi střední vrstvou a nově také ženami. Na dlouhou dobu se stal bazální částí pro mnoho deníků. Pro spisovatele publikující touto formou se změnil systém financování jejich děl, proměna od systému mecenášů jednotlivých spisovatelů či nutnosti bojovat o předběžné zálohy s vydavateli k nově přímo placenému psaní započala právě díky publikaci literatury v každodenním tisku, literatura se stala součástí jeho kapitalistické tržní otázky.¹⁴⁶ Nutno dodat, že v případě románu jako literární formy se v období, ve kterém se román-fejeton prosadil, jednalo o jeho zlatou éru a velkou dominanci v oblíbě u čtenářského publika.

Došlo k ještě větší integraci spisovatelů do jednotlivých redakcí. Paradoxně sice spisovatelé velmi pomohli větší čtenosti novin, ovšem současně prodloužili problematiku osamostatnění profese žurnalisty od spisovatele. Čtenáři byli zvyklí vidat jména oblíbených spisovatelů v novinách, a tudíž docházelo i k logickému prostupování autorů do jednotlivých redakcí. Literáti se stávali současně kritiky a vyjadřovali se k dílům svých kolegů či dostávali prostor hájit ta svá. Vysoká společenská prestiž koreluje také se zapojením spisovatelů do neliterárních rubrik novin, kde se vyjadřovali k politickým či sociálně-společenským otázkám.

III.2 Žurnalisté s literárním zázemím

Angažovanost literátů v rámci jejich dominantní produkce skrze tisk nebyla zdaleka jedinou formou jejich působení na poli žurnalistiky. Pokud zabrousíme do počátků 19. století, jsou spisovatelé naprosto dominantní skupinou v jednotlivých redakcích, minimálně tou, která je vidět, tedy podepisuje své články, a jehož aktivita se propisuje i do mediální historie. Svět žurnalistiky a literatury byl natolik propojený, že nešlo nalézt jeho hranice. Žurnalistika pro mladé začínající, či nepříliš úspěšné, spisovatele znamenala stálý přísun finančních prostředků. Ti úspěšní, publikem oceňovaní v ní viděli další způsob upevnování svého vlivu, možnost

¹⁴⁶ GOUNDMAND, Anaïs, Le roman-feuilleton ou l'écriture mercenaire: l'exemple des Mystères de Paris, *Cahiers de Narratologie*. 2016, č. 31. Online dostupné z: journals.openedition.org/narratologie/7589.

vyjádřit své zdaleka nejen literární či umělecké postoje a názory. Spisovatelé do novin aktivně přispívali, sami je řídili i vlastnili. V případě mnohých se tato činnost opakovala, a dokonce probíhala souběžně, tedy svou žurnalistickou tvorbu poskytovali v jeden čas vícero periodikům a nebylo bez výjimky, že ta se lišila svojí politickou orientací, jako v případě Honoré de Balzaca. Běžnou praxí byla nejen veřejná disputace mezi literáty nad kulturními i nekulturními tématy skrze tisk, ale na druhé straně samozřejmě jejich spolupráce. Pokud jeden z nich zakládal své periodikum, či se angažoval v jeho řízení, na pozici svých redakčních kolegů, případně alespoň pravidelných nebo občasných spolupracovníků, na prvních stranách periodika uváděl zástup věhlasných jmen.

Díky primární kariéře takovýchto žurnalistů máme kromě historických pramenů a odborných dobových publikací věrné zachycení žurnalistického světa také skrze jejich fikční literaturu, která, sice skrze smyšlené postavy a periodika, vypráví a předává dalším generacím obraz doby. Díla jsou z hlediska studia vývoje žurnalistiky a povolání novináře ceněna nejen zakončováním procesních postupů při tvorbě novin, ale i názorových proudů ve společnosti, tedy jak se jednotlivé skupiny v průběhu dějiny na rychle se rozvíjející obor dívají. Do těchto skupin je třeba v první řadě přiřadit samotného autora, který v díle své zkušenosti a názory zrcadlí. Z tohoto pohledu jsou pro studium významná a odborníky citovaná především dvě díla, která od sebe dělí téměř půl století. Obě postihují klíčová období z hlediska vývoje masové produkce a velkých proměn mediálních rutin. Balzacovy *Ztracené iluze* skrze mladého ambiciózního spisovatele Luciena Chardona ve 20. letech, tedy v období Restaurace Bourbonů, který je dobou a situací nucený snažit se prosadit v literatuře skrze tisk. Balzac dílo postupně psal a vydával mezi lety 1837–1843, tedy v éře nástupu Girardinova deníku *La Presse*. Balzac jako již zkušený novinář a spisovatel se vzhledem k zasazení děje do 20. let 19. století se vrací do období svých spisovatelských i žurnalistických začátků.

Na druhé straně stojí Guy de Maupassant a jeho *Miláček*. Vzhledem k doposud prezentovanému vývoji žurnalistiky jej analogicky ke Girardinovi nelze zařadit jinam než do 80. let. Do definitivně svobodné éry dynamicky se rozvíjejícího žurnalismu včetně všech jeho předností i nešvarů doby. *Miláček* je zmítán pletichami politicky angažovaného tisku a jeho majitelů i svérázným pohledem jeho tvůrce na proces mediální produkce.

III.2.1 Neúnavný redaktor Honoré de Balzac

„Balzac byl posedlý publikováním v novinách a časopisech, které určovalo rytmus stěžejních momentů jeho literární kariéry.“¹⁴⁷

Začátky jeho kariéry jsou spojeny s menšími periodiky, ve kterých působil během 20. let. Jisté je jeho zapojení do tvorby periodika *Feuilleton littéraire* v roce 1824 a *Le Figaro* 1826. Kterých konkrétních článků je autorem je komplikované určit vzhledem k praxi vydávat články nepodepsané, případně místo vlastního podpisu použít pseudonym, kterými byli v případě Balzaca M. Bouteron, B. Guyon, R. Pierrot atd. Na přelomu 20. a 30. let Balzac spojil své síly s emblematickou postavou žurnalistiky té doby, s Émilem de Girardinem. Přispíval do jeho periodik *Le Voleur*, *La Mode*, *Le Silhouette* a na vedení se spolu s ním podílel v *Feuilleton des journaux politiques*.¹⁴⁸ Zajímavá na něm je jeho saint-simonská orientace, ke které se Balzac také vyjadřoval: „Stále soudíme katolicismus a protestanství 16. století? Není to již více vhodné a je jisté, že s nimi máme nakládat jako s doktrínami z minulosti a řídit se pokrokem, kterou lidská naděje během své vlády na zemi udělala.“¹⁴⁹ Z pohledu politické orientace se jedná o určitou roztržičnost, tu můžeme pozorovat také u jeho společníka Girardina. *Le Voleur* byl liberální, *La Silhouette* republikánský a *La Mode* se řadil k aristokratickému tisku.¹⁵⁰

Do revoluce 1830 se Balzac na požádání Girardina zapojil svou reportáží do *Le Voleur* o stavu společnosti a její prožívání mimo Paříž. Revoluce jej zastihla v Touraine ve středu Francie. V letech Červencové monarchie se rozrostl počet periodik, do kterých přispíval, kromě již zmíněných například *La Caricature*, *Revue de Paris*, *Revue des deux mondes*. V roce 1835 si dokonce své vlastní noviny koupil, konkrétně politický a literární týdeník *La Chronique de Paris*. V jejich vlastnictví spatřoval nebývalý politický a literární vliv. Opatřil si jej za 15 000 franků a musel je prodat již o pouhé dva roky později, a to i přesto, že nabídnul prostor literátům jako byl Victor Hugo, Théophile Gautier nebo Charles Nodier.¹⁵¹

¹⁴⁷ THÉRENTY, Marie-Ève, *Balzac journaliste Articles et chroniques*. Paříž: Flammarion, 2004, s. 9. ISBN: 2080712772.

¹⁴⁸ TOLLEY, Bruce, Balzac and the 'Feuilleton Des Journaux Politiques.' *The Modern Language Review*. 1962, č. 4. s. 504-517. Online dostupné z: jstor.org/stable/3720463.

¹⁴⁹ „Jugerons-nous donc toujours le catholicisme en protestant du xvie siècle?... Et ne serait-il pas plus digne, et surtout plus juste, de le traiter comme les doctrines religieuses du passé, et de classer les progrès que l'espérance humaine a faits sous son Empire...“

CONARD, Louis, *Honore de Balzac Oeuvres diverses*. Paříž: Édition Conard, 1935, s. 427. svazek. I.

¹⁵⁰ THÉRENTY, Marie-Ève, *Balzac journaliste Articles et chroniques*, Paříž: Flammarion, 2004, s. 16. ISBN: 2080712772.

¹⁵¹ Tamtéž s. 19.

Kromě vnitřní politiky se Balzac zabýval také politikou zahraniční, asi nejvýznamnější z tohoto pohledu je jeho série 41 článků vydaných v rozmezí mezi 25. únorem 1836 a 24. červencem téhož roku. Uvažoval v nich mimo jiné o pozici Evropy v porovnání s Amerikou, ale i o jednotlivých evropských státech. „*Evropa zatím stále řídí svět, pokud ji ale její intelektuální nadvláda bude někým odebrána, nemůže to být nikým jiným než severní Amerikou.*“¹⁵² Zamýšlel se nad velikostí a dominancí Anglie i Ruska. „*Jestli to Německo a Francie vědí! Rusko míří ke světové nadvládě.*“¹⁵³ Své názory a znalosti Balzac sbíral četbou francouzských periodik, která se zahraničními otázkami zabývala a jeho vlastní články jsou tedy jakousi syntézou těchto pramenů.

Z pohledu na Rakouské císařství očima Balzaca je známý jeho obdiv k postavě Metternicha, se kterým se v roce 1835 osobně setkal.¹⁵⁴

Obecně lze považovat Balzaca za kritika tisku. „*Kdyby tisk neexistoval, bylo by potřeba jej nevynechat.*“¹⁵⁵ Vystupoval proti tiskové agentuře Havas, kritizoval politickou moc a angažovanost tisku „*Tisk je ve Francii čtvrtou mocí ve státě, na všechny útočí a na něj neútočí nikdo.*“¹⁵⁶ Upozorňoval na uniformitu veškerých zdrojů, ze kterých noviny čerpají. „*Čtenáři mohou věřit, že je tu vícero novin, ale určitě jich tu není více než jedny. V Paříži, v ulici Jean-Jacques-Rousseaua, je kancelář Havas, bývalého bankéře a spolupracovníka La Gazette de France, která slouží všem administrativám se stejnou věrností.*“¹⁵⁷ Kritizuje Havasův monopol na informace, známosti s vládami ostatních států a množství korespondentů v zahraničí, kteří nabízejí jediný výklad světových událostí.¹⁵⁸

¹⁵² „*L'Europe mène encore le monde; si sa suprématie intellectuelle pouvait lui être enlevée, ce ne pourrait être que par l'Amérique septentrionale*“

CONARD, Louis, *Honore de Balzac Oeuvres diverses*. Paříž: Édition Conard, 1938, s. 22. svazek. II.

¹⁵³ „*Que l'Allemagne et la France le sachent! la Russie vise à l'Empire universel...*“

PRADALIÉ, Georges, Balzac journaliste, *Revue d'histoire moderne et contemporaine*. 1961. č. 4. s. 241-258. Online dostupné z: www.persee.fr/doc/rhmc_0048-8003_1961_num_8_4_2774.

¹⁵⁴ Tamtéž.

¹⁵⁵ „*Si la presse n'existait pas, il faudrait ne pas l'inventer.*“

www.maisondebaltac.paris.fr/fr/bibliotheque/editions-precieuses/journaux-et-revues. Citováno 15.4.2021.

¹⁵⁶ *Revue Parisienne* 25. srpna 1840.

¹⁵⁷ „*Le public peut croire qu'il y a plusieurs journaux, mais il n'y en a en définitive qu'un seul. Il existe à Paris, rue Jean-Jacques-Rousseau, un bureau dirigé par M. Havas, ex-banquier, ex-copropriétaire de La Gazette de France, a-t-il servi toutes les administrations avec une égale fidélité.*“

CONARD, Louis, *Honore de Balzac Oeuvres diverses*. Paříž: Édition Conard, 1938, s. 368. svazek. II.

¹⁵⁸ PRADALIÉ, Georges, Balzac journaliste, *Revue d'histoire moderne et contemporaine*. 1961. č. 4. s. 241-258. Online dostupné z: www.persee.fr/doc/rhmc_0048-8003_1961_num_8_4_2774.

Vzhledem k jeho zařazení mezi průkopníky románu-fejeton je logická i jeho velmi aktivní žurnalistická práce na poli literární kritiky, kterou reagoval nejen na svá díla, ale především na díla svých současníků.

III.2.2 Kritik mravů Guy de Maupassant

„Pro některé spisovatele žurnalistika je jen finančním prostředkem, ale v případě Maupassanta mu tato každotýdenní nebo každodenní gymnastika dávala lehkost a plodnost, která byla v porovnání s minulostí zarážející.“¹⁵⁹

Aktivní spisovatelská i žurnalistická kariéra byla u Maupassanta vzhledem k jeho předčasné smrti relativně krátká. Naprostou většinu všech svých děl a článků napsal během deseti let, konkrétně mezi lety 1880–1890. Stejně jako jeho dráhu spisovatele i kariéru novinářskou silně ovlivňoval jeho mentor Gustav Flaubert, se kterým o vstupu do světa tisku diskutoval. Jeho hlavní obavou byla dostatečná míra svobody pro novináře. V dopise z roku 1876 mu píše: *„Doufám, že mi nechají veškerou volnost ve výběru mých článků.“¹⁶⁰*

Dostatečnou volnost si Maupassant zajistil také užíváním pseudonymů. Své články publikované v deníku *Gil Blas* podepisoval většinou jako Maufrigneuse, oproti tomu svá literární díla ve stejném periodiku vydával podepsaná jménem pravým, jako například již zmíněného *Miláčka*. Celkem napsal téměř 250 článků, valnou většinu z nich do již zmíněného *Gil Blas*, dále *Le Gaulois*, *Le Figaro* nebo *La Revue politique et littéraire*. Velkou část z nich pochopitelně tvoří články s literární tematikou, ať již týkající se naturalistické doktríny (17. dubna 1880, tedy ve stejný den jako vyšel soubor děl *Soirées de Médan*, vyšel v *Le Gaulois* článek *Les Soirées de Médan: Comment ce livre a été fait* vysvětlující nové literární postupy), jeho kolegů (několik článků o Zolovi, Flaubertovi či Blazacovi převážně v *La Revue politique et littéraire*), či vlastních děl a reakcí na jeho kritiky (nejznámějším je jeho vyjádření k románu *Miláček* v *Gil Blas* 7. června 1885). V portrétech osobností se nelimitoval pouze na literáty, jeho satiricko-ironickému pojetí kritiky se nevyhnul v roce 1885 novinář a bytostný opozičník

¹⁵⁹ „Pour certains écrivains de l'époque, le journalisme n'est qu'un moyen ; mais dans le cas de Maupassant cette hebdomadaire ou quotidienne gymnastique lui donna une facilité et une fécondité, que la comparaison avec le passé rendait déconcertante.“

Autor v citaci naráží na vyříbenost Maupassantova stylu, kterého docílil každodenní praxí.

RITCHIE, Adrien, Maupassant journaliste et le patriotisme républicain, *Les Amis de Flaubert*, 1985, č. 67. s. 23.

¹⁶⁰ „Je crois qu'on me laissera toute latitude sur le choix de mes articles.“

GOUBAULT, Christian, Maupassant et la presse parisienne, *Études Normandes*. 1994, č. 2. s. 93-104. Online dostupné z: www.persee.fr/doc/etnor_0014-2158_1994_num_43_2_2141.

čehokoli Henri Rochefort, jehož vykreslení patří vrcholům Maupassantova živého žurnalistického stylu.¹⁶¹

Zajímavých je jeho několik článků s reportážními prvky z afrického kontinentu. Většina vycházela v *Le Gaulois*, jako například série *Lettres d'Afrique*, ve které v létě roku 1881 referoval o své první cestě na černý kontinent, konkrétně do Alžíru. Většinu článků z této série podepisoval jako Un colon, tedy jako kolonialista. Většinu těch, které vycházely ve stejných novinách a pojednávaly o této cestě, podepisoval svým pravým jménem. I další své cesty nejen do ciziny, ale i po Francii zaznamenal pro noviny.

Jeho záběr byl velmi široký, již zmíněná literární a koloniální tematika nebyla zdaleka jedinou. Maupassant obsáhl i politiku domácích, kritiku mravů společnosti, sociální problémy nebo neduhy současné žurnalistiky. 4. ledna 1882 v *Le Gaulois* ve článku nazvaném *Les Employées*, věnovaném dle citátu Julese Vallèse „*těm, kteří, živeni řečtinou a latinou, umírají hladu*“¹⁶², ostře kritizoval platové podmínky a následné živoření úředníků. Srovnával je se mzdami dělníků a dalších manuálních pracovníků, kteří na rozdíl od úředníků dle něj nemusí vynakládat velké částky za ošacení a další nezbytnosti nutné pro pohyb mezi vyšší společností, pro kterou pracují a jsou s nimi v každodenním kontaktu. „*Dovolujete (vládní činitelé), aby se ženili jako vy, měli děti jako vy, alespoň trochu se oblékali, bez kožichu, ale nakonec přišli do svojí kanceláře oblečení.*“¹⁶³

Nejen jeho knihy byly u čtenářů oblíbené a čtené, i vydavatelé tisku si vážili možnosti mít ve svých periodických článcích od Maupassanta. V rámci periodika je ve většině nalezneme zařazené jako první, případně alespoň na první straně, a to i v případě je-li autor podepsán pouze pseudonymem. Ostatně o tom již několikrát zmiňovaném problému vlastního podpisu pod článkem, případně alespoň nějakého podpisu, se sám Maupassant vyjádřil v dopise ze 3. dubna 1878 „*Nechci psát běžné články, které by měly být nevyhnutelně hloupé (...) chci dělat něco jako sebevraždy z lásky, které se najednou nezvykle množí a já je nečekaně vyřeším. Nakonec, chtěl bych dělat jen články, které bych se odvážil podepsat.*“¹⁶⁴ Uvědomoval si obrovskou moc

¹⁶¹ GOUBAULT, Christian, Maupassant et la presse parisienne, *Études Normandes*. 1994, č. 2. s. 93-104. Online dostupné z: www.persee.fr/doc/etnor_0014-2158_1994_num_43_2_2141.

¹⁶² „*A tous ceux qui, nourris de grec et de latin, sont morts de faim.*“

MAUPASSANT, Guy, *Les Employés, Le Gaulois*. Paříž. 4. 1. 1882. s. 1.

¹⁶³ „*Vous admettez bien que les bureaucrates se marient comme vous, aient des enfants comme vous, s'habillent au moins un peu, sans fourrures, mais enfin aillent vêtus à leur bureau.*“

Tamtéž.

¹⁶⁴ „*Je ne voudrais pas faire des chroniques régulières qui seraient forcément bêtes (...) Je vais faire de la sorte quelque chose sur les suicides par amour qui se multiplient en ce moment d'une façon extraordinaire et j'en tirerai des conclusions inattendues. Enfin je ne voudrais faire que des articles que j'oserais signer.*“

tisku v období republiky, který velmi snadno z lidí může udělat vážené osoby stejně tak jako velké darebáky.¹⁶⁵ Jeho úroveň a snaha o podbízení širokým vrstvám pro něj byla také tématem, novináři by měli spíše snažit „vysvětlovat lidem věci vyšší“, jenže dle něj místo toho je jejich prací „se snížit na úroveň publika“.¹⁶⁶

Maupassant byl velmi kritický k mravům společnosti, politické reprezentaci či vývoje žurnalistiky, dokázal ovšem najít i slova chvály a úcty. Pochopitelně pro něj působení v tisku bylo zdrojem finančního zázemí a možnost být vidět, nesmíme ovšem zapomínat na jeho touhu bojovat za lepší svět, vyjadřovat své ideály a myšlenky ohledně vlivů ovládajících společenské dění, jako byla politika, kolonialismus nebo jeho nový román. Otevíral nová témata, požadoval volnost a stal se moderním žurnalistou.¹⁶⁷

III.3 Vliv literatury na žurnalistické formy

Zejména v druhé polovině 19. století a obzvláště po nástupu *Le Petit journal* a jeho fait divers, tedy krátkých rozličných zpráv, se literáti svojí žurnalistickou produkcí výrazně odlišovali od těchto stručných čistě informativních forem, předávajících často převzatý obsah z jiných novin. Absentující přidaná hodnota osobnosti autora otevřela prostor pro odlišení se osobnostem s přesahem informace pouze sbírat a řadit. Spisovatelská část redakce měla co říci nejen z hlediska prostého „co se děje“, ale využila možnosti doby hojně implementovat i „co si o tom myslím“. Samozřejmostí bylo využívání osobních uměleckých hodnot a postojů získaných bohatou praxí na poli kritiky, ať už literární či divadelní či prostě kulturně estetické. Z tohoto pohledu však míříme do počátku 19. století, ve kterém byly pevné kořeny kritiky položeny například již zmiňovaným Balzákem. Nelze než očekávat, že tato praxe bude pokračovat i na začátku století 20., obzvláště po konstatování faktů, jakým byla stálá oblíbenost románu-fejeton nebo bouřlivé kritice *Miláčka*.

Most, kterým jsme se přenesli k Maupassantovi, vede k objevování chronique, který se podobá v českém prostředí sloupku, je ovšem zpravidla rozsáhlejší a přesahuje délku jednoho novinového sloupce. V letech jeho působení byla takto označována subjektivní forma záznamu

dopis Guy de Maupassanta jeho matce ze dne 3. dubna 1878.

www.les.tresors.de.lys.free.fr/poetes/guy_de_maupassant/correspondance/6_1878/90_a_sa_mere.htm.

¹⁶⁵ GOUBAULT, Christian, Maupassant et la presse parisienne, *Études Normandes*. 1994, č. 2. s. 93-104. Online dostupné z: www.persee.fr/doc/etnor_0014-2158_1994_num_43_2_2141.

¹⁶⁶ „De faire comprendre au public des choses plus hautes“ ... „de s'abaisser au niveau du public.“

z dopisu Guy de Maupassanta Gustavu Flaubertovi ze dne 2. prosince 1879.

Online dostupné z: <http://maupassant.free.fr/correspondance/153.html>. Citováno dne 20. 4. 2021.

¹⁶⁷ DELAISEMENT, Gérard, *La modernité de Maupassant*. Paris: Rive droite, 1995, s. 17. ISBN: 2841520196.

aktuálních témat pomocí středně dlouhého novinového článku. Jeden z původních významů postihujících chronologičnost, tedy postupné zaznamenávání události fiktivních či reálných zpravidla skrze literární díla, zůstalo v pojmenování pro autora těchto článků, tedy *chroniquer*, kterým byl spolupracovník redakce, který pravidelně své články v publicistickém stylu do redakce dodával. Autoři ve svých *chronique* (sloupcích) postihovali rozličná témata, od literatury, přes politiku, zahraničí nebo ekonomiku.

Podle Marie-Éve Thérénty přichází tendence upouštění od chronologického enumerického výčtu událostí v období Restaurace k uniformitě žánru *chronique* v období Druhého císařství (1852–1870). Fikčnost nahradila subjektivnost a zařadila *la chronique* na vysokou příčku popularity čtenářů periodik. „*Je tu (chronique), aby vytvořila silné citové pouto mezi autorem a čtenářem, kterému ochotně lichotí zdravý rozum.*“¹⁶⁸

¹⁶⁸ „*Elle est là pour tisser un lien affectif fort entre l’auteur et le lecteur dont on flatte volontiers le bon sens.*“ THÉRENTY, Marie-Ève, Pour une histoire littéraire de la presse au XIXe siècle, *Revue d’histoire littéraire de la France*, 2003, č.3. s. 625-635. Online dostupné z: www.cairn.info/revue-d-histoire-litteraire-de-la-france-2003-3-page-625.htm.

IV TISK NÁSTROJEM POLITICKÝCH SOUBOJŮ

Provázanost žurnalistiky s politikou a politickou reprezentací může mít dvojí efekt, jednak v podobě represí či naopak volnosti z pohledu zákonů a nařízení současnou vládou tvořených a akceptovaných. Druhým směrem je jistý druh politické agitace skrze názorově orientovaná a profilovaná media, která svým společenským dosahem ovlivňují volby i podobu mandátu jednotlivých politiků z pozice společenského kontrolního orgánu. Vzhledem k již nastíněnému politicko-historickému vývoji v zemi galského kohouta lze předpokládat, v jakých obdobích která podoba koexistence politiky a žurnalistiky dominovala. V obdobích bojů za zrušení cenzurních a jiných politicko-ekonomických represí vůči tisku (před rokem 1870), byla politická reprezentace klíčovým prvkem ovlivňujícím podobu jednotlivých vydání. Její přímý dohled (například v podobě předběžné kontroly každého jednotlivého čísla daného periodika) měl konkrétní vliv na obsahovou podobu tisku. Linie moci byla v tomto období vedena sestupně, tedy od politické moci (ze strany nejvyšších státních představitelů) směrem k tisku, který doznával značných změn.

Očekávanou změnu rozložení sil a směru působení doznala vztah politiky a tisku díky kodifikaci liberálního tiskového zákona a všeobecného volebního práva za Třetí republiky. Až nyní se do slabého plamínku výrazně přikládá dříví, pod hrncem šlehají plameny a politický soubor skrze tisk přichází k bodu varu. Každý směr politické profilace má své zastoupení tiskem, do čela se staví republikánsky smýšlející novináři a republikánský tisk. Pozadu nezůstávají ani samotní politici, kteří se sami srze tisk angažují, ať již na pozicích spolupracovníků či svá periodika přímo zakládají.

K předání symbolické moci nedošlo ze dne na den, ale velmi postupně se etablovala síla tisku především v očích společnosti a tím pádem i politické reprezentace. Významnými narušiteli statutu quo a dynamizátory změn byly revoluce, po kterých došlo k předání symbolické moci a přiznání zásluh směrem k tisku a jeho představitelům právě díky jejich angažovanosti během revoluce. V tomto směru se významně zapsala revoluce roku 1830 proti Ordonancím Karla X. prohlubující omezení již tak sešněrovaného tisku. Přestože výsledkem nebylo stoprocentní rozvolnění poměrů, nelze tisku upírat jeho zásluhy za nástup nového panovníka Ludvíka Filipa Orleánského, podobně jako o osmnáct let později při vzniku Druhé republiky.

Navzdory umírnění situace po každé revoluci, z nichž ani jedna nepřinesla dlouhodobě udržitelné výrazně liberální zákony, byly revoluce nepochybnými katalyzátory posunu a

přiznání politické moci tisku. Stabilitu definitivně přineslo až demokratické zákonodárství Třetí republiky, během kterého k významnému kolísání nedocházelo a oprotě si v rukou tisk již udržel až do první světové války.

IV.1 Proměny politického tisku

Od počátku 19. století se jednotlivá periodika od sebe odlišovala pouze zaměřením na politická či literárně-kulturní témata a v rámci nich na jednotlivé myšlenkové proudy. Jiná témata nebyla zastoupena buď vůbec, nebo jen velmi okrajově na zadních stranách. První posun přišel s nástupem románu-fejeton ve 30. letech 19. století, jehož vysoká oblíbenost mu zajistila místo i v silně politicky orientovaných novinách a časopisech. S tím souvisí nástup zábavní funkce novin a současně jejich apolitičnosti, tato kombinace zajišťovala vítězství na trhu, které datujeme do let po založení *Le Petit Journal* v roce 1863, tedy ještě do období vlády Napoleona III. Tímto došlo k významné změně v postavení na trhu pro politicky orientovaná periodika, která nově nesoupeřila pouze s periodiky z jiné části politického spektra, ale ze zcela novým segmentem.

IV.1.1 Nástup pre-masového tisku ve 30. letech 19. století

Po revoluci roku 1830 se mimo čtenářskou oblibu držely vládní politické tituly starého režimu jako byly *La Gazette de France* nebo *La Quotidienne*, jejichž počet předplatného nikdy nepřesáhl tři tisíce. *L'Univers* a *L'Avenir* zastávali pozici katolické církve, první jmenovaný pojal do svého středu i nekatolické osobnosti a liberální kněží. Naopak úspěšnější a čtenější *L'Univers* hájil pozice tradiční církve.¹⁶⁹

Tisku umírněné levice *Le Nationalu* po nástupu Armanda Carrela do vedení deníku proklamoval jeho republikánský směr, čímž se dostal do střetu s vládnoucím režimem. Jeho další osud souvisí s duelem se smrtelnými následky pro šéfredaktora Armanda Carrela smrtelně zraněného Émilem de Girardinem. Pro zdůraznění dalších politických zájmů je zajímavá jeho finanční podpora prvním předsedou vlády nového režimu krále Ludvíka Filipa Orleánského, bankéřem Jacquesem Laffitem.¹⁷⁰

Částečná politická proklamace, respektive příklon k vládě, stál Émila de Girardina první místo na trhu, které zabral jeho bývalý společník Armand Dutacq a jeho *Le Siècle*, a to přestože

¹⁶⁹ CHARLE, Christophe, *Le siècle de la presse, 1830-1939*. Paříž: Seuil, 2004, kap. 2. str. 14. ISSN 0083-3673.

¹⁷⁰ Tamtéž.

právě on je brán za dominantní postavu přerodu žurnalistiky. Cílovým čtenářem pro obě periodika byla shodně střední a drobná buržoazie. Rozdílem byla přílišná politická konzervativnost a sepjatost s politickým režimem Červencové monarchie (1830-1848) *La Presse*, který se stále držel výši nákladu za *Le Siècle*. Například v roce 1845 vycházel *Le Siècle* v nákladu kolem 34 000 oproti pouhým 22 000 *La Presse*.¹⁷¹ Girardin se přitom od náklonnosti k politické moci distancoval hned v úvodním čísle proklamujícím budoucí podobu a orientaci listu. „(*La Presse*) nebude ani servilním ani agresivním k vládě, ale spravedlivý a pravdivý.“¹⁷² Méně konzervativní *Le Siècle* od počátku, tedy včetně svého úvodního čísla, mířil na silnou společenskou vrstvu drobné buržoazie, převážně obývajících města, což se ukázalo jako dobrý záměr.

Zajímavé je v tomto období postavení největšího politického periodika *Le Journal des débats*, který si i přes nástup velmi levného tisku udržel stále velmi významnou pozici na trhu, respektive pohyboval se na druhém místě. *Le Siècle* na svoji cenovou dostupnost upozorňoval jako na klíčový a zcela rozhodující prvek, díky kterému se dostane tisk k většímu množství čtenářů, čímž hrál do noty své cílové skupině čtenářů, pro kterou bylo působivé vystoupení proti elitářství pro ně nedostupného tisku.¹⁷³ Vymezoval se tak vůči deníkům jako *Le Journal des débats*, který i na základě cenové nedostupnosti zůstával velmi prestižním periodikem ať již z pohledu redaktorů a spolupracovníků, tak z pohledu čtenářů, což souvisí i s jeho vlastnickou strukturou, protože noviny byly majetkem velmi bohaté rodiny Bertin. Politicky výrazně prorežimní postoj jim udržel vysokou čtenost právě v této skupině velmi bohatých obyvatel,¹⁷⁴ což stále stačilo na výrazné postavení na trhu, zřejmě proto, že zájem nižších vrstev ještě nebyl takový, aby je překonal a zároveň tříštil své pozice mezi dvě cenově příznivá periodika. Dalším z důvodů byla částečná implementace novinek představených novou generací tisku, konkrétně románu-fejeton a již zmíněného prvního „bestselleru“ *Tajnosti pařížské* autora Eugène Sue publikované v letech 1842–1843.

Druhým mezníkem výrazně proměňujícím strukturu trhu byl apolitický *Le Petit Journal* uvedený 1. února 1863 a záhy následovaný dalšími v podobném stylu. Napoleon III. držel otěže pevně v rukou, přesto měl bonapartistický tisk vysoký náklad především v provinciích, naopak v Paříži byl stále porážen opozicí, jako například deníkem *Le Siècle*, který si udržel na počátku

¹⁷¹ CHARLE, Christophe, *Le siècle de la presse, 1830-1939*. Paříž: Seuil, 2004, kap. 2. s. 8. ISSN 0083-3673.

¹⁷² „*Qu`elle ne sera ni obséquieuse ni agressive vers le Pouvoir, mais juste et vrai.*“

autor neuveden, *La Presse*. Paříž. 15. června 1836. s. 1.

¹⁷³ autor neuveden, *Le Siècle*. Paříž. 23. června 1836. s. 1.

¹⁷⁴ CHARLE, Christophe, *Le siècle de la presse, 1830-1939*. Paříž: Seuil, 2004, kap. 2. s. 16. ISSN 0083-3673.

60. let stále 52 300 výtisků v porovnání s 22 900 výtisky bonapartistického *Le Constitutionnel*.¹⁷⁵ Přesto bylo logickým vyústěním veškerých opatření proti tisku vznik nového směru zábavního a apolitického periodika, které se díky svým inovacím zmíněným v předešlých kapitolách těšilo velké oblibě čtenářů. Snahu využít nařízení upouštějící od kolku pro tisk bez politických ambicí využilo i mnoho dalších nakladatelů a díky tomuto segmentu i v časech represí významně vzrostl novinový trh z jehož šíře čerpala svobodná Třetí republika.

IV.1.2 Svobodný tisk-svobodné volby-volná politická soutěž Druhé a Třetí republiky

Přestože z hlediska chronologického následuje Třetí republika (1870-1940), z pohledu tematického je nutné se vrátit do Druhé republiky, a tedy období prvního svobodného tisku, voleb i politické soutěže po revoluci 1848. Jen v revolučním roce bylo založeno 450 nových periodik a v roce následujícím okolo 200, nutno dodat, že pro většinu z nich se jednalo o velmi krátkou dobu existence.¹⁷⁶

Po abdikaci krále Ludvíka Filipa Orleánského i jeho vlády nastoupila do čela státu dočasná vláda složená z jedenácti mužů, mimo jiné spisovatele Alphonse de Lamartina a vedoucích dvou radikálně republikánských periodik požadujících na prvním místě rozšíření volebního práva, konkrétně Louise Blanca z *La Réforme* a Armanda Marrasta z *Le National*. Již zmiňovaný přerod tisku z ovládaného v ovládající se ukázal hned při, pro další vývoj zásadních, prezidentských volbách, ve kterých proti sobě stáli Louis-Eugène Cavaignac a pozdější vítěz Ludvík Napoleon Bonaparte, velmi aktivně podporovaným nově bonapartistickým titulem *La Presse* (před tím stál na straně režimu Červencové monarchie). „*Carvaignac je ztělesněním National (zmiňovaný republikánský silně socialisticky orientovaný deník), Ludvík napoleon Bonaparte je budoucnost,*“¹⁷⁷ se dočteme v téměř dvojstránkovém apologetickém článku adorujícím Napoleonova synovce, ve kterém se hlásí k jeho podpoře: „*upínáme se ke kandidatuře Ludvíka Bonaparta stejně jako topící člověk větve, poslední naděje záchrany.*“¹⁷⁸ Přestože mu tisk pomohl ke křeslu prezidenta, (*La Presse* nebyl zdaleka jediný

¹⁷⁵ CHARLE, Christophe, *Le siècle de la presse, 1830-1939*. Paříž: Seuil, 2004, kap. 4. s. 4. ISSN 0083-3673.

¹⁷⁶ Tamtéž kap. 3. str. 2.

¹⁷⁷ „*M. Carvaignac c'est l'incarnation du National, Louis Napoleon Bonaparte c'est l'avenir.*“ autor neuveden, *La Presse*. Paříž: 27. října 1848. s. 1.

¹⁷⁸ „*Nous nous sommes attachés à la candidature de Louis Bonaparte comme on s'attache à la branche, dernier espoir de salut de l'homme qui se noie.*“

Tamtéž.

bonapartistický) po státním převratu roku 1852 a jmenování se císařem se postavil jednoznačně na stranu cenzury a v Paříži zůstalo pouze jedenáct titulů.¹⁷⁹

Logickým vývojem prošel i vztah Napoleona III a Girardina, který se stal jeho hlasitým odpůrcem, prodal *La Presse* a v roce 1866 koupil legitimistický *La Liberté*, pod jeho vedením zakládající si na prvním místě na uzurpované svobodě, což dokládá i úvodní text prvního čísla vedeného Girardinem. „*Nic nezůstane ušetřeno, nic nezůstane zanedbáno, aby francouzský deník, který nosí nejhezčí jméno, jaké může deník nosit, mohl zastávat místo, v první řadě mezi pařížským tiskem, které mu svým titulem náleží, jenž je pro něj nejkomplexnějším programem Svoboda!*“¹⁸⁰

Třetí republika byla bezesporu vrcholným obdobím politické žurnalistiky v devatenáctém století. Všechny aspekty pozitivně ovlivňující její rozvoj měly volné pole působnosti, a to od již několikrát zmiňovaného zákonodárství přes technické vybavení po gramotné čtenáře. Ještě dlouho před opakovaně zmiňovaným tiskovým zákonem z roku 1881 se situace pro tisk začala zlepšovat, a to již v posledním období vlády Napoleona III., který zákonem z roku 1868 zrušil předběžnou kontrolu a výrazně snížil cenu kolku, což výrazně pomohlo republikánskému tisku v provinciích, kde byl kolek ještě nižší než v Paříži, a čítal pouhé tři setiny franku.¹⁸¹ Jedním z politických důsledků tedy bylo ovlivnění voleb ve venkovských oblastech ve prospěch republikánů v 70. letech.

O absolutní dominanci populárních deníků menšího formátu, jakým byly *Le Petit journal*, *Le Matin*, *Le Petit parisien* a *Le Journal* není pochyb. Vzhledem k povaze vztahu společnosti k novinám nelze předpokládat ze strany tisku absolutní politickou neutralitu, především ve vztahu k velkým kauzám, jako byly například Panamská aféra nebo Dreyfusova. Jejich dominantním zaměřením ovšem politické souboje nebyly. Velké zvraty v domácí politice ve svých článcích publikovaly z důvodu jejich skandálnosti a velkého zájmu publika.

Elitářský tisk především pro vysokou buržoazii a elity inteligence se udržel z dob Druhého císařství a pokračoval v konzervativní a umírněné politice. Náklad *Journal des débats*, *Le Figaro*, *Le Temps* a *Le Gaulois* se pohyboval mezi 20 000 až 45 000 výtisky,¹⁸² což je

¹⁷⁹ CHARLE, Christophe, *Le siècle de la presse, 1830-1939*. Paříž: Seuil, 2004, kap. 3. s. 12. ISSN 0083-3673.

¹⁸⁰ „*Rien ne sera épargné, rien ne sera négligé pour que le journal français qui porte le plus bon nom qu'un journal puisse porter occupe, au premier rang de la presse parisienne, la place que lui assigne ce titre, qui est à lui seul le plus complet de tous les programmes La Liberté!*“

La Liberté, 2. března 1866. s. 1. podepsáno sekretářem redakce Arthurem de Fonviellem.

¹⁸¹ CHARLE, Christophe, *Le siècle de la presse, 1830-1939*. Paříž: Seuil, 2004, kap. 5. s. 1. ISSN 0083-3673.

¹⁸² MARC, Martin, *Média et journalistes de la république*, Paříž: Odile Jacob, 1997. s. 97. Histoire, Hommes, Enterprises, ISBN 2-7381-0490-8.

neporovnatelné číslo oproti milionovým nákladům populárních deníků. *Le Gaulois* zůstal royalistickým a jeho náklad nijak významně nevzrůstal. Oproti tomu *Le Figaro* zůstal konzervativním republikánským deníkem na vysoké úrovni s analytickými texty, který si zachoval i vysokou úroveň publikovaných literárních textů. Na konci století přesahoval jeho náklad 80 000 výtisků, k čemuž výrazně přispěla dlouhá řada prestižních spolupracovníků, jakými byli kupříkladu Émile Zola nebo Anatole France.¹⁸³

Bohatě zastoupený byl tisk pravicový, většinou antisemitistický, který osciloval mezi radikálním a umírněným křídlem. Nacionalistický, katolickým a protižidovským byl *La Croix*, jehož náklad se vyšplhal až ke sto tisícům. Radikálním byly například *La Justice* nebo *Le Radical*, obecně během krize boulangistů se nacionalistický tisk stal populistickým a podporoval boulangisty.¹⁸⁴

Levicovému socialistickému tisku se před rokem 1900 příliš nedařilo a náklad byl téměř zanedbatelný, 6 000 *L'Anarchie*, 3 000 *Le Socialiste*, 2 000 *Le Prolétaire*.¹⁸⁵ Úspěšným se stal až *L'Humanité* založený v roce 1904, který se v roce 1920 pohyboval mezi 60 a 70 tisíci výtisky.¹⁸⁶

IV.1.3 Antisemité v popředí panamského skandálu

Je velmi typické pro konec 19. století ve Francii, že největší politicko-finanční skandál rozpoutal právě tisk a zároveň do něj byli novináři a spolupracovníci tisku namočení spolu se zákonodárci až po uši. Za vším stály ekonomické problémy Panamské společnosti (Compagnie universelle du canal interocéanique de Panama), která nezvládala financování stále se prodlužující stavby Panamského průplavu, jehož náročnost a komplikovanost překonala očekávání. Několikanásobné zvyšování půjček a nutnost vydávání nových a nových obligací byly závislé na souhlasu parlamentu. V roce 1888 byla společnost na samém pokraji bankrotu, když mohla vydat se souhlasem parlamentu nové obligace v hodnotě 720 milionů franků.¹⁸⁷

¹⁸³ MARC, Martin, *Média et journalistes de la république*, Paříž: Odile Jacob, 1997. s. 98. Histoire, Hommes, Enterprises, ISBN 2-7381-0490-8.

¹⁸⁴ Tamtéž.

¹⁸⁵ CHARLE, Christophe, *Le siècle de la presse, 1830-1939*. Paříž: Seuil, 2004, kap. 7. s. 16. ISSN 0083-3673.

¹⁸⁶ MARC, Martin, *Média et journalistes de la république*, Paříž: Odile Jacob, 1997. s. 100. Histoire, Hommes, Enterprises, ISBN 2-7381-0490-8.

¹⁸⁷ DEGOS Jean-Guy, PRAT, Christian, L'échec du canal de Panama. Des grandes espérances à la détresse financière, *Revue française de gestion*, 2008. č. 8-9. s. 307-324. Online dostupné z: www.cairn.info/revue-francaise-de-gestion-2008-8-page-307.htm.

Parlamentní souhlas však nebyl zadarmo, konkrétně se jednalo o podplacení vysokých státních úředníků, značné části zákonodárců a tisku.

Společnost již v únoru 1889 zkrachovala, povolení stavby průplavu jí bylo odebráno a zároveň zahájeno vyšetřování představitelů Panamské společnosti. V první fázi vyšetřování, do kterého se zapojila také parlamentní vyšetřovací komise, se jednalo o osoby mimo parlament. Problémem bylo dominantní zastoupení židovského obyvatelstva mezi obžalovanými, včetně muže v čele, Ferdinanda de Lessepse, a jeho syna Charlese, dále parlamentní vyjednávači Jacques de Reinach, Cornelius Herz a další. Vyšetřovatelé našli souvislosti mezi správci společnosti a významnými bankéři a osobnostmi z vrcholné politiky.¹⁸⁸

Klíčovým momentem bylo zveřejnění kompletního seznamu podplacených osob 6. září 1892 deníkem *La Libre Parole* vedeným silně protizidovským Édouardem Drumontem. Skandál sahal napříč politickým spektrem, do vlády i opozice, mezi ministry minulé, ale i současně ve funkci, jako ministr financí Maurice Rouvier nebo bývalí ministr Charlese Baïhaute či socialista a poslanec George Clemenceau, pro kterého to znamenalo dočasné ukončení politické kariéry. Signifikantním je spojení úplatku pro Clemenceaua a finanční podpora jeho deníku *La Justice*.¹⁸⁹ Celá série článků odhalujících, díky bývalému úředníkovi Panamské společnosti Ferdinand Martin, korupční skandál v nejvyšších patrech politiky čítající přes sto zainteresovaných, způsobila nebývalý rozruch ve společnosti, zejména podporu již tak výrazně antisemitistické nálady, která eskalovala jen zanedlouho v Dreyfusově aféře, které Édouard Drumont pojetím panamské aféry jako rozkrádání a podvod židovského obyvatelstva na francouzském, připravil živnou půdu.

IV.2 Velké finále politicko-literární povahy tisku

V průběhu celé práce se opakuje konstatování propojení žurnalistiky s osobnostmi a tématy ze světa literatury a politiky. Druhým již opakovaně zmiňovaným tématem je liberální prostředí pro tisk a jeho velký rozvoj co se do počtu titulů, tak i nákladu jednotlivých periodik týče v období od 80. let až do konce století. Je příznačné, že ono propojení žurnalistiky, literatury a politiky vrcholí případem shrnujícím veškeré zmíněné prvky do jedné velké skutečné kauzy hýbající celou společností v závěru 19. století, jakou byla Dreyfusova aféra.

¹⁸⁸ DEGOS Jean-Guy, PRAT, Christian, L'échec du canal de Panama. Des grandes espérances à la détresse financière, *Revue française de gestion*, 2008. č. 8-9. s. 307-324. Online dostupné z: www.cairn.info/revue-francaise-de-gestion-2008-8-page-307.htm.

¹⁸⁹ CARON, Jean-Claude, VERNUS, Michel, *L'Europe au 19e siècle. Des nations aux nationalismes (1815–1914)*. Paříž: Armand Colin. 2015. s. 333. ISBN: 9782200600068.

Společnost se rozdělila na dva nerovnoměrné tábory, stejně jako tisk. Kauze nešlo uniknout, tudíž i populární tisk menšího formátu musel situaci reflektovat a tím poukázat na svůj postoj.

IV.2.1 Historický průběh Dreyfusovy aféry

Francouzská kontrašpionáž zachytila v létě 1894 dopis s tajnými vojenskými informacemi adresovaný velvyslanectví Německa. 15. října 1894 byl zatčen důstojník Alfréd Dreyfus, který byl soudním znalcem Louistem Alphonsem Bertillonem uznán jako autor dopisu, a to přestože byl expertem na antropometrii a s písmoznalectvím neměl zkušenosti. Prokuratura zfalšovala pro zvýšení podezření další dva důkazy a 22. prosince byl židovský důstojník původem z Alsaska soudem uznán vinným ze špionáže a odsouzen k doživotnímu vyhnanství na Ďábelském ostrově poblíž Francouzské Guyany. V jeho případě nebyl osudný pouze původ židovský, ale i východofrancouzský, který často znamenal znalost také německého jazyka, a tudíž potencionální možnost navázání špionážní spolupráce. Jeho deportaci předchází veřejné ponižení v podobě odebrání vojenských hodností před nastoupenou jednotkou na nádvoří pařížské vojenské školy.

Do případu se v březnu 1896 zapojil nový mladý šéf kontrašpionáže Georges Picquart, který započal vyšetřování s dle jeho zjištění podezřelým majorem Esterhazym. Upozornil na svá podezření generála Gonse, který odmítal starý případ znovu otevřít. Picquart ve svých aktivitách ovšem pokračoval a byl urychleně odeslán pryč od zraků pařížského tisku do Tuniska. Těsně před odjezdem ještě stihl své důvodné podezření o nespravedlivém odsouzení Dreyfuse sdělit svému příteli, advokátovi Louisi Lebloisovi, který na případu pokračoval místo něj a později se ujal také role Dreyfusova obhájce.

Na základě stále rostoucího tlaku tisku, společnosti a několika politiků, byl postaven 10. ledna 1898 před soud Esterhazy. Proces byl fiaskem, veškeré důkazy směřující k jeho odsouzení byly smeteny ze stolu, on prohlášen nevinným a před soudem na něj čekaly davy příznivců. Naopak odsouzen byl Piquart, který se mezitím vrátil do Paříže. Zvrat přišel o pouhé tři dny později s vydáním Zolova slavného otevřeného dopisu prezidentu Felixovi Faurému *Žaluji!* v deníku *L'Aurore* na titulní straně, kterým se postavil jasně na stranu Dreyfuse. Zola, přestože se domníval, že je jeho pozice ve společnosti neotřesitelná, byl hned 23. února souzen spolu s vedoucím deníku Alexandrem Perrenxem a odsouzen k jednomu roku vězení a pokutě 3 000 franků. Před trestem uprchl do Londýna.

Nátlak společnosti neutichl a kasační soud byl v roce 1899 nucen zrušit první rozsudek nad Dreyfusem a pod tíhou zjištění nových důkazů, včetně těch potvrzujících zfalšování důkazů vedoucí k odsouzení Dreyfuse v prvním procesu, započal nový vojenský soud v Rennes. Překvapivě byl Dreyfus znovu odsouzen, opět degradován a trest mu byl uložen na deset let ve vězení. Tristní situaci ve zmanipulovaném justičním procesu řízeném armádou a vlivovými skupinami vyřešil prezident Émile Loubet, který odsouzenému vzápětí udělil milost.

K rehabilitaci došlo až v roce 1906, tedy čtyři roky po smrti klíčového aktéra a zastávce Dreyfuse Émila Zoly. Dreyfus se do armády vrátil a stal se hrdinou první světové války a v roce 1919 mu byl udělen řád čestné legie. Přežil všechny své hlavní obhájce a postavy, které se zasloužily o jeho očištění a rehabilitaci, dokonce i Esterhazyho, který prchl do Londýna a se změněnou identitou jako hrabě Jean de Voilemont zemřel v roce 1923.¹⁹⁰

IV.2.2 Zola Žalující

Cesta od spisovatele Zoly k osobě odsouzeného důstojníka Dreyfuse byla sice dlouhá, žádné konkrétní vztahy mezi sebou neměli, ovšem on sám ji šel významně naproti. Od prvopočátku byl velmi aktivní bratr odsouzeného Mathieu, který hledal cesty k očištění jeho bratra. Druhý směr byl nový vedoucí kontrarozvědky Picquart, který objevil klíčový důkaz ukazující na Esterhazyho jako autora dopisu. Před svým nuceným odsunem Picquart vše předal svému spolužákovi z lycea ve Štrasburgu Loui Lebloisovi, který se mimo pozdější Dreyfusovu obhajobu během procesu, ujal také rozšíření informace do vysokých politických kruhů, a to konkrétně dalšímu Alsanovi, senátorovi Augustu Scheurer-Kestnerovi. Tím se obhajoba Dreyfuse dostala do elitních pater společnosti. Kestner byl blízkým přítelem Georgese Clemenceaua, který ve svých novinách poskytl Zolovi prostor pro otevřenou podporu Dreyfusovi.¹⁹¹

Zolova obhajoba názorů aktivně pro-Dreyfusovského senátora Scheurer-Kestnera začala na stránkách *Le Figara*. V listopadu 1897 zde vyšlo několik článků a podrobných analýz včetně vyjádření advokáta Lebloise ve prospěch Dreyfuse. 30. listopadu *Le Figaro* otiskl na celé první straně srovnání rukopisu Dreyfuse a Esterhazyho. Napjatá finanční situace na mediálním trhu ovšem donutila deník opustit tuto radikálně pro-dreyfusovskou rétoriku poté,

¹⁹⁰ Popis průběhu Dreyfusova procesu dostupný z materiálů Musea umění a historie judaismu. www.mahj.org/fr/ressources-ressources-documentaires-fonds-d-archives/fonds-alfred-dreyfus. Citováno 22. 4. 2021.

¹⁹¹ musee-clemenceau.fr/clemenceau/biographie. Citováno dne 2. 4. 2021.

co ztratil velké množství předplatného.¹⁹² Zola si musel najít jiné působiště pro svá nepopulární tvrzení. Během své literární kariéry byl zvyklý publikovat odvážná díla, která pobouří společnost, a proto měl pocit jisté nedotknutelnosti, která jej vehnala do odvážného kroku otevřeného dopisu.

Clemenceau sdílel se Zolou podobný pohled, měl kontakty s aktéry včetně prezidenta a články v duchu tématu publikoval delší dobu. Osudným dnem se stal 13. leden 1898. Z titulní strany deníku *L'Aurore* na čtenáře působily dvě hlavní informace otištěné na svou dobu nezvykle velkým písmem srovnatelným s velikostí názvu deníku, a to *Žaluji!* a *Émile Zola*. Dopis zabíral celou přední stranu beze zbytku, a ještě dva sloupce strany následující. Vyšel ve 200 tisících exemplářích¹⁹³ a žaloval spiknutí klíčových institucí armády, vlády a justice. Světoznámý titulek mu s největší pravděpodobností vymyslel sám budoucí předseda vlády George Clemenceau.

„Pane presidente! Dovolíte mi, abych z vděčnosti za laskavé přijetí, kterého se mi od vás jednou dostalo, projevil starost o vaši zaslouženou slávu a řekl Vám, že vaše hvězda, až dosud tak šťastná, jest ohrožena nehorší, nejnesmazatelnější skvrnou?“ začíná Zolův text. Pokračuje přirovnáním Esterhazyho za *„největší políček pravdě a spravedlnosti“* a zbytek dopisu ospravedlňuje slibem mluvit pravdu v *„plné nahotě“*, jinak by sám sebe považoval za spoluviníka. Výrazy volí po celou dobu velmi ostré, viníky nazývá *„zločinnou smečkou“*, inteligenci ministra války pojmenovává jako *„nevalnou“* a celý průběh procesu přirovnává k záznamům z 15. století. V průběhu dopisu popisuje veškerý jeho postup a zločiny včetně jmen těch, kteří se jich dopustili během vyšetřování a soudu. Apeluje na mravnost a lidství prezidenta, které by mu nemělo dovolit přihlížet tolika nespravedlnostem.

„A dalším zločinem jest, že byl vzat na pomoc mrzký tisk, že se ochráncem bezpráví stala všecka pařížská luza, která teď drze triumfuje nad porážkou práva a prosté poctivosti... Zločinem jest využívatí vlastenectví k dílům nenávisťi“ takto Zola častuje antisemitistický tisk a jeho nacionalistické pozice. Závěrem připomíná seznam všech, které konkrétně žaluje a za co je žaluje. *„Můj čin jest jen revoluční prostředek, aby byl urychlen výbuch pravdy a spravedlnosti. Mám jen jednu vášeň, vášeň pro světlo ve jménu lidství, které tolik trpělo a které*

¹⁹² CHARLE, Christophe, *Le siècle de la presse, 1830-1939*. Paříž: Seuil, 2004, kap. 9. s. 8-11. ISSN 0083-3673.

¹⁹³ Tamtéž.

*má právo na štěstí. Můj vášnivý protest jest výkřik mé duše. Necht' jsem tedy předvolán, necht' nastane veřejné vyšetřování.*¹⁹⁴

Ku překvapení autora došlo nejen k naplnění jeho posledních slov, i když asi ne těch, které si přál, aby byly naplněny, a již zmiňovaný soud proběhl, navíc jeho výsledkem byla prohra a trest jednoho roku vězení pro Zolu. Solidární podpora ostatními periodiky ve většině nepřišla, ovšem hned následující den zveřejňovala *L'Aurore* seznam stoupců podepisujících Zolovo prohlášení, požadujících prozkoumání zmíněných důkazů proti Esterhazym a protestujícím proti způsobu vedení procesu, známé jako *Manifeste des intellectuels*. Vycházel každý den až do 30. ledna a čítal celkem přes tisíc osob. Velkou část z nich tvořili umělci, osoby blízké Zolovi, z okruhu *L'Académie française*, jako Anatol France nebo Émile Duclax, ředitel Pasteurova institutu, který zastupoval druhou větev signatářů, kterými byli lidé spojení s univerzitami a jinými školami včetně jejich studentů.¹⁹⁵

Celkový pohled na rozložení sil v době procesu se Zolou ukazuje jasnou prohru, na straně Dreyfuse stojí pouze 4 deníky, 3 svůj postoj zvažují a 48 jich je jednoznačně proti. Při porovnání nákladu je prohra ještě masivnější, pouze 4 % proti a 96 % jasně podporujících dreyfusiádu.¹⁹⁶ Zola a jeho podporovatelé byli osočováni z povýšenosti a elitářství, kterým chtějí poukázat na svou intelektuální nadřazenost. Příklon na jejich stranu, mimo okruh osob podepisujících *Manifeste des intellectuels*, byl většinou zapříčiněn osobními zájmy či přesněji nesympatiemi k druhé straně, jako v případě Yvese Guiota, vedoucího *Le Siècle*, pro kterého jsou nacionalisté (ti představovali hlavní skupinu antidreyfusistů) přívrženci boulangistů toužících po návratu časů císařství.¹⁹⁷

I přes veškeré nashromážděné důkazy, nový proces s Dreyfusem v Rennes a udělení milost prezidentem, zůstala většina periodik k Dreyfusovi nepřátelská až dokonce. Periodikum hájící podporu Dreyfusovi vychází v nejvyšším nákladu maximálně kolem 100 tisíc kusů a je jím *La Petit République*.¹⁹⁸ Celá aktivní kampaň pro Dreyfuse zůstává záležitostí především elitní skupiny obyvatel Paříže. Do regionů konflikt víceméně nepronikl, respektive konflikt v podobě otázky, na kterou stranu se přiklonit.

¹⁹⁴ Veškeré citace Žaluji! z českého překladu: ZOLA, Émile, PETŘÍKOVÁ, Věra. Žaluji! = J'accuse! [Dreyfusova aféra]. Praha: Průlom, 1931.

¹⁹⁵ *L'Aurore* 14. – 30. ledna 1898.

¹⁹⁶ CHARLE, Christophe, *Le siècle de la presse, 1830-1939*. Paříž: Seuil, 2004, kap. 9. s. 9. ISSN 0083-3673.

¹⁹⁷ Tamtéž s. 11.

¹⁹⁸ Tamtéž s. 12.

IV.2.3 Posedlý Drumont a jeho následovníci

Ústředním motivem tiskové kampaně proti Dreyfusovi byl antisemitismus. Židovská nenávisť a neustálé snahy o očeřování této skupiny obyvatel představovaly pro deník *La Libre Parole* Édouarda Drumonta od samého počátku hlavní tematickou linii. Deník sehrál důležitou roli a byl výrazně viditelný v projevování svých názorů během obou afér 90. let spojených s židovskou tematikou. Proti židům v armádě vystupoval deník ještě před obviněním Dreyfuse v květnu 1892 v sérii článků *Židé v armádě*, kde bez jakýchkoli důkazů obviňovali židy ze špionáže a předávání informací nepříteli. Neustále udržovali své čtenáře v přesvědčení, že od židů lze očekávat zradu, až se jí nakonec dočkali. Promyšlenost antisemitismu dokresluje i anonymní spolupráce Esterhazyho s deníkem a jeho četné kontakty s jeho redaktory, vedlo k vytvoření podezření o špionážní činnosti na někoho z židovské komunity a odvrácení případného podezření směrem od Esterhazyho. Také dva úředníci zapletení do počátku falešného obvinění patřili k okruhu spolupracovníků deníku.¹⁹⁹

Informační exkluzivitu *La Libre Parole* využil k prvnímu zveřejnění obvinění židovského důstojníka Dreyfuse ze zrady 1. listopadu 1894. Od konce listopadu zahájil proti němu otevřenou dehonestující kampaň, ke které se připojila i další periodika v naději na zvýšení čtenářského zájmu popisem zajímavého případu. V první fázi to byl především podobně protizidovsky naladěný tisk jako *La Croix* nebo *L'Écho de Paris*. Selháním neutrality a principu ověřování informací byl rozhovor s ministrem války generálem Mercierem v *Le Figaru*, kde ještě před procesem prohlašuje Dreyfuse vinným a ostatní periodika tuto interpretaci bez dalších pokusů o nalezení pravdy citují.²⁰⁰ Nesehala jen justice a vnitřní mechanismy armády, ale také jinak názorově silně pluralitní mediální scéna, která nedostála závazkům moderní kritické žurnalistiky z pohledu přístupu k informacím.

Průběžné potvrzování nových důkazů ve prospěch Dreyfuse a odhalení falšování důkazů původních dalo antisemitistickému tisku možnost vymyšlení bizarních teorií a stupňovat tím svůj nátlak nehledě na hranice reality.

IV.2.4 Nacionalismus v *Le Petit Journal*

Především v počátečních fázích aféry, tedy v období objevení informací o zradě a prvního procesu, se informační a zábavní deníky postavily na stranu pro odsouzení Dreyfuse.

¹⁹⁹ CHARLE, Christophe, *Le siècle de la presse, 1830-1939*. Paříž: Seuil, 2004, kap. 9. s. 3. ISSN 0083-3673.

²⁰⁰ Tamtéž s. 2-4.

Antižidovské tendence ve Francii sílily a židovská špionáž ve prospěch Německa, posledního válečného nepřítele, byla zaručeným trhákem. Na předních příčkách prodejů se stále drží, téměř od svého založení, *Le Petit Journal*, kterého během hlavní eskalace problému předběhl mladší bratr, *Le Petit Parisien* a udržel si svoji pozici na čele až do První světové války.

Le Petit Journal byl vedený a zároveň vlastněný stále tiskařem Hyppolitem Marinonim, který se více než o obsah staral o finanční stránku deníku a další vylepšení možností tisku a obsah, včetně názorové orientace přenechával zcela na šéfredaktorovi Ernestu Judetovi, zkušenému novináři s několika neúspěšnými pokusy o zahájení kariéry politické. Z populárního deníku si udělal svůj názorový orgán,²⁰¹ což nebylo ku škodě deníku vzhledem k tomu, že politika zabírala jen malou část a čtenářské gro spočívalo v krátkých senzačních zprávách a čtení na pokračování.

Během Dreyfusiády se na rozdíl od ostatních deníků z velké čtyřky²⁰² *Le Petit Journal* na veškeré podrobnosti na případ detailně zaměřil. Téměř všechny jeho úvodní články, z velké části psané samotným šéfredaktorem, se zaměřovaly jen na jedno jediné téma. Judet v jeho rozboru pokračoval ve svých chroniques (sloupcích), které si udržovaly jednotné téma, které ovšem nezdůrazňovalo na rozdíl od většiny antidreyfusovských periodik antisemitismus, ale obecnou xenofobii proti všem cizincům. Do nepřátelství Dreyfuse nevehnal jeho židovský původ, ale Alsaský, čímž byl považován Judetem za Němce (v té době přesněji Prusa). Tomu odpovídá také častování podezřelého a následně odsouzeného, které se liší od akcentace židovství, tedy výhradné artikulace „žid Dreyfus“ na „zrádce Dreyfus“ nebo „germán Dreyfus“.²⁰³

Stejný metr použil i na jeho obhájce a zastánce. V případě Lebloise i senátora Scheurer-Kestnerovi šlo velmi snadno aplikovat stejnou nenávist jako v případě samotného obžalovaného, všichni pocházeli ze stejného regionu, stejně jako další ústřední nepřítel plukovník Picquart. Émile Zola měl, pro Judeta naštěstí, otce italského původu, narozeného v Benátkách pod jménem Francesco Zolla, tedy i on byl pro něj cizincem nazývaným „Emilio

²⁰¹ PONTY, Janine, *Le Petit Journal Et L'Affaire Dreyfus (1897-1899): Analyse De Contenu. Revue D'histoire Moderne Et Contemporaine*. 1977. č. 4. s. 641-656. Online dostupné z: www.jstor.org/stable/20528430.

²⁰² Čtyři deníky vycházející v nejvyšším nákladu od konce 19. století – *Le Petit Journal, Le Petit Parisien, Le Journal, Le Matin*.

²⁰³ PONTY, Janine, *Le Petit Journal Et L'Affaire Dreyfus (1897-1899): Analyse De Contenu. Revue D'histoire Moderne Et Contemporaine*. 1977. č. 4. s. 641-656. Online dostupné z: www.jstor.org/stable/20528430.

Zola“.²⁰⁴ „*Mlčte falešní synové staré Francie. Je to náš domov a my jej nenecháme těm, kteří si ho bez nároků, bez práva a navzdory rozumu uzurpují!*“²⁰⁵

Judet ve Francii existenci židů připouštěl, ovšem za podmínky, že se prakticky zbaví veškerých svých spojitostí s jejich národností a náboženstvím.²⁰⁶ „*Vše, co hluboce zraňuje naši vlast musí být pro každého z nás bolestné*“²⁰⁷, píše v jednom ze svých článků dokazujících nutnost stejného citění pro národní otázky všemi, kteří stejnou zemi obývají. To jej značně odlišovalo od ostatních antidreyfusovských periodik, které se ve své argumentaci prakticky výhradně opíraly o univerzální židovskou nenávisť, kterou lze vysvětlit téměř veškeré komplikace v případě. Judet svoji nenávisť paradoxně posunul ještě dál, přesněji rozšířil okruh na všechny cizince, a naopak jeho bezmeznou podporu měla armáda a vláda, jako klíčové složky bránící národ. „*Armáda je naše síla a má vždy pravdu!*“²⁰⁸ Během vyšetřování a nalézání nových skutečností prohlásil za oběť armádu a celý proces za „*machinace proti armádě*“²⁰⁹

Tento způsob přístupu k aféře *Le Petit Journal* výrazný přísun nových čtenářů nezajistil, spíše naopak. Dlouhé radikálně nacionalistické úvodníky se výrazně lišily od krátkých zpráv čistě informačního charakteru následovaných kuriozitami a detektivními případy. Tohoto modelu se víceméně držel *Le Petit Parisien*, kterému konstantně vysokým tempem rostl počet čtenářů. O průběhu aféry informoval, vyskytovaly se v něm i delší články shrnující její průběh a nové skutečnosti, jako následující den po *Žaluji!*, ale postoj nebyl výrazně odmítavý a převažovala jeho informativní funkce, což dokazuje například částečné otištění Zolova otevřeného dopisu.²¹⁰ Během pěti let deníku *Le Petit Parisien* zvolený styl vynesl nárůst nákladu o polovinu, ze 600 tisíc v roce 1897 na 1 200 000 v roce 1902,²¹¹ čímž výrazně předstihl stagnující a následně klesající tendenci *Le Petit Journal*, který do období aféry

²⁰⁴ PONTY, Janine, *Le Petit Journal Et L’Affaire Dreyfus (1897-1899): Analyse De Contenu. Revue D’histoire Moderne Et Contemporaine*. 1977. č. 4. s. 641-656. Online dostupné z: www.jstor.org/stable/20528430.

²⁰⁵ „*Silence aux faux fils de la vieille France. La maison est à nous et nous ne consentirons point à en sortir pour y laisser ceux qui l’ont usurpée sans titre, sans droit, sans raison!*“

JUDET, Ernest, Verdict confirmé, *Le Petit Journal*. Paříž. 10. září 1899.

²⁰⁶ JUDET, Ernest, Erreur d’Israel, *Le Petit Journal*. Paříž. 25. října 1898.

²⁰⁷ „*Tout ce qui blesse profondément la patrie doit être pour chacun de nous une douleur*“

JUDET, Ernest, Notre empire africain, *Le Petit Journal*. Paříž. 28. srpna 1899.

²⁰⁸ „*L’armée est notre force et a toujours raison.*“

JUDET, Ernest, L’Armée national, *Le Petit Journal*. Paříž. 17. září 1898.

²⁰⁹ JUDET, Ernest, La Machination, *Le Petit Journal*. Paříž. 21. srpna 1899.

²¹⁰ autor neuveden, *Le Petit Parisien*. Paříž. 14. ledna 1898. s.1-2.

²¹¹ WOLFF, Jacques. *Entrepreneurs et firmes: Jean Dupuy et Le Petite Parisien de 1879 A 1920. Revue D’économie Politique*. 1971. č. 6. s. 1032–1039. Online dostupné z: www.jstor.org/stable/24695147.

vstupoval v roce 1897 s více než milionem výtisků a v roce 1902 již byl pod jeho hranicí a čísla nadále jen klesala, na rozdíl od konkurenčního deníku.²¹²

IV.2.5 Rozpolcená společnost

Dreyfusova aféra poukázala na stále velké nedostatky tisku, přestože byl názorově velmi pestrý a počet jeho čtenářů i titulů kontinuálně rostl. Nekritické nahlížení na kauzu a zároveň na texty jejich konkurentů zapříčinilo nedostatečnou pluralitu názorů od samého počátku. Nutno je pochopitelně přičítat společenské náladě ovlivněné Panamskou aférou, která se obrátila v neprospěch židovského obyvatelstva, nehledě na skutečné příčiny korupčního skandálu. Z výše prezentovaných skutečností lze shrnout problém do tří rovin, první je až militantní nacionalismus, druhou je nedůvěra a pohrdání elitami mimo oficiální státní struktury (například spisovatelé) a poslední jsou odlišné problémy v Paříži a mimo Paříž.

Po Prusko-Francouzské prohrané válce, panamské prohře a v atmosféře sílící finanční moci židovských rodin (jako například v bankovníctví Rothschildů) byla ochota společnosti přiklonit se na stranu racionálního posouzení skutečných důkazů proti vojákově židovského původu velmi nízká. Druhým faktem byl efekt senzačnosti, který obvinění ze zrady a vyzrazení válečných informací směrem k Pruskému velvyslanectví nabízelo. Akcent v podobě zrádce z židovské komunity byl jen třešničkou na dortu, které bylo velmi obtížné odolat, respektive to bylo téměř nemožné. Ve chvíli, kdy zábavně orientovaný tisk zcela ovládá mediální trh v centru i na periferii, bylo nereálné zvažování možnosti postavení se majoritní společnosti ve prospěch Dreyfuse. Jeho základy postavené na senzačních, často negativních kriminálních zprávách a různých druzích pikantností ze všech aspektů společenského života, byly ideální půdou pro aféru z pater nejvyššího státního zájmu. Primárně antisemitistický tisk již existoval a měl tak připravené pozice na další skandál a s ním spojenou možnost očerňování a hanobení židovského obyvatelstva. Jeho hlasitě negativní reakce byla dostatečně silnou, aby strhla a lapila většinu okolo sebe.

Situaci by mohla potencionálně vylepšit jednota politického tisku vysoké úrovně, tzv. elitního tisku čteného vysokou buržoazií, do nějž přispívaly osobnosti z kultury, vědy i politiky. Pro Dreyfuse, Zolu a další ku neprospěchu, ani tato skupina, byť výrazně užší, neprojevovala výrazný zájem o kritickou žurnalistiku. Spíše výjimky tvořil tisk nakloněný k neprojevování zaujatých stanovisek. Smutným příkladem je již zmiňovaný *Le Figaro*, který přestože primárně

²¹² PONTY, Janine, *Le Petit Journal Et L'Affaire Dreyfus (1897-1899): Analyse De Contenu. Revue D'histoire Moderne Et Contemporaine*. 1977. č. 4. s. 641-656. Online dostupné z: www.jstor.org/stable/20528430.

svůj prostor pro vyjádření kladných postojů ve prospěch Dreyfuse nabízel, ze strachu o finanční zájmy deníku se těmto možnostem uzavřel. Nic nepoukazuje lépe na roztržičnost pohledu také ve vyšších patrech společnosti, která vytvářela čtenářskou základnu periodika. Paradoxem je postavení vůči Zolově kritice procesu. Literatura a spisovatelé se stále těšili velkému zájmu publika, tradice románu-fejeton pokračovala a pod nejedním úvodníkem ostře reagujícím na Zolův dopis prezidentovi nalezneme pokračování výpravného literárního seriálu. Zolovy romány vydávané jako román-fejeton nebyly výjimkou. Přesto se k němu po projevení nepopulárního názoru velká část otočila zády.

Mezi umělci, intelektuály a politiky pro podporu svého názoru a platformy pro jeho projevení vznikala uskupení sdružující jednotlivé názorové proudy. První založil v roce 1898 jeden z Dreyfusových advokátů Ludovic Trarieux, pod názvem Liga pro lidská práva (*Ligue des Droits de l'Homme*)²¹³ s proklamací: „*bránit princip svobody, rovnosti a spravedlnosti formulovaný Deklarací práv člověka z roku 1789.*“²¹⁴ Reakcí byla hned na konci prosince založená Francouzská vlastenecká liga (*Ligue de la patrie française*) pod vedením novináře, spisovatele a politika Maurice Barrèse, čestným prezidentem se stal spisovatel a profesor literatury Jules Lemaître. Mezi signatáři se hojně objevují další jména ze spisovatelského prostředí, jako například Jules Verne nebo malíři Edgar Degas a Pierre-Auguste Renoir.²¹⁵ Celkově měla v době procesu kolem 40 000 členů.²¹⁶

Jedním z posledních problémů (ale zcela jistě ne posledním) je jinakost centra a periferie, konkrétně Paříže a jednotlivých departementů. Tradici zde v regionech mají jejich lokální periodika například *La Dépêche de Toulouse*, *L'Express du Midi* nebo *Le Petit Méridional* a velké čtenosti se těší také levný pařížský tisk. *Le Petit Journal* dosahuje až 80 % prodaných výtisků právě mimo Paříž.²¹⁷ Snadno tedy Paříž opustí xenofobní nálady směrem do regionů a obtížněji se k provinčním čtenářům dostanou názory odlišné. Regiony mají navíc převážně svá témata a zdaleka ne všechna periodika mají své korespondenty z Paříže a pouze

²¹³ Organizace pokračuje ve své činnosti dodnes. Sloužila jako inspirace pro Edvarda Beneše k založení Československé Ligy pro lidská práva v roce 1929.

²¹⁴ „*défendre les principes de liberté, d'égalité et de justice, énoncés dans la Déclaration des droits de l'homme en 1789*“

DEMEURE, Brigitte, L'affaire Dreyfus : la patrie française contre les droits de l'homme, *Topique*. 2016. č. 3. s. 63-78. Online dostupné z: www.cairn.info/revue-topique-2016-3-page-63.htm.

²¹⁵ Tamtéž.

²¹⁶ CHARLE, Christophe, *Le siècle de la presse, 1830-1939*. Paříž: Seuil, 2004, kap. 9. s. 14. ISSN 0083-3673.

²¹⁷ MARC, Martin, *Média et journalistes de la république*, Paříž: Odile Jacob, 1997. s. 93. Histoire, Hommes, Enterprises, ISBN 2-7381-0490-8.

přebírají obsah z celostátních novin a snadno tedy kromě obsahu přejímají i názorové stanovisko, jako se stalo v případě Dreyfuse.

Aféra ukázala, jak hluboce jsou zakořeněny protižidovské postoje a jak snadno jim podlehnou i názorově diferenciovaná periodika, která stojí se svými konkurenty ve shodě jen sporadicky. Problém prostupoval napříč společenskými vrstvami, a i jeho zachycení periodiky tedy nebylo jednoznačně oddělené po linii názorového serózního tisku k deníkům populárně-zábavným.

ZÁVĚR

Devatenácté století není z hlediska obecných dějin, ani dějin mediálních snadně přesně definovat, případně jej limitovat pouze na období mezi lety 1880-1899. Počátek datace kontinuálního vývoje směrem k profesionalizaci, liberalizaci a modernizaci žurnalistiky je možné vidět ve Velké francouzské revoluci, konci vlády Napoleona I. nebo v prvních letech krále Ludvíka Filipa Orleánského. Pro tuto práci byl výchozím bodem počátku 19. století konec absolutistické vlády Napoleona I., vzhledem k návaznostem kulturním i politickým mezi obdobími Restaurace Bourbonů (1815-1830) a Červencovou monarchií (1830-1848). Konec devatenáctého století ohraničuje konflikt první světové války, který významně zasáhl do mediálních rutin a znamenal celospolečenský otřes po více než třiceti letech stabilního zřízení Třetí republiky (1870-1940).

Žurnalistika ve Francii v 19. století zůstává nadále silně propojena s literaturou i politikou. Oproti stavu na počátku století se ovšem osamostatnila profese novináře a vymanila se z jeho překrýváním s profesí spisovatelskou. K profesionalizaci žurnalistiky pozitivně přispěla redakční diferenciaci, oddělení osoby majitele a ředitele periodika od pozice šéfredaktora i zvyšování počtu stálých redaktorů na úkor pouze občasných spolupracovníků s redakcí. Institucionálnímu ukotvení žurnalistiky přispělo založení Školy žurnalistiky v roce 1899, která byla součástí Vysoké školy sociálních studií, a také rychle se rozvíjející spolková činnost vedoucí k zakládání novinářských profesních organizací od počátku 80. let 19. století. Legislativní opora tisku představovala z počátku především velké množství regulací a restrikcí neumožňující jeho svobodný rozvoj. Zásadní obrat přišel během Třetí republiky s velmi liberálním tiskovým zákonem z roku 1881, který je v novelizované podobě součástí francouzského právního řádu dodnes.

Rozšíření čtenářské základny i o méně majetné obyvatelstvo bylo zapříčiněno vznikem deníků *La Presse* a *Le Siècle* v roce 1836 s nimiž je spojen Émile de Girardin, majitel a ředitel deníku *La Presse*, který přišel s nápadem redukovat cenu novin na základě jejich financování z příjmů z reklamy. Druhou fází popularizace a významného rozšíření okruhu čtenářů započal v roce 1863 deník *Le Petit Journal*, který stál pouze jeden sou (odpovídající ceně za základní potraviny, jako pečivo) a prodával se výhradně po jednotlivých číslech. Všechny tři deníky si čtenáře získaly kromě snížení ceny také svým obsahem přístupným pro širší vrstvy.

Dominantním prvkem zajišťujícím prostupování literatury do žurnalistiky byla aktivní participace spisovatelů na mediální produkci a nový formát vydávání literárních děl nazvaný

román-fejeton, ve svých počátcích spojený s deníky *La Presse* a *Le Siècle*. Ve spodní části politických deníků vycházela na pokračování literární díla ještě před jejich knižní publikací. Serialita byla mezi čtenáři velmi oblíbena a postupně se román-fejeton rozšířil téměř do všech periodik vydávaných v 19. století ve Francii.

Francouzský tisk devatenáctého století je tiskem názorovým. Jednotlivá periodika jsou spojována s politickými proudy a stejně jako v případě spisovatelů, i politici se aktivně podíleli na žurnalistické činnosti. Příkladem může být sám Émile de Girardin, několikrát zvolený poslancem. Na příkladu mediálního zobrazení Dreyfusovy aféry na konci 19. století je vidět přímé ovlivňování politické kauzy veřejností skrze tisk (proklamací antisemitistických postojů a tím vytváření tlaku na osoby činné v procesu), osobnostmi ze světa literatury i samotnými politiky opět skrze tisk (Zolův otevřený dopis prezidentu republiky otištěný deníkem *L'Aurore* vlastněným politikem Georgesem Clemenceauem). Dreyfusova aféra poukázala na nutnost tisku podřídit se názorům a preferencím jejich cílového publika, což můžeme vidět na příkladu politického deníku *Le Figaro*, který začali čtenáři opouštět po vydání článků zastávajících se odsouzeného židovského důstojníka Alfréda Dreyfuse, a tak se deník přidal na opačnou stranu. Populární zábavní deník *Le Petit Journal*, do té doby nejprodávanější deník, ztratil své prvenství po přílišné angažovanosti v neprospěch Dreyfuse, čímž ztratil čtenáře zvyklé na lehčí témata. Naopak se v průběhu aféry do čela čtenosti dostal deník stejného typu *Le Petit Parisien*, který o kauze informoval střídměji a výrazně nepodporoval ani jednu názorovou variantu sporu.

SEZNAM LITERATURY

ALBERT, Pierre, *Histoire de la presse*. Paříž: Presses Universitaires de France, Que sais-je?. 2010, 128 s. ISBN 9782130582670.

CACHIN, Marie-Françoise, BRAKE, Laurel, *Au bonheur du feuilleton: naissance et mutations d'un genre (Etats-Unis, Grande-Bretagne, XVIIIe-XXe siècles)*, Creaphis editions, 2007, 310 s. ISBN 2913610757.

CARON, Jean-Claude, VERNUS, Michel, *L'Europe au 19e siècle. Des nations aux nationalismes (1815–1914)*. Paříž: Armand Colin, 2015, 496 s. ISBN 9782200600068.

CONARD, Louis, *Honore de Balzac Oeuvres diverses*. Paříž: Édition Conard, 1935, 1530 s. svazek. I., II., III.

DÄNZER-KANTOF, Boris, NANOT, Sophie, *Le roman vrai de l'"Argus de la presse": de Mata Hari à internet*. Paříž: Hervas, 2000, 152 s. ISBN 9782843340130

DE CHAMBURE, Augustin, *À travers la presse*. Paříž: Th. Fert, Albouy, 1914, 687 s.

DELAISEMENT, Gérard, *La modernité de Maupassant*. Paris: Rive droite, 1995, 308 s. ISBN 2841520196.

DELPIT, Albe, L'Assotiation des Journalistes Parisiens, *Le Figaro*. Paříž, 11. května 1885.

DESNOYERS, Louis, Un peu d'histoire à propos de roman, *Le Siècle*, Paříž, 5 září 1847.

DESNOYERS, Louis, Un peu d'histoire à propos de roman, *Le Siècle*, Paříž, 29 září 1847.

DUMASY, Lise, *La querelle du roman-feuilleton: Littérature, presse et politique, un débat précurseur (1836-1848)*. Grenoble: UGA Édition, 1999, 280 s. ISBN 2843100143.

FIAUX, Louis, *Armand Carrel et Émile de Girardin: cause et but d'un duel, moeurs publiques du temps, dessous de politique*. Paříž: M. Rivière et Cie, 1911, 365 s.

GAUTIER, Théophile, Théophile Gautier par lui même, *L'illustration*. Paříž. 9. března 1867.

CHALABY, Jean, Journalism as an Anglo-American Invention: A Comparison of the Development of French and Anglo-American Journalism, 1830s-1920s. *European Journal of Communication*. Sage. 1996.

- CHARLE, Christophe, *Le Siècle de la presse, 1830-1939*. Paříž: Seuil, 2004, 416 s. ISSN 0083-3673.
- JUDET, Ernest, L'Armée national, *Le Petit Journal*. Paříž. 17. září 1898.
- JUDET, Ernest, Erreur d'Israel, *Le Petit Journal*. Paříž. 25. října 1898.
- JUDET, Ernest, La Machination, *Le Petit Journal*. Paříž. 21. srpna 1899
- JUDET, Ernest, Notre empire africain, *Le Petit Journal*. Paříž. 28. srpna 1899
- JUDET, Ernest, Verdict confirmé, *Le Petit Journal*. Paříž. 10. září 1899.
- L'Aurore*. Paříž. 13. – 30. ledna 1898
- La Liberté*. Paříž. 2. března 1866.
- La Presse*. Paříž. 15. června 1836, 1. července 1836, 27. října 1848
- LAMENNAIS, Robert, *Le Peuple constituan.*, Paříž. 11. července 1848.
- Le Petit Parisien*. Paříž. 14. ledna 1898.
- Le Petit Journal*. Paříž. 31. 1. – 5. 2. 1863
- Le Siècle*. Paříž. 23. červan 1836.
- MARC, Martin, *Média et journalistes de la république*, Paříž: Odile Jacob, 1997. 494 s. Histoire, Hommes, Enterprises, ISBN 2-7381-0490-8.
- MAUPASSANT, Guy, Les Employés, *Le Gaulois*. Paříž. 4. ledna 1882.
- MCQUAIL, Denis, *Žurnalistika a společnost*. Praha: Charles University in Prague, Karolinum Press, 2016. 256 s. ISBN 978-80-246-3093-9.
- PALMER, Michael. *Des Petits Journaux Aux Grandes Agences: Naissance Du Journalisme Moderne, 1863-1914*. Paříž: Aubier, 1983. 350 s. ISBN 2700703464
- Revue Parisienne*. Paříž. 25. srpna 1840
- ROBERT, Adolphe, BOURLOTON, Edgar, COUGNY, Gaston, Dictionnaire des parlementaires français...: depuis le 1er mai 1789 jusqu'au 1er mai 1889, Paříž: Editeur Scientifique, 1889–1891. 561 s.

SAINTE-BEUVE, Augustin, *La Littérature industrielle, Revue de Deux Mondes*. Paříž, 1. října 1839.

SEKERA, Martin, Etapy vývoje českých tištěných médií od 19. do počátku 20.století., *Sborník Národního muzea v Praze*, řada C-Literární historie. 2008, roč. 53, č.1-4. ISSN 0036-535.

ŠRÁMEK, Jiří. *Panorama francouzské literatury od počátku po současnost*. Brno: Host, 2012, 1800 s. ISBN 978-80-7294-565-8.

THÉRENTY, Marie-Ève, *Balzac journaliste Articles et chroniques*. Paříž: Flammarion, 2004, 400 s. ISBN 2080712772.

THÉRENTY, Marie-Ève, *La littérature au quotidien. Poétiques journalistiques au XIXe siècle*, Paříž: Le Seuil, 2007, 416 s. Poétique. ISBN 2021009181

VALLÉS, Jules, Au Lecteur, *Le Matin*. Paříž. 26. února 1884.

ZOLA, Émile, PETŘÍKOVÁ, Věra. Žaluji! = J'accuse! [Dreyfusova aféra]. Praha: Průlom, 1931.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

www.assemblee-nationale.fr

www.a-mi.fr

ALBERT, Pierre, L'industrialisation et la démocratisation de la presse du début du xixe siècle à 1871, *Pierre Albert éd., Histoire de la presse*. Paříž: Presses Universitaires de France, Que sais-je?. 2010. Dostupné z: www.cairn.info/histoire-de-la-presse--9782130582670-page-32.htm

BASSAN, Fernande. Le Roman-Feuilleton et Alexandre Dumas Père (1802-1870), *Nineteenth-Century French Studies*, 1993. Dostupné z: www.jstor.org/stable/23537435.

BURKI, Reine, Vers la liberté de la presse, *Numelyo, Documentation Lyon et Rhône-Alpes*. 2002. Dostupné z: www.numelyo.bm-lyon.fr/f_view/BML:BML_01DOC001014f96b88086656.

DEGOS Jean-Guy, PRAT, Christian, L'échec du canal de Panama. Des grandes espérances à la détresse financière, *Revue française de gestion*, 2008. Dostupné z: www.cairn.info/revue-francaise-de-gestion-2008-8-page-307.htm.

DEMEURE, Brigitte, L'affaire Dreyfus: la patrie française contre les droits de l'homme, *Topique*. 2016. Dostupné z: www.cairn.info/revue-topique-2016-3-page-63.htm.

DELPORTE, Christian, Presse Et Culture De Masse En France (1880-1914). *Revue Historique*. 1998. Dostupné z: www.jstor.org/stable/40956189.

DURAND, Pascal, La "culture médiatique" au XIXème siècle. Essai de définition-périodisation. *Quaderni*, 1999. Dostupné z: www.persee.fr/doc/quad_0987-1381_1999_num_39_1_1408

DURAND, Pascal, De la littérature industrielle au poème populaire moderne. Filtrages médiatiques et littéraires de la culture de masse au XIXe siècle, *Culture de masse et culture médiatique en Europe et dans les Amériques (1860-1940)*. Paříž: Presses Universitaires de France. 2006. Dostupné z: hdl.handle.net/2268/27721

www.editions-thisa.fr

FEYEL, Gilles, Presse et publicité en France (XVIIIe et XIXe siècles), *Revue historique*, 2003. Online dostupné z: www.cairn.info/revue-historique-2003-4-page-837.htm.

www.francearchives.fr

www.galica.bnf.cz (veškeré historické výtisky francouzských novin)

GOUNDMAND, Anaïs, Le roman-feuilleton ou l'écriture mercenaire: l'exemple des Mystères de Paris, *Cahiers de Narratologie*. 2016. Dostupné z: journals.openedition.org/narratologie/7589.

GOUBAULT, Christian, Maupassant et la presse parisienne, *Études Normandes*. 1994. Dostupné z: www.persee.fr/doc/etnor_0014-2158_1994_num_43_2_2141.

GOULET, Vincent. Dick May et la première école de journalisme en France. Entre réforme sociale et professionnalisation, *Questions de communication*. 2009. Dostupné z: journals.openedition.org/questionsdecommunication/81.

GOULET, Vincent, Transformer la société par l'enseignement social. La trajectoire de Dick May entre littérature, sociologie et journalisme, *Revue d'Histoire des Sciences Humaines*. 2008. Dostupné z: www.cairn.info/revue-histoire-des-sciences-humaines-2008-2-page-117.htm.

www.histogames.com

www.histoire-en-citations.fr

www.icv.vlada.cz

KÁLAI, Sándor, Tout n'est que série, succession, suite et feuilleton ici-bas, *Contextes*. 2012. Dostupné z: doi.org/10.4000/contextes.4910.

www.legifrance.gouv.fr

www.lesechos.fr

LYON-CAEN, Judith, Marie-Ève Thérenty, Mosaïques. Être écrivain entre presse et roman (1829-1836), *Revue d'histoire du XIXe siècle*, 2003. Dostupné z: journals.openedition.org/rh19/972

www.mahj.org

musee-clemenceau.fr

MARC, Martin, La Grande Famill: L'Association Des Journalistes Parisiens (1885-1939), *Revue Historique*. 1986. Dostupné z: www.jstor.org/stable/40954345.

maupassant.free.fr/correspondance

www.maisondebaltzac.paris.fr

www.multimedia-ext.bnf.fr

PALMER, Michaël. Roman feuilleton et presse quotidienne populaire: Expériences françaises et observations britanniques, *Paul Féval, romancier populaire*. Rennes: Presses universitaires de Rennes, 1992. ISBN: 9782753564916. Dostupné z: doi.org/10.4000/books.pur.48144.

PÉLLISIER, Jean-Pierre, RÉBAUDO, Danièle, Une approche de l'illettrisme en France, *Histoire & mesure*, 2004. Dostupné z: www.cairn.info/revue-histoire-et-mesure-2004-1-page-161.htm.

PONTY, Janine, Le Petit Journal Et L'Affaire Dreyfus (1897-1899): Analyse De Contenu, *Revue d'histoire moderne et contemporaine*. 1977. Dostupné z: www.jstor.org/stable/20528430.

PRADALIÉ, Georges, Balzac journaliste, *Revue d'histoire moderne et contemporaine*. 1961. Dostupné z: www.persee.fr/doc/rhmc_0048-8003_1961_num_8_4_2774.

RITCHIE, Adrien, Maupassant journaliste et le patriotisme républicain, *Les Amis de Flaubert*, 1985. Dostupné z: www.amis-flaubert-maupassant.fr/article-bulletins/067_023/

www.senat.fr

SPADONIS, Sophie, La presse du Second Empire vue à travers le Journal des Goncourt, ou le Journal comme document humain, *Cahiers Edmond et Jules de Goncourt*. 2002. Dostupné z: www.persee.fr/doc/cejdg_1243-8170_2002_num_1_9_888.

TAVEAUX-GRANDPIERRE, Karine. De la transformation de la presse en industrie culturelle par la diffusion, *Communication et langages*. 2001. Dostupné z: www.persee.fr/doc/colan_0336-1500_2001_num_130_1_3111.

TÉTU, Jean-François, L'illustration de la presse au xixe siècle, *Semen*, 2008. Dostupné z: [www.doi.org/10.4000/semen.8227](https://doi.org/10.4000/semen.8227)

THÉRENTY, Marie-Ève, Pour une histoire littéraire de la presse au XIXe siècle, *Revue d'histoire littéraire de la France*, 2003. Dostupné z: www.cairn.info/revue-d-histoire-litteraire-de-la-france-2003-3-page-625.htm.

TOLLEY, Bruce, Balzac and the 'Feuilleton Des Journaux Politiques.' *The Modern Language Review*. 1962. Dostupné z: jstor.org/stable/3720463.

VAN DER DUNGEN, Pierre, Ecrivains du quotidien : Journalistes et journalisme en France au XIXème siècle, *Semen*. 2008, Dostupné z: <https://doi.org/10.4000/semen.8108>.

WOLFF, Jacques. Entrepreneurs et firmes: Jean Dupuy et Le Petite Parisien de 1879 A 1920. *Revue D'économie Politique*. 1971. Dostupné z: www.jstor.org/stable/24695147.